

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**IRAK KUZEYİNDEKİ BÖLGESEL YÖNETİMİ'NİN
DEVLETLEŞME ÇABALARI VE TÜRKİYE ETKİLERİ**

**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Mehmet YENİAY**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU**

İSTANBUL – 2018

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Mehmet YENİAY
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Irak Kuzeyindeki Bölgesel Yönetimin Devletleşme Çabaları ve Türkiye Etkileri
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 09.01.2018
- SAYFA SAYISI** : 93
- TEZ DANIŞMANLARI** : Dr. Öğr.Üyesi. Alihan LİMONCUOĞLU
- DİZİN TERİMLERİ** : Saddam HÜSEYİN, Çekiç Güç, Molla Mustafa BARZANİ, Mesut BARZANİ, Kürtçülük, IRAK, ABD'nin IRAK'ı İŞGALİ, Kuzey IRAK Referandumu
- TÜRKÇE ÖZET** : Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin devletleşme çabaları ve Türkiye'ye etkilerini incelenmesi hedeflenen bu çalışmada, Irak'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasından başlanarak önce monarşi dönemine sonrasında sözde bir demokratik devlet olmasına değinilmiştir. Ortadoğu'daki, karmaşa ve Irak'ın iç karışıklarından dolayı bölgede yaşanan gelişmeler sonucunda Irak'ın kuzey bölgesinde bulunan Kürtlere özerklik hakkı verilmiştir.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde; özerklik sonrası bölgedeki devletleşme çabaları, bölgenin siyasi ve ekonomik varlığının nasıl devam ettiği gibi konular mercek altına alınmıştır. Son olarak Türkiye ve Kuzey Irak Kürt Bölgesi'ndeki

karşılıklı ilişkiler; Irak'ın işgalinden öncesi ve sonrası şeklinde
ikiye ayrılmış, değerlendirmeye bu şekilde devam edilmiştir.

Türkiye ve İKBY arasındaki uluslararası ilişkilerin
incelenmesi, ekonomik, ticari ve askeri açıdan ülkelerin
birbirleriyle olan ilişkileri ve olası bağımsızlık durumunda
Türkiye'nin alması gereken önlemler sonuç kısmında ifade
edilmesi amaçlanmıştır.

DAĞITIM LİSTESİ : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Adı SOYADI
Mehmet YENİAY

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**IRAK KUZEYİNDEKİ BÖLGESEL YÖNETİMİ'NİN
DEVLETLEŞME ÇABALARI VE TÜRKİYE ETKİLERİ**

**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TESI**

**Hazırlayan
Mehmet YENİAY**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU**

İSTANBUL – 2018

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

MEHMET YENİAY

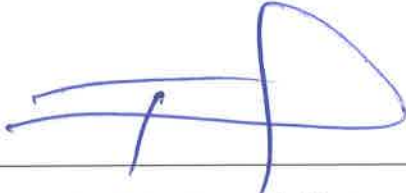
...../...../2018

T.C
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet YENİAY'ın "İrak Kuzeyindeki Bölgesel Yönetimi'nin Devletleşme Çabaları ve Türkiye Etkileri" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üys. Alihan LIMONCUOĞLU
(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üys. Fatih Fuat TUNCER

Üye

Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

ONAY
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
.... / / 2018

Prof. Dr. Nezir KÖSE
Enstitü Müdürü

ÖZET

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin devletleşme çabaları ve Türkiye'ye etkilerini incelenmesi hedeflenen bu çalışmada, Irak'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasından başlanarak önce monarşi dönemine sonrasında sözde bir demokratik devlet olmasına değinilmiştir. Ortadoğu'daki karmaşa ve Irak'ın iç karışıklarından dolayı bölgede yaşanan gelişmeler sonucunda Irak'ın kuzey bölgesinde bulunan Kürtlere özerklik hakkı verilmiştir.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde; özerklik sonrası bölgedeki devletleşme çabaları, bölgenin siyasi ve ekonomik varlığının nasıl devam ettiği gibi konular mercek altına alınmıştır. Son olarak Türkiye ve Kuzey Irak Kürt Bölgesindeki karşılıklı ilişkiler; Irak'ın işgalinden öncesi ve sonrası şeklinde ikiye ayrılmış, değerlendirmeye bu şekilde devam edilmiştir.

Türkiye ve IKBY arasındaki uluslararası ilişkilerin incelenmesi, ekonomik, ticari ve askeri açıdan ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri ve olası bağımsızlık durumunda Türkiye'nin alması gereken önlemler sonuç kısmında ifade edilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, IKBY, Referandum, Uluslararası İlişkiler

SUMMARY

The aim of this study is to investigate the effects of the Iraqi Kurdish regional government on the efforts of nationalization and Turkey. It was mentioned that after the separation of Iraq from the Ottoman state, it first became a so-called democratic state after the period of monarchy. In the Middle East, Kurdish's in the northern part of Iraq has been granted autonomy as a result of the turmoil and developments experienced in the region due to the internal confusion of Iraq.

In later parts of the study; efforts to nationalize the post-autonomous region, how the political and economic existence of the region continued. Finally, mutual relations in the Kurdish Region of Turkey and Northern Iraq; It was divided into two before and after the occupation of Iraq and continued to evaluate this way.

Examination of international relations between Turkey and IKBY, economic, commercial and military aspects of the country and their possible interdependence in the case of the measures to be taken by Turkey is intended to be expressed in the end.

Keywords: Turkey, IKBY, Referendum, International Relations

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET.....	I
SUMMARY	II
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ	1
METODOLOJİ ve TEORİ	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
İRAK SİYASİ TARİHİ VE KÜRT SİYASAL HAREKETİ.....	12
1.1. İRAK HAKKINDA GENEL BİLGİ VE ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ	12
1.1.1. Irak'ın Demografik Yapısı	13
1.1.2. Din.....	14
1.1.3. Irak Devletinin Kuruluşu ve Monarşi Dönemi	14
1.1.4. Irak İhtilali, Cumhuriyetin İlanı ve Siyasal Yapı	18
1.1.5. General Abdülkerim Kasım Dönemi.....	19
1.1.5.1. Baas Partisinin Kuruluşu ve Yapısı	21
1.1.6. Arif Kardeşler Dönemi	22
1.1.6.1. 1968 Darbesinde Baas Rejiminin Tutumu	23
1.1.7. Ahmed El Hasan Bekir Dönemi	24
1.1.8. Saddam Hüseyin Dönemi.....	25
1.2. İRAK CUMHURİYETİNDE GELİŞEN KÜRT SİYASAL HAREKETİ	25
1.2.1. Kürt Siyasal Hareketinin Doğuşu ve Gelişimi.....	25
1.2.1.1. Mahabat Cumhuriyeti.....	27
1.2.2. Kuzey Irak'ın Siyasi Yapısı ve Partiler	30
1.2.2.1. Kürdistan Demokrat Parti (KDP)	30
1.2.2.2. Kürdistan Yurtseverler Birliği.....	33

1.2.2.3. Goran Hareketi.....	35
1.2.2.4. Kürdistan İslam Birliği	35
1.2.2.5. Kürdistan İslami Cemiyeti	36
1.2.3. Molla Mustafa Barzani ve Talabani Ailelerinin Kürt Bölgesel Yönetiminde ki Rollerini	36
1.2.4. Saddam Hüseyin Döneminde Kürt Siyasal Hareketinin Durumu	39
1.2.5. İnan-İrak Savaşı Sırasında Bölgenin Durumu.....	41
1.2.6. Körfez Savaşı Sırasında Kürt Bölgesel Yönetimi	42
İKİNCİ BÖLÜM.....	45
KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİNİN DEVLETLEŞME ÇABALARI.....	45
2.1. İRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİNİN KURULMASI.....	45
2.1.1. Yasamaya Dair Faaliyetler.....	47
2.1.1.1. Bölgesel Anayasanın ve Parlamentonun Oluşması	51
2.1.2. Yürütme ve İdareye Dair Faaliyetler.....	54
2.1.2.1. Ekonomi ve Ticarete Dair Faaliyetler	54
2.1.2.2. Merkez Bankası	55
2.1.2.3. Yer Altı Kaynakları Dair Faaliyetler.....	56
2.1.3. Yargıya Dair Faaliyetler	56
2.2. İRAK'IN AMERİKAN İŞGALİ İLE GÜÇLENEN KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİNİN SİYASAL HAREKETLERİ	57
2.3. 25 EYLÜL 2017 REFERANDUM ÖNCESİ GELİŞMELER	58
2.4. 25 Eylül 2017 Referandumunu ve Sonrasında Yaşanılan Gelişmelere Genel Bir Bakış	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	66
İRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİNİN DEVLETLEŞME SÜRECİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE ETKİSİ.....	66
3.1. AMERİKAN İŞGALİNDEN ÖNCE KUZAY İRAK KÜRT YÖNETİMİNİN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ.....	66
3.2. AMERİKAN İŞGALİNDEN SONRA KUZAY İRAK KÜRT YÖNETİMİNİN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ.....	75
3.2.1. Siyasi Etkiler	76

3.2.2. Ekonomik Etkiler	76
3.2.2.1. 25 Eylül Referandumu ve Ekonomik Durumlar	79
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	87

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
BM	:	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
CIA	:	AMERİKAN MERKEZİ HABER ALMA TEŞKİLATI
İKDP	:	İRAK KÜRDİSTAN DEMOKRATİK PARTİSİ
IKYB	:	İRAK KÜRT YÖNETİMİ BÖLGESİ
KBY	:	KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ
KDP	:	KÜRDİSTAN DEMOKRATİK PARTİSİ
KİB	:	KÜRDİSTAN İSLAMİ BİRLİĞİ
KİC	:	KÜRDİSTAN İSLAMİ CEMİYETİ
KYB	:	KÜRDİSTAN YURTSEVERLER BİRLİĞİ
NATO	:	KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI TEŞKİLATI
ORSAM	:	ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
PKK	:	KÜRDİSTAN İŞÇİ PARTİSİ
SSCB	:	SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ
TBMM	:	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
TSK	:	TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ
s.	:	SAYFA

ŞEKİLLER LİSTESİ

	SAYFA
Şekil-1: Mahabad Cumhuriyeti	29
Şekil-2: KDP ve KYB Partilerinin Yoğun Olarak Desteklendiği Kısımlar.....	34
Şekil-3: IKBY Federe Bölge Haritası.....	50
Şekil-4: Yeni Kerkük – Ceyhan Boru Hattı	64
Şekil-5: Türkiye'nin İhracat Pazarı Ülkeleri	79

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türkiye ve Kuzey Irak arasındaki ilişkilere genel bir bakış açısıyla bakarak olası referandum ve sonrasındaki bağımsızlık süreci ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır.

Araştırma konusunun oldukça güncel olması verilerin toplanmasında her ne kadar zorluk yaratsa da varsayılan sonuca ulaşılmıştır.

Tezimin her aşamasında desteğini benden esirgemeyen ve her zaman varlığını hissettiren, tez danışmanım Dr.Öğr.Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez bitiminde gerekli düzenlemeler için yoğun emek harcayan kıymetli kardeşim Esra YENİAY 'a teşekkür ederim.

Adı SOYADI
Mehmet YENİAY

GİRİŞ

Üç önemli kıtanın bağlantı noktası olan Orta Doğu pek çok özellikten dolayı uluslararası politikada önem arz etmektedir. Orta doğu bazı tanımlara göre Körfez Bölgesi, Arap Yarımadası ve Anadolu'nun bir kısmından oluşurken kimi tanımlarda ise Kuzey Afrika'dan ve Afganistan'a uzanan coğrafyayı oluşturmaktadır. Bölgenin önem arz etmesini sağlayan en önemli etken, bölgede bulunan enerji kaynaklarının bolluğudur. Coğrafik konumların ülkelerin kaderini belirlediğini öne süren Mackinder, Mahan ve Spykman'e göre uluslararası sistemde etkin rol oynayabilmenin Orta Doğu'ya hâkim olmaktan geçtiğini savunmaktadırlar. Bu bağlamda coğrafya, devletlerin uluslararası politikadaki rolünü ve konumunu belirleyen önemli bir faktördür.

Ekonomik, coğrafik, stratejik ve politik bakımından önemli bir yeri bulunan Orta Doğu coğrafyası dünya tarihinin her döneminde mutlak güçlerin ilgisini çekmektedir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin uluslararası sistemin önemli aktörlerinden biri haline gelmesi ve Orta Doğu'ya dolaylı yahut dolaysız olarak ekonomik ve siyasi alanda müdahale etmiştir. I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarının beklenen gibi olmaması ve çoğu ülkeyi tatmin edememesi sebebiyle dünyanın ikinci büyük savaşının meydana gelmesine neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyetler uluslararası politikada ki etkin güç haline gelmişlerdir. II. Dünya Savaşı ve sonrasında insan hakları, özgürlükler, kapitalizm gibi unsurlar üzerinden şekillenen Batı Bloku ve Doğu Bloku olarak iki ayrı blok şeklinde biçimlenmiştir.

11 Eylül 2001'de ki terör saldırılarıyla ABD ağır bir sarsıntının içine girmiştir. Bu saldırıdan sonra ABD istediği fırsatı eline geçirerek radikal İslam – islami terör olgusunu kavramlaştırmıştır. 11 Eylül saldırılarından sorumlu tutulan Afganistan ve Taliban Rejimi'ne doğrudan askeri müdahale uygulanmıştır. Afganistan'dan sonra sıra Irak'a gelmiştir. Saldırıları sırasında Amerika başkanı olarak görev yapan Bush ve ABD'nin karar organları, Irak'ta bulunan kitle imha silahlarını ve Saddam Hüseyin'in 11 Eylül 2001 saldırılarının faili El-Kaide terör örgütüyle bağlantılı olduğunu öne sürmüş bütün uluslararası kamuoyunun kendilerine destek olmasını söyleyerek Irak'a savaş açmıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarının faili bir terör örgütü olmasına rağmen ABD deyim yerindeyse faturayı sorumlu tuttuğu devlete kesmiştir.

Körfez savaşı ve akabinde 2003 Irak Savaşı sonrasında oluşan güç boşluğundan, belirsizlikten ve istikrarsızlıktan yararlanan Kuzey Irak Kürtleri bölgede giderek güçlenmiştir. Saddam rejiminin yıkılmasıyla Orta Doğuda ki bütün dengeler değişmiştir. Saddam rejiminin yıkılmasından sonra neredeyse yarım yüzyıldır bağımsızlık hayali kuran Kürtler, amaçlarına yaklaştıklarını düşünmeye ve bu doğrultuda hareket etmeye başlamışlardır.

Irak'ın kuzey kısmında yaşayan kürt topluluğunun, bölgesel yönetim kurmak için çeşitli faaliyetler göstermeye başlaması çokta sürpriz bir durum olarak karşılanmamıştır. 1940 yıllarından itibaren Molla Mustafa Barzani liderliğindeki Kürtlerin uluslaşma amacı içinde sergiledikleri çeşitli kurnazlıklar ve çabalar buldukları topraklarda etkin rol oynamalarını sağlamıştır. Kürtler, Ortadoğu'da devleti olmayan bir topluluk olarak nitelendirildiğinde, kürt topluluğunun bulunduğu coğrafyada Kürdistan Devleti kurma hayallerinin gerçeğe dönüşmesindeki en büyük desteği, bölgenin yeraltı zenginliklerini ele geçirmeyi hedefleyen küresel sermaye ve küresel güçler vermektedir. Özellikle Irak'ın kuzey kesimindeki yeraltı kaynaklarının oldukça fazla olması nedeniyle bölgede Irak dışında bir devlet kurulmasıyla bölgedeki kaynakların bütün dünyaya açılması kabul edilebilir bir fikir olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeplerden dolayı bölgede ki değişiklikler dinamik bir yapıdadır. Olayların ve durumların sürekli değişmesi yalnızca o bölgede bulunan Kürtleri değil aynı zamanda Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Türkiye'nin güneydoğu uzantısı olarak nitelendirilen bu bölge, Türkiye ile birçok coğrafik ve demografik benzerlikler göstermektedir. Bu sebeple söz konusu bölgeyle Türkiye arasında ilişkiler pek çok bakımdan gittikçe daha da artan ve önem arz eden bir durumdur.

2003 yılındaki işgalden sonra Saddam Rejimi'nin devrilmesi, bölgedeki Kürt siyasal hareketlerinin hızla devam etmesi sonucunda meydana gelen gelişmeler ve bu gelişmelerin Türkiye'ye etkisi ortaya konması gerekmektedir. Kuzey Irak'taki Kürtlerin özerklik kazanması, Türkiye – Irak komşuluklarını farklı bir boyuta taşınmasına neden olmuştur. İKBY ve Türkiye arasında ticari, siyasi ve güvenlik ilişkileri giderek artmaktadır.

Türkiye'nin İKBY ile ilişkilerinin giderek artmasındaki ana faktörlerden biriside coğrafi konum gereği öncül sınır komşuları haline gelmeleridir. İKBY'nin sınır komşu olması Türkiye-İrak ilişkilerinin tam merkezinde bulunmasını sağlamaktadır. İlişkilerin artmasında ki diğer ana faktör ise, Kuzey Irak bölgesinin, Türkiye'nin kendi içerisindeki Kürt sorununa ve PKK terör örgütüyle olan bağlantısıdır. Önceleri,

Türkiye ve Irak arasındaki ilişkilerde merkez Bağdat'tı ve Bağdat merkezli çözüm yolları üretilmekteydi. Fakat 2003 işgalinden sonra Türkiye ve Irak ilişkilerinde Erbil merkezli yollar izlenmektedir.

Irak'ın Bağdat merkez hükümetiyle, Erbil'deki Kürt Bölgesel Yönetimi arasında pek çok siyasi ve politik çatışmalar günümüzde de devam etmektedir. Bağdat ve Erbil arasında olan politik çatışmalarından başında etnik köken ve dini farklılıklar gelmektedir. Bu farklılıkların başında; Kürtlerin yıllar süren çabalarından sonra özerklik elde etmeleri ve bölgedeki çoğunluğun Kürt-Sünni olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye-IKBY ilişkilerinin artması ve sonucunda yeni bir boyut kazanması merkez hükümet tarafından desteklenmemektedir ve Irak merkez hükümeti kimi zaman Türkiye'yi kendi içişlerine karışmakla suçlamaktadır.

Ortadoğu'daki bütün bu gelişmeler bölgenin kaderini etkilemekte ve siyasi, dini ve kültürel alanlarda yaşanan çatışmaları daha da kırılgan bir yapıya çevirerek zayıflatmaktadır. Bölgedeki çatışmalardan doğan güvenlik boşluğu ve istikrarsızlıklar daha da artarak IKBY'nin eylül ayında yapılan referandumda bölge yapısı derinden etkilenmiştir. IKBY'nin devletleşme çabaları bölgenin siyasi ve etnik açıdan daha da karışmasına neden olmuştur. Bölgede yapılan referandumların Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutunu etkilemektedir. Referandumun iptal edilmemesi ve olası bir bağımsızlık durumunda bölgede ortaya çıkacak istikrarsızlık ve güvenlik boşluğu giderek artarak Türkiye'nin ağır sorumluluklar altına girmesi beklenmektedir.

METODOLOJİ ve TEORİ

Teknolojinin hızla gelişmesiyle 21. yüzyılda, toplumların birbirlerine yaklaşımlarının da etkisiyle, ülkelerdeki, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel ilişkilerin birbirlerini etkilemesi, ülkelerin diğer ülke politikalarına çeşitli yansımaların bulunduğu gözlemlenmektedir. Uluslararası ilişkiler sınırlarındaki ulusal etkileşimleri, kamuoyunun davranışları ve görüşleri, ülkelerin birbirleri arasındaki ilişkilerinin gidişatlarını da yakından ilgilendirmesiyle beraber çoğu zamanda etkilenmektedir. Bu bağlamda ulus devletlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik davranışlarının diğer ülkelerin politikalarını etkilediğini söylemek yanlış değildir.

Irak, belli bir bölgede farklı etnik ve dinsel toplulukların bir arada yaşadığı fakat birlikte yaşamada bir istikrar sağlayamayan bir ülkedir. Irak'ın devlet olarak uluslararası sistemde siyasal bir aktör olarak katılması, farklı toplulukların tek bir kimlik altında bulunmasını amaçlayan ulus-devlet sistemiyle başlamıştır. Bütün topluluklar için amaçlanan vatandaşlık kavramı, mezhepsel etnik olarak kuruluşun 2000'li yıllara kadar Sünni Arap kimliği üzerine kurulmuştur. Ulus devlet sisteminin yegâne kimlik hedefi, bazı politikalarla desteklenmektedir. Fakat topluluklar, Sünni Arap kimliğine dayanmış bir ulus kavramına karşılık, hem aidiyetlerine bağlılıklarını hem de farklı bir siyasi statüye ulaşma çabalarını sürdürmektedirler. Bu tarz politikaların bir neticesinde şiddetinde dâhil olduğu güçlü bir muhalefet oluşturmuşlardır. Bütün bunlara karşılık olarak iktidarları güçlü muhalefetlerini bastırmak için çoğunlukla şiddet yanlısı yöntemlere başvurmuşlardır. Diğer taraftan bu tarz politikalar, toplulukların merkezle bütünleşmesini engellediği gibi, ivedilikle Kürtler ve Araplarla Şii ve Sünni Araplar arasındaki ayrışmaları da arttırmıştır.

1980 yılından sonra İran-İrak savaşı sırasında merkez yönetimle Kürtler arasında oluşan ayrımcılığı daha da üst noktalara taşımıştır. Dış müdahalede temel alınan, Baas rejiminin, özellikle Kürtlere karşı kimyasal silahlar kullanıldıktan sonra Irak'ın federal sisteme geçişin toplumdaki huzursuzlukları ne denli etkilediğinin ölçülmesi önem arz etmiştir. Irak yapılan siyasal yöntem değişiklikleri birkaç aşama halinde gerçekleşmiştir. Sünni Arap iktidarının devrilmesinden sonra, bölgede bulunan toplulukların fikirleri alınmadan yeni bir siyasal sistem için uygun ortam hazır hale getirilmiştir. Irak'ta kurulan yeni yönetimin politikaları federal ilkelere göre düzenlenmiştir. Federal yönetim şekli, topluluklara belirlenen bir bölgede özerklikler halinde kendilerini yönetme olanağı tanımaktadır.

Irak'ın çoğunluğunu oluşturan topluluklar üç farklı bölgede bulunmaktadır. Irak'ın federal sistemin toplumsal yapısına uygun olduğu gözlemlenmektedir. Fakat bu sisteme geçilmesine rağmen, Irak toplulukları ve Irak'ın siyasal yaşamdaki sıkıntılar giderilememiştir. Irak'ta Kürtler, şiddet yanlı bir muhalefete başvurmuşlardır. Siyasal hakların yerel düzeyde kullanılması sistemi talebinde bulunmuşlardır. Bulunulan bu taleple Kürtler, federal sistemde özerk yetkileri olan farklı bir birimi ifade etmektedir. Bu bağlamda Kürtler, federal sisteminin en güçlü savunucusu durumunda olmuşlardır. Kürtler tarih boyunca özerklik amacı için şiddetin de kullandığı muhalefeti oluşturmuşlardır. Bu durum, Kürtlerin merkez hükümetle, yaşadığı tarihsel, ekonomik ve siyasal meseleler üzerine yoğunlaşmalarını sağlamıştır.

Tarih boyunca özerklik taleplerini her yolla dile getiren Kürtler, Mahabad Cumhuriyeti'yle 1970 yılındaki kısa süreli denemelerinden sonra, 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında özerkliklerini almışlar ve 2003 yılından sonra da Bölgesel Yönetim hakkını elde etmişlerdir. Günümüzde Irak Kürt Bölgesi Yönetimi adında anlaşıldığı üzere anayasal haklarla bölgesel düzeyde özerk siyasal haklara sahiptirler. Fakat merkez hükümetle aralarında bir takım ekonomik sorunlar ağırlıkta olmak üzere sıkıntılar yaşamaktadır. Irak'ta bulunan topluluklarının siyasal yaşam içerisindeki gerilimleri ve çatışmalarının ana sebebi Irak'ın siyasal kültürünün yetersiz olmasıdır. Irak'ta bulunan toplulukların bu denli birbirleriyle sıkıntı içerisinde yaşamalarının ana göstergesi Irak'ın federal sisteme geçişte toplulukların bir kararının değil dış güçler tarafından verilen karara uyulması olarak gösterilebilmektedir.

Irak'ın siyasal ve toplumsal sorunlarının fazla olmasının Irak'ın uyguladığı siyasal tercihler ve yönetsel uygulamalarla alakalıdır. Irak I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz desteğiyle Sünni Arapların kontrolünde monarşi sistemine dayanan devlet kurulmuştur. Monarşinin temelli sistemin kurulmasının temel amacı mezhepsel ve etnik bir ulus inşa etmektir. Fakat Sünni Arapların dışındaki Irak sınırları içerisinde bulunan toplulukların hiçbiri monarşi rejiminin ulus inşa politikasını benimsememişlerdir. Diğer toplulukların ulus inşa fikrini benimsememeleri, Sünni Arapların ülkede ki iktidarı güçlendirmek için şiddet içerikli ve baskıcı politikalar izlemişlerdir.

Irak'ın siyasal sistemlerinin sürekli değişmesi deyim yerindeyse siyasal sistemlerin kullanılmasında deneme yayılma yönteminin kullanılmasının pek çok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler arasında Irak'ta yeni siyasal sistemin uygulanması, Kürtlerin güçlü ayrılıkçı eğilimler elde etmesini sağlamıştır. Bu çalışmada Kürtlere verilen statü değişliklerinden dolayı Ortadoğu'daki pek çok ülkeyi siyasal olarak da etkilemektedir. Kürtlerin sadece Irak topraklarında değil, Türkiye, Suriye ve İran topraklarında da nüfusları bulunmaktadır. Bahsi geçen ülkelerdeki belirli bölgelerde oldukça etkin bir topluluktur ve bahsi geçen ülkelerdeki Kürt topluluklarını etkileyen herhangi bir statü değişliğinde, komşu devletlerde de bu statü değişikliklerinin etkisi yansımaktadır. Dolayısıyla, Kürtlerin ulusal politikaların merkezine ihtimalini yükseltmektedir.

Kürtler tarihsel olarak Irak'ın içinde ya da ayrı bir ulus olarak kendilerini yönetmek hayali için çeşitli çabalarda bulunmuşlardır. Kürtler, çeşitli ve ayrı siyasal yetkilerle coğrafi bir bölge talep etmişlerdir. Kürtlerin bu şekildeki ayrılıkçı faaliyetlerinin azalması için Irak'ın kuzey kısmında özerklik verilmiştir. Bu çalışmada, Kürtlerin özerklik mücadeleleri bağlamında incelenmesi için Irak'ta ayrı etnik topluluklar arasında huzursuzluklara neden olan demokrasiye geçişin nasıl olabileceğine dair bir portre sunulmaya çalışılmıştır. Bu portrede, Kürtlerin Irak'ta kalma eğilimleri, siyasal algıları, ulusal düzeyde merkezi yönetime katılmadaki süreçlere bakılmıştır. Kürtlerin demokratikleşme çabalarının tarihsel aşamaları, özerklik isteme sebepleri ve özerklik taleplerinde hangi değişkenlerden yararlandıkları, hangi küresel güçlerden yardım aldıkları gibi konular incelenmiştir.

Bu araştırmada:

- Irak'ın siyasal sistemi, Saddam rejiminin dış güçlerin müdahaleleri devrilmesinden sonra, Kürt siyasal hayatı nasıl etkilenmiştir?
- 2003 yılından sonra giderek güçlenen Irak kuzeyindeki bölgesel yönetimin gelişim aşamaları ne şekildedir?
- Irak kuzeyindeki bölgesel yönetimin yasama ve yürütme faaliyetlerinin gelişimi bu doğrultuda diğer ülkelerle ilişkilerinin nasıl ve ne şekilde ilerlemektedir?
- Irak kuzeyindeki bölgesel yönetimin devletleşme aşamalarının ve referandum süreçlerinde diğer ülkelerle ve özellikle Türkiye ile ilişkileri ne yöndedir?

- Irak Kuzeyindeki Bölgesel Yönetimin Devletleşme Çabaları ve Türkiye Etkileri?

gibi soruların cevaplanması amaçlanmıştır.

Kuzey Irak'ı konu alan çalışmalar genellikle şöyle ele alınmıştır:

Literatürde Kuzey Irak Kürtleri, Irak'ın siyasal yapısı altında yaşamayı reddeden ve ayrılıkçı politikalar sürdürmede güçlü olan topluluklar halinde görülmüştür. Yapılan araştırmalar ve çalışmalardaki genel kanı, Kürtlerin siyasi tarihinin incelenmesi ve tarih boyunca yapılan faaliyetlerin analizi kapsamında olmuştur. Kürt siyasal hayatının anlaşılmasında birçok araştırmadan yararlanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmaların ilk kısmı, kavramsal ve teorik olarak ikinci kısmında, Kuzey Irak'ın siyasal yapısı ve yürütme faaliyetlerinin yanında referandum çabaları ve üçüncü kısmında ise, Kuzey Irak'ın bağımsızlaşma çabalarında Türkiye'ye etkileri olarak üç ayrı çerçevede literatür taraması yapılmıştır. Kuzey Irak'ın tarihsel süreci, toplumsal ve siyasal yapısı, devletleşme çabaları ve son olarak Türkiye ile ilişkileri olmak üzere üç farklı kategoriden oluşmaktadır.

Kuzey Irak'ın siyasal tarihiyle alakalı oldukça önemli çalışmalar mevcuttur. Bu konuda,

- ✓ Ali Rıza Şeyh Attar (2008)
- ✓ Celal Ali Muavvaz (1988)
- ✓ Cleveland (2004)
- ✓ Cornell (2001)
- ✓ David McDowall (2004)
- ✓ Ersin Kalaycıoğlu (1999)
- ✓ Hurşit Deli (1999)
- ✓ Meryem İmamzade (1986)
- ✓ Mesut Barzani (2006)
- ✓ Michael Gunter (2005, 2006 ve 2008)
- ✓ Michael Radu (2001)
- ✓ Onur Öztürk (2010)
- ✓ Ömer Kürkçüoğlu (1972)
- ✓ P. Mansfield (1995)
- ✓ Reider Visser ve Gareth Stansfield (2007)
- ✓ Robert Rabil (2013)

- ✓ Serhat Erkmen (2008)
- ✓ WadieJwaideh (2007) Araştırmacıların yaptığı çalışmalar literatüre önemli katkılar sağlamıştır.

Yukarıda belirtilen araştırmacıların kaynakları dışında Kuzey Irak'ın siyasi yapısı, bağımsızlaşma çabaları ve Türkiye'ye etkileriyle alakalı birçok önemli çalışmalar mevcuttur. Genel olarak çalışmada Kuzey Irak Kürtlerinin siyasi algıları, eğilimleri, özerklik talepleri, bağımsızlık adına yapılan referandum çabaları ve tüm bu faaliyetlerin Türkiye'ye etkisi bağlamında oldukça önemli verilere ulaşılmıştır.

Siyasi sistemde ayrılıkçı eğilimlerin azalması için toplulukların siyasi haklar kazanması ve isteklerini şiddet yoluyla göstermeden, taleplerini dile getirmeleri önemlidir. Başarılı bir özerk bölgenin ekonomik sıkıntılarının yanında yasama ve yürütmede de sıkıntının olmaması gereklidir. Bu parametrelerin Kuzey Irak üzerinde etkilerinin gözlemlenmesi için benzer sistemlerle karşılaştırma yapılmıştır. Yapılan karşılaştırmalarla toplulukların siyasi hayata katılma düzeylerine ve siyasi kültürlere ulaşılması hedeflenmiştir.

Bu sebeple çalışmada öncelikli olarak Irak ve Kuzey Irak Kürtlerinin tarihsel gelişiminin kavramsal ve teorik bir çerçevede sunulmaya çaba sarf edilmiştir. Kavramsal ve teorik bir analizden sonra, tarihsel analizle Kürtlerin zerklik taleplerinin arka planının görülmesi amaçlanmıştır. Kuzey Irak'ın toplumsal özelliklerine ve tarihsel yaşanmışlıklarının siyasi etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Kürtlerin bağımsızlık için yaptıkları faaliyetler, toplumsal dinamiklerin siyasi hayata etkisi kapsamında ki süreçlerin anlaşılması da hedeflenmiştir. Bu portrede Kürtlerin baskı politikaları tutumları ve siyasi talepleri ele alınmıştır.

Çalışmanın teorik erevesinin Irak örneğinden yola çıkılarak tarihsel süreçle harmanlanmış eklektik yöntemin yanında karşılaştırma yöntemi de kullanılmıştır. Kuzey Irak'ın özerklik kazanmasından sonra bölgede ki toplumsal ve siyasi gelişmelere bakılmıştır. Kullanılan yöntemlerle ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmelerin hem toplulukların hem de siyasi grupların algılarına ve eğilimlerine ulaşılması hedeflenmiştir. Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde Kürtlerin kendi aralarında ve Araplarla birlikte yaşamalarında ve bağımsız devlet kurma çabalarının düzeyleri ve de ne denli etkili olduğunun analizinin yapılması amaçlanmıştır.

Kuzey Irak'a yerleşen Irak'taki Kürt topluluğunun bağımsızlık arayışının tarihsel, olgusal, siyasal özelliklerinin belirlenmesi için çeşitli araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışmada kavramsal, tarihsel, karşılaştırmalı, gözlemler, nicel ve vaka analizi gibi yaklaşımlar kullanılmıştır. Çeşitli yöntemlerle IKBY'nin ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılarına; Kürtlerin bağımsızlık için yaptıkları faaliyetlere ulaşılması hedeflenmiştir.

Bununla beraber çalışmada, Irak'ın tamamının ve diğer Kürtler dışındaki toplulukların siyasal tarihini kapsayan bir araştırma olmadığını söylemek gerekir. Tez çalışması, Kürtlerin bağımsızlık arayışının yanı sıra siyasal, tarihsel ve teorik bir analizi ile sınırlı tutulmaktadır. Bu kapsamda tezde, IKBY'nin Kürtler ve diğer toplulukların siyasal algılarından bahsedilmiştir.

Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin bağımsızlıklarını kazanma ve devletleşme çabaları doğrultusunda yapılan faaliyetlerin Türkiye'ye etkilerinin incelenmesini amaçlayan bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Nicel yöntemlerden olan literatür taraması ışığında araştırmanın temel konusu ve temel konuyu oluşturan kavramsal çerçevenin ikili ilişkilerine dair bir resim ortaya konmuştur. Ortaya onulan bu kavramsal çerçeveden elde edilen resimle beraber Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin devletleşme çabalarının Türkiye açısından etkileri ve Türkiye algısı yorumlanarak, çalışma daha anlaşılır bir duruma gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı; IKBY ve Türkiye arasındaki giderek artan ilişkilerin Kürt bölgesinde yaşayan toplumun Türkiye'ye yönelik dış politikası ve güvenlik eksenindeki süreçleri, ülkelerin birbiriyle olan algıları ve olası bağımsızlık durumunda Türkiye'nin ve komşu bölgelerin birbirlerine olan algıların ölçümü hedeflenmektedir.

"Irak Kuzeyindeki Bölgesel Yönetimi'nin Devletleşme Çabaları ve Türkiye Etkileri"adlı bu çalışmada giriş ve sonuç bölümleri hariç çeşitli analiz çerçeveleriyle yazılan üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü iki kısma ayrılmış ilk kısmında, konunun daha detaylı anlatılabilmesi için Irak'ın siyasi tarihi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Irak'ın toplumsal ve sosyal yapısının özellikleri sosyo-politik bir değerlendirme çerçevesinde ele alınmıştır. Irak'ın siyasal yaşamındaki dinamiklerin özellikleri ve toplumdaki ağırlıkları belirlenmiştir. Irak'ın kuruluşundan Kürt Bölgesel yönetimine özerklik verilmesine kadar olan süreç aktarılmıştır. İlgili

bölümün ikinci kısmında ise, Kürt Bölgesel yönetimine verilen özerkliğe kadar, Kürt siyasal hareketinin Irak cumhuriyeti içerisinde ki durumunda ve sonrasında gelişen süreçlerinden bahsedilmiştir. Irak Kürtlerinin özerklik arayışları tarihsel olarak incelenmiştir. Kürtlerin Irak'ın kuzey kısmında ulus-inşa ve devletleşme sürecindeki tutumlarına ve siyasal taleplerine bakılmıştır. Kürtlerin Irak'a özerklik entegrasyonuna veya ayrı bir yönetim arayışına yöneliminin analizi yapılmıştır. 1958 ve 1991 yılları arasındaki tarihsel süreçte Kürtlerin özerklik arayışının yönetime katılımına, siyasal hareketinin ve taleplerinin düzeyine bakılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Kürt bölgesel yönetiminin devletleşme çabaları üzerine incelemeler yapılmıştır. Kuzey Irak bölgesinin, anayasa parlamentosunun oluşumundan ve bölgenin yürütme faaliyetlerinden bahsedilmiş sonrasında 2003 Amerikan işgaliyle güçlenmesinin ardından 25 Eylül 2017 tarihinde yaşanan referandum süreci ve bu süreç sonrasında meydana gelen olaylar ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son kısmında ise, IKBY'nin devletleşme sürecinde Türkiye ile olan ilişkilerinden bahsedilmiştir. İlgili bölümün üç kısma ayrılması uygun görülmüştür. Amerika'nın işgaliyle Kürt siyasal hareketinin güçlenmesi sebebiyle, işgalden öncesi ve sonrası Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin Türkiye ile olan ilişkiler ilk iki kısımda bahsedilmiştir. Son kısımda ise Türkiye'nin IKBY'ye yönelik uygulamasında yarar sağlayacak kısa ve uzun vadede öneriler sunulmuştur.

Tezin sonuç kısmında ise,IKBY'nin bağımsızlık ihtimaline karşı olabilecek potansiyel sonuçlara değinilmiştir. Sonuçlardan kısaca, Kürt devletinin üçe bölünmesi beklenmektedir. Kürtlerin tarih boyunca, Mahabad Cumhuriyeti haricinde, tarih boyunca devlet kuramamaları bağımsızlık isteklerini arttırmaktadır. Bağımsızlık isteklerinin kendileri haricinde başka hiçbir toplum tarafından destek görememeleri bilhassa en büyük destekçileri ABD'nin de bağımsızlıklarını desteklememesi Kuzey Irak Kürtlerini büyük hayal kırıklığına uğratmıştır. Irak'ın tamamen parçalanması için, ABD'nin referanduma ve bağımsızlık istediğine razı olması, Türkiye'ninse tüm bu süreçler de herhangi bir faaliyette ve açıklamada bulunmaması gerekmektedir.

ABD'nin çıkarları ve menfaatleri ne doğrultuda gelişeceği bilinmemektedir fakat Türkiye'nin herhangi bir faaliyette bulunmadan beklemesi gibi bir durumun söz konusu olmadığı 25 Eylül 2017 Referandum sürecinde ve sonrasında da

görülmektedir. Öyle ki Türkiye için Kürt devletinin bağımsızlık isteği savaş sebebi sayılabilecek bir durumun meydana gelmesi tespit edilmiştir.

Referandumun kısa ve uzun vade de sonuçları olmak iki ayrı kategoride sonuçlar değerlendirilmiştir. Referandum sürecinin Türkiye'ye etkilerinin sonuçlarının analizi yapılmıştır. 25 Eylül 2017 referandumunun iptal edilmemişi halinde Türkiye'ye etkilerinden bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK SİYASİ TARİHİ VE KÜRT SİYASAL HAREKETİ

1.1. IRAK HAKKINDA GENEL BİLGİ VE ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ

İlk olarak Fransız Devrimi'nin etkisinde kalan Hristiyanlar arasında ortaya çıkan din ayrımı yapılmaksızın sadece etnik kökeni ve konuşulan dili baz alan milliyetçilik anlayışı zamanla Araplarda da kendisini göstermiştir.¹ Ortadoğu sosyal ve etnik yapı bakımından din, mezhep ve milletlerin bir araya geldiği karmaşık bir coğrafyadır. Aynı dili ve dini paylaşan bu milletlerin çoğunun farklı çıkar alanları ve ihtiyaçları bulunmaktadır.

Batılı devletler başta İngiltere gelmek üzere, Osmanlı gibi çok uluslu imparatorluğu yok edecekleri düşüncesiyle, etnik kökene dayalı fikrini ayrılıkçı akımlara destek vererek devlet politikası haline getirilmiştir.² Batılı Devletler, Araplar üzerinde ki kurdukları planları gerçekleştirebilmek için, kendilerine hizmet edecek partilerin ve çeşitli kuruluşların kurulması için kavmiyetçilik gibi kavramları halka empoze etmeye yaimaya çalışmışlardır. Fransa'ya ve İngiltere'ye bağlı olan birçok parti ve dernek kurulmuştur. Bu partilerin önde gelenleri ve en önemlileri Arap-Osmanlı Kardeşlik Derneği, el-Ahd Partisi, El-Muntadi el Arabi, El-Efa'ül Arabi Partisi ve el-Arabbiyyet'ül Fettah Parti'lerdir.³

Arap tarihine ve Arap kültürüne verilen önem Arap milliyetçiliğinin çıkmasında etkili olmuştur. Araplar İslamiyet sayesinde Kuzey Afrika'ya ve Orta Doğu'ya yayıldıklarında Arap tarihini, Arap kültürünü ön plana çıkarmışlardır. Din ve aşiret bağlarını dışarda tutarak Sünni, Yahudi, Hristiyan ve Şii'lere Arap milliyetçiliğini kabul ettirme eğiliminde bulunmuşlardır. Arap milletinin tarihi İslam'ın değil yalnızca Araplarındır diyerek Arap kimliğinin korunmasına yardımcı olmuşlardır.⁴

¹Şeref Bağbozan, *Baas Yönetimi Altındaki Iraklı Türkler*, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2007 s.25 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**).

²Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, Acar Matbaacılık, İstanbul, 2003, s.254.

³Meryem İmamzade, *Irak Dosyası*, Akabe Yayınevi, İstanbul, 1986, s.25-26.

⁴Sabit Duman, *Bir Ulus Yaratma Çabaları*, Irak Dosyası II, Ed.: Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s.50.

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Irak'ı işgal ederek burada manda devleti kurmuştur. Milletler Cemiyetine katıldıktan sonra bağımsızlığı ilan etmiş, bağımsızlık ilanından sonra darbe olmuştur. Darbe de Genç Milliyetçiler yönetimi ele alarak Bekir Sıtkı Milliyetçilerin önderi 1938'e kadar iktidarı elinde tutmuştur. 1938'de Nuri Sait Para, İktidara gelmiş patı yanlısı bir politikayı tercih ederek başbakan olmuştur. Tüm bunlarla beraber önce Suriye'de sonra bütün Orta Doğu'ya yayılan Baas düşüncesi ve Baas partisi özellikle Irak'ta çok benimsenmiştir. Asıl kökeni Arap milliyetçiliği olan Baas fikriyatı zamanla Irak'ı en güçlü ülkelerden biri konumuna getirmiştir.

Panarap ulusçuluk ve dini kökencilik olmak üzere Arap ülkelerinde siyasi partiler iki ana akıma ayrılmaktadır. Her iki ana akımının özünde demokrasi kavramının bulunduğu söylenemez. Özlerinde demokrasi bulunmaması Arap rejimlerini dış politikada saldırgan ve genişlemeci, iç rejimde ise baskıcı bir politika izlemeye yönelttiği savunulmaktadır.

Irak Devleti; "ulus devlet" olabilmek için elinde bulunan coğrafya avantajına, doğal kaynaklara, hükümetin somut güç kaynaklarına ve nüfusa sahip olduğu halde bunları kullanamamakta liderlik, ortak milli hedefler gibi değerleri henüz bünyesine barındıramamaktadır.

1.1.1. Irak'ın Demografik Yapısı

Irak ,temel dört bölgeden oluşan kozmopolit bir etnik çeşitliliği bulunan ülke konumundadır. Şii Araplar, Kürtler ve Türkler ülkenin genelini oluştururken farklı bölgelerde yaşamaktadırlar. Ülkenin güneyinde Şii Araplar bulunurken, kuzeyinde ise Kürtler ve Türkler yoğunluk olarak bulunmaktadırlar. Neredeyse her bölgede Şii araplarından sonra nüfus çoğunluğu olarak sünni araplar bulunmaktadır. Irak'ta yaşayan vatandaşları hem dini hem de etnik unsurlarını göz önünde bulundurarak değerlendirmek daha sağlıklıdır.

Nüfusu yüzdeler olarak değerlendirmek gerekirse %70'i Araplarda, %15'i Kürtlerden, %10'u Türkmenlerden, geriye kalan %5'lik kısım ise Yezidiler, Asuriler, Şebekler, Ermeniler, Hristiyanlar, Yahudiler ve Keldani'lerden oluşmaktadır.⁵

⁵ Serap Deliceoğlu, Kuzey Irak'taki Etnik ve Dini Gruplar ve Bölge Politikalarındaki Etkileri, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2006, s.5.

Aşiret hayatı ve kabilecilik şeklinde sosyal hayatlarını sürdürmekte olan Irak halkı ulusçuluk kavramından uzakta hayatlarını sürdürmektedirler.⁶

Araplardan en fazla nüfus yoğunluğuna sahip olan Kürtler, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana Irak'ın kuzeyinde yaşamaktadırlar. Irak'ın Kürtlerden sonraki yoğunluğa sahip olan Türkmenler ise Irak'ta tarihsel yerleşim olarak Araplar kadar eski olmakla beraber kavimler göçü sırasında 9. ve 11. yüzyıllarda Orta Asya'dan bu bölgeye geldikleri belirlenmiştir.⁷ Yapılan araştırmalara göre günümüzde Irak'ta 31 dil, lehçe veya ağızla iletişim sağlanmaktadır.⁸

1.1.2. Din

Irak'taki dini yapı üç kola ayırabilmek mümkündür. Bunlardan ilki nüfusun yaklaşık olarak yüzde %60'ını Şii'ler oluşturmaktadır. Şiiler daha çok Araplar arasında kabul görürken Kürtler tarafında da genele vurulduğunda az bir kesim olsa da kabul görenler bulunmaktadır. Nüfusun ikinci çoğunluğunu ve yaklaşık olarak %30'unu oluşturan Sünniler ise Kürtler tarafından çoğunluğun kabul gördüğü mezheptir. Son olarak nüfusun %10'luk kesimi ise Hristiyanlardan oluşmaktadır. Irak'taki Hristiyanların çoğu Kendani ve Asuri kilisesine bağlıdır.

Kuzey Irak'taki Kürt kesimin detaylarına inilecek olunursa; 12. yüzyıldan bu yana İslamiyet'i benimsedikleri varsayılmaktadır. Fakat "Kürtlerin tamamı Müslüman'dır." cümlesini kurmak yanlıştır. Müslümanlığı kabul eden Kürtler arasında en fazla Sünni mezhebinin Şafilik geleneği yaygındır. Bağlı oldukları tarikatlar ise Kadiri ve Nakşibendi olarak iki farklı gruptur.

1.1.3. Irak Devletinin Kuruluşu ve Monarşi Dönemi

Birçok sömürge ülkesinin Irak'ı isteme sebepleri kategorize edildiğinde; ekonomik ve stratejik sebepler olarak iki kola ayırmak mümkündür. İlk olarak ekonomik sebepler arasında İngiltere'nin kendi sanayisi için hammadde ihtiyacını karşılayacak yegane bir kaynak olarak görmesi ve elde ettiği bu kaynaktan ürettiği ürünlerin satışı için ikinci bir yegane pazar olarak görmesi vazgeçilmez bir sömürge isteme arzusu içinde varsayılmaktadır.

⁶Sinan Marufoğlu, *Osmanlı Döneminde Kuzey Irak*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.20.

⁷İbrahim Sirkeci, *Irak Türkmenlerinin Yurtdışına Göçü*, Global Strateji Dergisi, 2005, s.1.

⁸Serhat Erkmen, *Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri*, Ortadoğu Etütleri, 2010, s.20.

Stratejik sebepler arasında ise sanayisinin ve askeri gücünün petrol ihtiyacını karşılamak ve İran, Hindistan ve Batı Asya gibi ülkeleri birbirine bağlayan yol üzerinde olması Irak'ı yine vazgeçilmez konuma getirmektedir.

İngilizlerin Basra'yı işgal etmek için önce güneyden Fav'ı işgali sonrasında Basra'nın kendisini işgaliyle beraber Osmanlı ordusu iki cepheden de geri çekilmek durumunda kalmışlardır. Geri çekildikleri cephelerden ilki Dicle tarafındaki Omara ikincisi Fırat tarafındaki Nasiriye cephesidir. Osmanlı ordusu çekilince İngiltere Basra'yı tamamen ele geçirmiştir. Daha sonra İngiltere'nin işgalci kuvvetleri ilerleyerek Bağdat'ın işgali gerçekleşmiştir.⁹

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ardından İngiltere kendine hiç yıkılmayacak bir temel atma girişimine girmiştir. Irak'ta referandumlar düzenlemiş referandumlara bağlı olarak kendi iktidarına şekil vermiştir. 1918-1919 yıllarında yapılan referandumda Hille, Qirne ve Nasiriye'deki halk kendi çıkarları doğrultusunda İngiltere'nin ülke de kalmasını talep etti. Musul'da yaşayan Müslüman ve Kürt aileleri bu talebi onaylamadılar. Kerbela, Bağdat, Necef ve Kazımiye gibi şehirlerde direnişin çok kuvvetli olması referandumun yapılmasını hem zorlaştırmış hem de İngilizlerin bu bölgelerde etkili olmamasını sağlamıştır. Farklı din, dil, ırk, mezhep görüşleri olmasına rağmen halk bir bütün olarak hareket etmeye çalışarak Ulusal hükümetin kurulması için çabalamışlardır. Bu çaba sırasında ABD başkanınının 14 maddelik listesini temel alarak Irak'ın bilinçlenmesi için gayret göstermişlerdir.¹⁰

25 Nisan 1920'de San Remo'da düzenlenen kongrede Irak, Osmanlı devletinin himayesinin de bulunan milletlere bağımsızlık verileceğini zannederken İngiliz mandasına girmiştir. Irak'ın sömürge altına girmesi bütün ülkede ayaklanmalara sebep olmuştur. Toplumun bütün kesimleri hiçbir din, dil, ırk, mezhep ayrılıksızın bir araya gelerek 20. Devrim olarak bilinen Irak'ın ulusal Özgürlük Hareketi başlamıştır.¹¹

20. Devrim ilk olarak 30 Haziran'da Remiph bölgesinde başlamıştır. Beni Cehim Aşireti'nin kuvvetleri İngiliz hâkim yardımcısı tarafından gözaltına alınınca

⁹M. Şebib, *EsrarIrakiye ve Arabiye ve Alemiyye*, Mektebe El-Veteniye, Bağdat, 1984. s.14,15.

¹⁰F. Irland, *El-Irak Dirase Fi Tetevur El-Siyasi*, Çev. C., Hayat, Dar Beyza, Bağdat, 1949, s. 124-128,147, 188, 189.

¹¹K. Mazher, *Devr Eş-Şa'b El-Kürdi Fi Sevret El-İşrin El-Irakiye*, Matbaa ElHavadis, Bağdat, 1978, s.100-102.

aşiret kuvvetleri şeyhlerini kurtarmak için İngilizlere taarruz başlatmışlar ve olay bütün ülkeye yayılmıştır.

Devrimi sonlandırmak isteyen İngiliz hükümeti hazineden çok büyük harcamalar yapmıştır. Çok fazla sayıda insan hayatını kaybetmiş ve ülke büyük zararlar görmüştür.¹²

20. devrimden sonra İngilizler kendi çıkarlarını da gözeterek Iraklıların isteği sözde liberal politikayı uygulamaya başlamıştır. 20. devrim Iraklılarca etkili olmasa da İngiliz Hükümeti yönetimi elden geçirmeye karar vererek ulusal hükümet kurma düşüncesini ön plana çıkarmışlardır. İngilizler hem kendi mandalarına devam etmek hem de Irak halkının sözünden çıkmayacağı bir idareci bulma arayışına girmişlerdir. Tüm arayışların sonucunda Faysal'ı sözde bir oylama ile kral olarak halkın başına getirmişlerdir. İngilizler artık halkı doğrudan değil de geri planda kalıp yönetime kendi adamlarını koyarak stratejik sömürgelerine devam etmişlerdir. Kral Faysal'ın 12 Eylül 1921'de kurduğu bakanlıklar aşağıda belirtilmiştir.

- ✓ Bakanlar Kurulu Başkanı: Abdulrahman Nakib
- ✓ İçişleri Bakanı: Hacı Remzi Bey
- ✓ Savunma Bakanı: Cafer Asker
- ✓ Adalet Bakanı: Naci Swedi
- ✓ Maliye Bakanı: Sason Hasqil
- ✓ Ulaştırma Bakanı: İzzet Kerküki
- ✓ Ticaret Bakanı: Abdullatif Mendil
- ✓ Eğitim Bakanı: Muhammet Ali Habe
- ✓ Sağlık Bakanı: Hana Ciyag
- ✓ Diyanet Bakanı: Muhammet Ali Fazıl

Olarak belirlenmiş Irak Devleti idari yapılanması on dört il olarak şekillenmiştir. İller İç İşleri Bakanlığınca belirlenen kişiler tarafından idare edilmiştir.¹³

Kurucu encümen ise 19 Ekim 1922'de Kral'ın izniyle oluşturulmuştur. Buna göre;

- ✓ Saltanat için Anayasası'nın oluşması
- ✓ Meclis seçim yasaı
- ✓ Irak - İngiltere Anlaşması'nın onaylanması¹⁴

¹²İreland, a.g.e., s.211-212.

¹³Y. Kuriye, *İngiliz Fi hayat Feysel El-Evvel*, 1.Baskı, Amman, 1998, s.30.

24 Ekim 1922'de yapılması beklenen seçim için harcanan dini fetva, ulusal kuruluşların görüşleri, Kürt sorunu gibi sebeplerden dolayı başarıya ulaşamamıştır.¹⁵

Yaklaşık iki yıl sonra 1924'te uygun ortam sağlanarak seçimler yapılmıştır. İlk kurucu encümen böylelikle kurulmuş olmuştur. Encümenin işi esasta Irak-İngiltere anlaşmasını onaylamak ve Anayasayla beraberinde Temsilciler Meclisini oluşturmaktır.¹⁶ İngiltere kendi çıkarlarını sağlama almak adına Irak hükümetiyle çok fazla anlaşma imzalamıştır.

Anayasa oluşturma çabaları 1921'de başlanmış, İngilizlerden oluşan bir komisyon Yeni Zelanda, İran ve Avustralya anayasalarından faydalanarak Irak anayasasını oluşturmaya başlamışlardır. Hazırlanan anayasa Kral'a çok fazla yetki vermesi açısından İngiliz Hükümeti tarafından onaylanmadı ve yeniden büyük değişiklikler yapılarak Osmanlı ve Japonya Anayasa'larından faydalanılarak yeniden yapıldı.¹⁷

1923 yılında önsözü 10 bölüme ayrılan 123 maddeden oluşan Anayasa son hal olarak belirlenmiştir. Ön sözdeki önemli ibarelerden biri "Irak bağımsız bir ülkedir, toprağı bölünemez ve feragat edilemez." İbaresiyile belirtilmiştir.¹⁸

Kurucu Encümen azınlıkların haklarının verilmesi, yönetimde adaletli davranılması ve uluslararası yasalara uyması şartıyla 28 Ocak 1932'de Irak'ın milletler cemiyetine girmesine razı olmuştur. Faysal'ın beklenmedik ölümünden sonra politikacılar taht kavgalarına başlamış ve bu iktidarsızlık döneminde kurulan hükümetler yalnızca birkaç ay ömürlü olmuşlardır. Politikacılar kendi arzu, istek ve çıkarları doğrultusunda eski düzeni korumak istemişlerdir.

II. Dünya Savaşı Sonrasında Irak yönetimi ittifak anlaşmalarına uyarak Almanya'yla olan diplomasilerini kesmişlerdir. Savaşın ilk iki yılı Irak'ta sorunsuz geçmesine rağmen Irak Yönetiminin Raşit Ali Geylani'ye devir edilmesi İngilizlere

¹⁴B. El-Ğazali, "Em-Meclis Et-Tasis El-Iraki El-Bidayat, El-İntihabatı'l-Ula Ve'l-Tekmilîye El-İftitah", Em-Mufassal Fi Tarih El-Irak Em-Mu'Sır, Beytü'lHikme, 1. Baskı, Bağdat, 2002, s.423.

¹⁵A. El-Hasani, *Tarih El-Irak Es-Siyasi El-Hadis*, C.1, Dar Kutub Matbaası, Lubnan, 1982,s.149.

¹⁶Kuriye, a.g.e., s.31.

¹⁷El-Ğazali, a.g.e., s.441.

¹⁸Hamdi Ahmed. *Tarih El-Irak El-Maasır*, Musul, 1989, s. 42.

karşı politikalar sergilemesi nedeniyle Almanlar ve İtalyanlar Irak'ın işgali için çalışmalarına son hız devam etmişlerdir. Irak Hükümeti bu olaylar karşısında Almanya ve müttefiklerine 16 Ocak 1943'te savaş ilan etmiştir. Tüm bunlarla beraber Birleşmiş Milletler Deklarasyonu'nu imzalamıştır.¹⁹

1953'te krallığı yönetecek duruma gelmesine rağmen II. Faysal yönetimi ele alamamıştır. 1955 yılında imzalanan Bağdat Paktı batı ve İngiliz yanlısı bir politika olarak algılanmıştır. Irak'ın 1955'teki Pakt'tan sonra politikaları Batı ile iyi geçinip kendini Arap dünyasından soyutlamak olarak özetlenebilmektedir. Ekonomik gelişmelerinde bulunduğu bu dönemde birçok projenin temelleri atılmıştır. Su kontrol projesinin temellerinin atılmasıyla beraber temellerin atıldığı haftaya "kalkınma haftası" olarak takvimlerde yer verilmeye başlanmıştır. Orta Doğu'daki 1956 yılında meydana gelen Süveyş Bunalımı, Irak'ın iç huzurunun bozulmasında önemli etkilerden biri haline gelmiştir.²⁰

1.1.4. Irak İhtilali, Cumhuriyetin İlanı ve Siyasal Yapı

İsrail'in Birinci Arap-İsrail Savaşından gelip çıkması İngiliz devletinin desteğiyle İsrail Devletinin kurulması, Arap Milliyetçiliği lideri olarak görülen Cemal Nasır'ın Mısırda iktidar olması ve 1955'de Bağdat Paktının imzalanması 1958'deki ihtilale ön ayak olmuştur. Tüm bu gelişmeler sonucunda krallık rejimi son bulmuştur.²¹

1958 yılında Nuri Said kendisiyle aynı rejime sahip ülkelerle ve batı devletleriyle yönetimine içerden ve dışardan herhangi bir tehlike gelmesin diye işbirliği çabalarına girmiştir. Fakat bunlara rağmen ihtilali önleyememiştir.²²

Bağdat Paktı'ndan sonra Irak Arap ülkelerinin tepkisini çekmiş zaten hali hazırda bulunan tepkilerin üstüne bir de bu durum eklenince Arap devletleri Irak'ı Orta Doğu'da yalnız bırakmıştır. Sürekli batı yanlı politikalar izlemesi 1955 yılından sonraki gelişmelerle beraber Arap orta doğusunda Batı yanlı olmakla suçlanıp radikal milliyetçilerin daha da güçlenmesine olanak sağlamıştır. 14 Temmuz 1958'de General Kasım tarafından ihtilalle monarşi rejimin sonuna gelmiş radikal

¹⁹GeorgeLenczowski, *TheMiddle East In World Affairs*, 4. Baskı, Cornell Üniversitesi Yayınları, 1980, s.274.

²⁰Lenczowski, a.g.e., s.267.

²¹ Sinan Marufoğlu, "*Irak Türkleri*", Türkler, C.20, Ed: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.607.

²²Lenczowski, a.g.e., s.288-289.

milliyetçilik dönemine geçilmiştir. Bu ihtilal arap milliyetçilerinin lideri olan Cemal Nasır'ın zaferi olarak nitelendirilmiştir.²³

Irak devletinin kurulması için Asuri ayaklanması, Şeyh Mahmut ayaklanması, Bekir Sıdkı Ayaklanması, Barzani ayaklanması, Kerkük Gacur Bağı ayaklanması gibi birçok ayaklanma yapılmış fakat etkili olamamıştır. 1958'de ki bu ihtilal sonunda istenilen sonuca ulaşılmasını sağlamaktadır. 1958 ihtilali sırasında Irak ordusu İki tabur şeklinde devrim başlatılmıştır. Taburların birine General Abdülkerim Kasım diğerine de Abdülislam Arif liderlik etmiştir.²⁴

Darbe yapıldıktan sonra görevi devir edecek ve kurumsallaşmış partinin olmamasından dolayı darbeyi yapan askeri kesim yönetimde kalmıştır. Askeri kesimin amacı halktan aldıkları destekle yaptıkları devrimin devamlılığını sağlamaktır. Abdülkerim Kasım'ın başkanlık koltuğunda oturduğu 14 askeri rütbeden oluşan komisyon kurulmuştur. Komisyonda hiç Kürt temsilci bulunmamasına rağmen ülke'de ki yaşanan sorunların çözümü için Kürtler bu tarz durumlara ses çıkarmıyorlardı.²⁵

Daha çok Müslüman Araplardan oluşan Özgürlükçü Askerler Topluluğu devrimi gerçekleştirerek Cumhuriyet Sistemine geçişi sağlamıştır. İlk Cumhurbaşkanı Abdülkerim Kasım ve ilk Cumhurbaşkanı yardımcısı da Abdülislam olmuştur.

1.1.5. General Abdülkerim Kasım Dönemi

Irak'ta kurulan yeni idare Suriye'deki gibi partilerin arttığı bir döneme girmiş en kapsamlı parti ise Komünist Parti olmuştur. Komünist partinin en önemli hedefi Suriye'de ortaya çıkan Baas Partisi olmuştur. Her ne kadar Irak'ta cumhuriyet ilan edilse de ne General Kasım döneminde ne de sonrasında seçim yapılmasına izin verilmemiştir. General Kasım Arap Milliyetçilerine karşı Komünistleri denge unsuru olarak kullanmayı denemiş sonrasında Komünistlerin devleti ele geçirme planlarını öğrenmesiyle beraber bunda vazgeçerek diktatörlüğünü kurmaya çalışmıştır.

²³Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No.340, Ankara, 1972, s.123.

²⁴S. Paşa, *Muzekkerat Sındırsın Paşa*, Çev: S., Et-Tikriti, Et-Tahrir Matbaası, 3. Baskı, Bağdat, 1985, s.404.

²⁵A.Eb-Botani, *Mevkif El-Ahzab Es-Siyasiye Min El-Kaziye El-Kürdiye (1946-1970)*, 1. Baskı, Hani Matbaası, Dohuk, 2007, s.73-74.

General Kasım krallığın destekleyici olduğunu bildiği büyük toprak sahiplerine “toprak reformu” adı altında 1962’de uygulama koymuş fakat büyük sorunlarla karşılaşmıştır. İç politikada hal böyleyken General Kasım dış politikada ise Bağdat Pakti’ndan çekilmiş hemen sonrasında Sovyet Rusya’yla ve taraflarıyla ekonomik ve askeri işbirliği içine girerek iyi ilişkiler kurma yönünde adımlar atmıştır. General Kasım iç politikada Arap Cumhuriyet’ine katılmak isteyen Arap Milliyetçileri tarafından ve Arap Cumhuriyetine katılmayı reddeden komünistler arasında kalmıştır. General Kasım, Arap Milliyetçiliği liderinin etkisi altında kalmak istememiş Irak’ın bağımsız olduğu statüyü devam ettirmiştir. General Kasımın bu hareketi Arap Milliyetçiliği Lideri Nasır ile aralarının açılmasına ikili ilişkilerinin kesilmesine sebep olmuştur.²⁶ Böylelikle General Kasım ve Nasır arasında medya aracılığıyla bir savaş başlamıştır.

General Kasım birer birer destekleyicilerini kendinden uzaklaştırmıştır. Darbe esnasında kendisine yardımcı olan Abdüsselam Arif’i yönetimden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Arif’in Şam’da Nasır’la görüşmesi ve Nasır taraflı bir politika izlemek istemesi Kasım’ın bu kararında etkili olmuştur. Kararını gerçekleştirmek için fırsat kollayan Kasım 1958’de Arif’i Batı Almanya Cumhuriyetine göndererek ondan kurtulmayı amaçlamıştır. Arif Batı Almanya’dan bir ay sonra geldiğinde Kasım tarafından entrika çevirmek ve ülkeyi tehlikeye sokmak suçlarından gözaltına alınmıştır. 1959’da Arif’e idam kararı çıkmasına rağmen bu karar uygulanmamış aksine 1961’de Arif serbest bırakılmıştır.²⁷

Arap Milliyetçiliği Kasım’ın iktidar dönemine son vermek için 1958’de çalışmalara başlamıştır. 1959’da Musul ayaklanmasının ardından Baasçılar Kasım’a suikast girişiminde bulunmuş ama etkili olamamışlardır. Yine de bu durum Baasçıların taraftarlarının artmasına vesile olmuştur.²⁸ Suikast girişiminde yaralanan Kasım birçok baasçıyı idam ettirmiştir.

Kasım’ın Arap ülkeleriyle anlaşmama sebeplerinden biride Kuveyt sorunudur. Kuveyt’in bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Kuveyt’in bağımsızlığını kabul eden bütün ülkelerle ilişkilerini kesen Kasım Arap ülkelerindeki ve Arap olmayan ülkeler

²⁶William L. Cleveland, “A History of The Modern East”, WestviewPress, USA, 1994, s 308-309.

²⁷ P. Mansfield, *Osmanlı Devleti ve Onun Mirascıları*, Çev.,A., Eyicil, 1.Baskı, Gün yay., Ankara, 1995, s 101; A.El-Harbi, *Rical El-Irak El-Cumhuri*, 1. Baskı, Bağdat, 2005, s 39,41.

²⁸ L. Andırsın ve Ğ. Stansfild, *Irak Em-Mustakbel: Diktatoriye Em Taksim*, Çev. R.,Bedr, Dar El-Verrak, Londun, , 2004, s.79,80.

topraklarında ki bütün Irak konsolosluklarını kapattırıştır. Zaten çok fazla içinde bulunmak istemediği Arap Birliği'nden de bir adım geride durmaya başlamıştır.²⁹ Kasım döneminde Baas partisi etrafına çok fazla taraftar toplamıştır. 1960'lı yılların başında Baasçılar ve komünistler güçlerini birleştirmiş Kasım iktidarının yıkılmasını ortak amaç edinmişlerdir. Doğu devletlerinin baasçılara destek vermesi General Kasımın tahtan inmesinde etkili olmuştur.³⁰

General Kasım'ın dönemine son vermek isteyen baasçılar Abdüsselam Arif ile iletişime geçmişlerdir. Arif'ten yardım istemişlerdir.1961'de baasçılar ve özgürlükçü askerler bir komite kurmuşlar ve bu komiteye Devrim Başkanlığı Ulusal Konseyi adını vermişlerdir.³¹

Tüm bu uğraşlara rağmen Kasım 4 yıl boyunca iktidarda kalmıştır. 8 Şubat'ta gerçekleştirilen devrim ile Kasım tahtan inmiş yerine Abdüsselam Arif geçmiştir.³² Gerçek yönetim Ulusal Konseyken görünürde Abdüsselam Arif ilk modern Cumhurbaşkanı algısı yaratılmıştır. Başbakan ise Ahmed Hasan Bekir seçilmiştir.

1.1.5.1. Baas Partisinin Kuruluşu ve Yapısı

Baas partisinin kurucularından ve önemli rol üstlenen Mişel Eflak ve Salah Bitar, Markist düşüncenin etkisi altında yetişmiş olmalarına rağmen komünist değillerdir. Komünizme 1936'ya kadar sempati duymuş fakat gelişen olaylar neticesinde bu ideolojiye karşı tavır takınmışlardır. Fransa'da Blum'un iktidara gelmesi Suriye'nin bağımsızlık anlaşmamasını imzalamaması gibi sebeplerle Eflak ve Bitar Batı sosyalizmin emperyalist bir yönü olduğunu düşünmeye başlamışlardır. Baas Partisi 1943'te öğrenci gruplarının temelini attığı örgütlenmedir. Kurulduktan 3 yıl gibi bir süre içinde gayet entelektüel bir yaklaşım sürerek devamlılığını sağlamıştır. İlk resmi parti haline gelmesi Fransızların Suriye'yi terk etmesinden sonradır.

²⁹ L. Ez-Zubeydi, *Sevret 14 Temmuz Fi El-Irak*, El-YakzaMaktebesi, Bağdat, 1979, s.311,312.

³⁰ A. Emin, *ÇendLaparayek Le MijuyNuvi ve Havçerği Irak*, 1. Baskı, Erbil, 2010, s.190.

³¹ Andırsın ve Stansfild, a.g.e., s.81; O. Dan, *El-Irak Fi Ahd Kasım Tarih Siyasi 1958-1963*, Çev. C.,Fathullah, Dar Nebez, İsvec, 1989, s.454.

³² Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 4.Baskı, Mkm Yay., İstanbul, 2008, s.276.

Baas Parti tüzüğünde demokratik ideolojiye bağlılığını göstermeye çabalamıştır. Sosyal adalet, toprakların ve mülklerin yeniden dağılımı, endüstride yerleşme ve millileşme, istihdam olanağı sağlama gibi ülkenin kalkınması için hedefler oluşturulmuştur. Baasçılar aslında Milliyetçilik ve birlik beraberlik gibi kavramlarla hareket etmeye ve halkı harekete geçirmeye çalışmışlar ve önlerine çıkan her engeli ortadan kaldırmak için çaba göstermişlerdir. Fakat bu çabalara rağmen ülkenin orta sınıfının yara alması ekonomik gelişmeleri askıya aldırıştır. Bu dönemde Nasır etkili olmuş ve Baas partisi taraflarını azar azar kaybetmeye başlamıştır.³³

1.1.6. Arif Kardeşler Dönemi

İç ve dış sorunlarla çatırdamaya başlayan General Kasım dönemi 1961'den sonra iyice zayıflamaya başlamıştır. Komünistlerin giderek yönetime hakim olmaları ordudaki milliyetçi subayları Baas partisinin askeri kanadıyla işbirliği haline sokmuştur.³⁴ General Kasım 1963'ün Şubatında devrilmiş yerine Arif geçmiştir. General Kasım baasçılar tarafından darbe esnasında öldürülmüştür.³⁵

Cumhurbaşkanı olarak seçilen Arif ılımlı ve barış yanlısı politika izlemeye çalışmış azınlıklar ile sorunların halledilmesi için büyük çabalar sarf etmiştir. Arif azınlıklar sorununun halledilmesi ülkenin huzura ereceği inancı içinde bulunmuştur. Yönetimin önceliklerinden bir diğeri de Kuzey'deki Kürt topluluyla barışın sağlanmasıdır.³⁶

Arif'in ilk faaliyeti Kürtlerle 12 maddelik barış planı hazırlamasıdır. Kürt lider Barzani ve diğer Kürt aşiretleri tarafından 12 maddelik bu barış planı kabul edilmiştir. Bu plana göre Kürtlerin buldukları ve yerleştikleri alanlarda otonomi istekleri ve Kürt dilini rahatça konuşmaları için izin verilmiştir.³⁷

Ülkenin sorunları çözmeye yönelik diğer bir faaliyet ise Kasım zamanında görevinden uzaklaştırılan baasçıların görev iadelerinin verilmesi olmuştur. Görev

³³ İsmet Giritli, Bugünkü Ortadoğu'nun Önemli Sorunları, Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, No; 302/529, İstanbul, 1978, s.75.

³⁴ Marufoğlu, 2002, a.g.e., s.7.

³⁵ Saatçi, a.g.e., s.225.

³⁶ Yılmaz Kalkan, *Bir Ortadoğu Gerçeği Irak ve Saddam Hüseyin*, Doğan Ofset-Matbaa, İstanbul, 1991, s.53.

³⁷ Lenczowski, a.g.e., s.304-305.

iadesi yapılırken önemli ve stratejik noktalar verilmemeye çalışılmıştır.³⁸ 1963 yılının sonlarına doğru hükümetteki baas etkisini minimize edilerek sonlandırılmış Cumhurbaşkanı Arif yönetimi tek başına ele almıştır. Ülkede bir sükunet devresi böylelikle gerçekleştirilmiştir.³⁹

Tek başına yönetime geçen Arif Türkler için umut kaynağı haline gelmiştir. Arif'i yeni dönemde en fazla Türkler desteklemişlerdir. Türklerin Kerkük Katliamı sorumlularının idam ettirilmesi isteği hükümet tarafından geri çevrilmemiş 28 kişi Kerkük'te idam edilmiştir.

1966'da General Arif'in helikopter kazasında hayatını kaybetmesiyle yerine generalin kardeşi Abdurrahman Arif getirilmiştir. Abdurrahman Arifle Türklerin arasının daha da iyiye gitmesi Kuzey Irak'ta giriştiği faaliyetlerde Türklerden büyük destek görmesinden kaynaklanmaktadır. Irak'taki Türkler için geçmiş yönetimlere nazaran daha rahat bir dönem olan Arif kardeşler dönemi, Baas partisinin Ahmet Hasan el-Bekir liderliğindeki askeri darbeye sona ermiştir.⁴⁰

1.1.6.1. 1968 Darbesinde Baas Rejiminin Tutumu

Baas partisinin 68 darbesindeki gerçekleştirdiği devrimde baas grubundan başka gruplarda darbeye destek vermişlerdir. Baas rejimi ikinci bir darbeye diğer grupları saf dışı bırakarak iktidara yeniden tek başına geçmiştir. Hasan el-Bekir partideki sivil ve askeri kanadı dengelemeye çalışmıştır. Askeri kanatta bulunanlar Hasan el-Bekir'in yardımcılıklarına yerleştirilmiştir. Sivil kanadı ise Saddam Hüseyin'e temsil etme yetkisi verilmiştir. Irak tarihinde ilk kez burada rol alan Saddam Hüseyin Devrim Komite Konsey Başkanı Yardımcılığına getirilmiştir. Saddam Hüseyin aynı zamanda Bekir'in kuzeni olmaktadır. Bekir'den sonraki ikinci adam olarak Saddam'ın yükselişi oldukça hızlı olmuştur.⁴¹

Siyasi partilerin bir araya toplamak amacıyla baas partisi kendi liderliğinde "Ulusal İlerleme Cephesi" kurmuştur. Hükümetin demokratikleşmesi adına baas kontrolü altında yerel meclisler kurulmuştur. Bu çalışmalarla halkın güvenini

³⁸Kalkan, a.g.e., s.53.

³⁹Erşad Hürmüzlü, Türkmenler ve Irak, *İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı Yayınları*, İstanbul, 2003, s.34-35.

⁴⁰ Turan Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.131.

⁴¹Kalkan, a.g.e., s 54-57.

kazanan baas partisi 80 yılında yapılan seçimlerde ezici üstünlük sağlayarak yeniden iktidara geçmiştir.⁴²

Baas rejimini zorlayan bir diğer konu ise Kürtlerin 12 maddelik barış planıyla aldatıldıklarını iddia etmelerinden kaynaklanmıştır. Kürtler sorun çıkarmaya devam edince Baas rejimi 1970'de yeni bir antlaşma hazırlayarak Kürtlerle ilgili olan kararlarda Irak Devlet'inin Araplar ve Kürtler olarak iki milletten oluştuğunu kabul etmişlerdir.

Otonomi hakları Kürtlerin çoğunlukla yaşadığı bölgelere yeniden verilmiştir. Fakat Kerkük'ün önemli olması iki taraf arasında karara bağlanamamasıyla sonuçlanmıştır.

1.1.7. Ahmed El Hasan Bekir Dönemi

1968'deki darbeden sonra Irak devleti Cumhurbaşkanlığı koltuğuna Ahmet Hasan el-Bekir oturmuştur. 1979 yılına kadar Saddam Hüseyin'le iyi geçinen el-Bekir 1979 yılında Saddam'la fikir ayrılığına düşmeye başlamıştır. Saddam artık iktidarı tek başına elinde tutmak istemesine rağmen el-Bekir'le akraba olmaları ve kan dökmek istememesi nedeniyle beklemede kalmıştır.

Fikir ayrılığının ilk sebebi Suriye ve Irak'ın yakınlaşmasını destekleyen el-Bekir Suriye ile Irak'ı birleştirmek istediğini beyan etmiştir. Suriye ve Irak birleşirse Bekir devlet başkanı olacak Suriye devlet başkanı Esad ise başbakan olacak Saddam ise partideki üçüncü adam rolünü alarak geri planda kalacağını düşünmekteydi.⁴³

Saddam ve el-Bekir'in aralarının bozulmasının diğer bir sebebi ise Saddam Hüseyin'in hiçbir tecrübesi olmaksızın el-Bekir'den kendisini general olarak atmasıdır. General olduktan sonra Saddam, Bekir'i askeri hiyerarşide yok sayarak önemini zamanla azaltmıştır. 79 yılında Bekir hastalığını bahane ederek yerine Saddam'a devretmiş ve istifa etmiştir. Saddam Hüseyin 16 Haziran 1979'da devlet başkanı olarak atanmıştır.

⁴² Edward Yapp, *The Near East Since The First World War: A History to 1995*, Second Edition, Longman Press, New York, 1996, s. 241.

⁴³ Uğur Güzel, *Saddam Hüseyin*, Emre Yayınları, İstanbul, 2005, s. 49

1.1.8. Saddam Hüseyin Dönemi

Saddam Hüseyin iktidara geldikten hemen sonra muhalif kesimle hesaplaşmış ve kendince önüne çıkan engelleri ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bu amaçla baas partisinin önde gelen adamlarını ve üst düzey yöneticilerini bir araya toplamış ve uzunca bir nutuk çekmiştir. Toplantı sonrasında Saddam Hüseyin eline bir liste almış ve yaklaşık bin kişinin katıldığı toplantıdan çoğunun dışarı çıkmasını istemiştir. Dışarı çıkanlar öldürülerek artık tehdit unsuru olmaktan çıkarılmıştır. Öldürülmesini emrettiği kişiler içinde hem muhalefetler hem de Suriye baas partisi yanlılarından oluşmaktadır.

Tek adam olma fikriyle Saddam'ın sergilediği bu davranış kulislerde iktidar konusundaki hırsından ve aç gözlülüğü olarak adlandırılmaktadır. Saddam Hüseyin kendine silik ve pasif bireylerden oluşan bir yönetim ekibi kurmuştur. Kimseye güvenmeyişi ve herkesten şüphe etmesi o dönemde istihbarat ve muhbirlik kurumunu ön plana taşımıştır. Halk artık Saddam denilince devlet başkanlarını "ölüm taciri, kanlı katil, insan kasabı..." gibi kavramlarla tasvir etmeye başlamışlardır.⁴⁴

1.2. IRAK CUMHURİYETİNDE GELİŞEN KÜRT SİYASAL HAREKETİ

1.2.1. Kürt Siyasal Hareketinin Doğuşu ve Gelişimi

Irak tarihi ve Kuzey Irak tarihi geçirdikleri dönemler bakımından birbirleriyle iç içe geçmiş durumdalardır. Tarihsel çerçevede bakıldığında Irak Devleti, Osmanlı İmparatorluğunun bölgesi konumunda olmaktadır. Kürtler Osmanlı devleti içerisinde ümmetçilik anlayışıyla askeri ve idari roller verilerek devlet potasında eritilmişlerdir.

Merkeziyetçi politika uygulanarak Kürtler 19. Yüzyılda ve 20. Yüzyılda dizginlemeye çalışılmıştır. Fransız devriminin etkisinde kalan Kürtler ve aşiret halindeki feodal yapılar dış güçler tarafından desteklenerek Kürt özerkliği hareketi üzerine bir takım isyanlar çıkarmaya başlamışlardır.⁴⁵ Tarih kitaplarında belirtilen ilk kürt isyanı 1716 yılında Süleyman Baban oğlu Bekir Beyin Bağdat yönetimine karşı giriştiği ilk isyan olarak bilinmektedir. Baban isyanının ilk isyan olması özelliğinin yanı sıra aynı zaman da diğer isyanların da başını çekmesi açısından önemli bir konumdadır. Yine Baban Aşireti 19. Yüzyılın başlarında Bağdat valisine karşı

⁴⁴Kalkan, a.g.e., s.62-67.

⁴⁵ Onur Akçakaya, *Irak Bölgesel Kürt Yönetimine Küresel ve Bölgesel Bakış*, Ankara: Polis Akademisi, 2009, s.11-12.

ayaklanma çıkarmaya kalkışmış fakat kardeşinin valiyle ortak hareket etmesi sonucunda başlatılmadan bastırılmıştır.⁴⁶

19. yüzyıldaki başka bir isyan ise Sorani Aşiret liderinin 2 yıl süren isyanı olmasına rağmen 1836'da bölge tekrar kontrol altına alınmıştır.⁴⁷ Başka bir Kürt siyasal tarihinin önemli isyanları arasında sayılan isyan ise; Bedirhan Bey liderliğindeki Kürt isyanıdır. Girit valiliğine atanan Bedirhan Bey Tanzimat Fermanından sonra isyan çıkarmış öyle ki kendi adına para bastırılmış ve hutbe okutturarak isyanını bir üst boyuta taşımıştır. Bedirhan Bey'in bu isyanı Kürt siyasal tarihinde ki ilk ulusal nitelikteki isyan olarak yer almaktadır.⁴⁸

Osmanlı-Rus savaşının sonuçları olarak Kürt isyanları yeniden başlamıştır. Yezdan Şir'in İngiltere ve Rusya tarafından desteklenmesiyle ortaya çıkan Kürt isyanı savaş sonrası çıkan isyanlar arasındadır.

Irak'ın 1932'de Milletler Cemiyeti tarafından tanınmasıyla kral Faysal ve Atatürk arasında ikili görüşmelere başlanmıştır. Osmanlı egemenliğinin sona ermesinden sonra Irak Kral Faysal ve İngiliz mandası altında içe kapalı bir politika izlemiş Kürt hareketlerini azaltmaya yönelik faaliyetlerde bulunulmuştur. Kral Faysal'dan sonra general kasım ve Arif kardeşler dönemin de de ayrı politika izlenmiştir. Rusya ve İngiltere bölgeye ilgilerini giderek arttırmışlardır. Irak'ın İngiliz mandası altına girmesiyle beraber Rusya kendi çıkarlarını gözetmek adına Kuzey Irak ki Kürt hareketlerini desteklemeye başlamıştır. Arap topraklarında bulunan İsrail'de aynı Rusya gibi bir politika izleyerek Kürt yanlısı politikaları desteklemiş ve Kürtlerin yanında yer almıştır. Bu durum körfez savaşına kadar devam etmiştir. Kürtleri destekleyen bir diğer ülke ise İran'dır. Irak ile yaşadığı anlaşmazlıklar ve sorunlar nedeniyle Irak'a karşı koz niteliğinde bulunan Kürtleri desteklemekten geri durmamıştır.

Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla beraber Kürtler açından işler ters gitmeye başlamıştır. Sykes-Picot anlaşmasıyla Kürtlere vaat edilen toprakları İngiltere, Fransa ve Rusya kendi aralarında paylaşmasını ön görmektedir. Sykes-

⁴⁶ Ali Rıza Şeyh Attar, *Kürtler: Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler*, İstanbul: Anka Yayınları,2004, s.75.

⁴⁷İrland, a.g.e., s.124.

⁴⁸ Şerif Kaymaz, Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunlarıyla Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2003, s.25.

Picot anlaşmasının ortaya çıkmasından sonra Kuzey Irak'a yapılan asıl desteğin sebebi ortaya çıkmıştır.

1918'de Osmanlılar Kerkük'ü tekrar ele geçirmelerine rağmen burada ki birliği sağlayamamışlardır. İngiltere manda politikasıyla burada değişiklikler yapmıştır. İngilizler Şii ayaklanmasının etkisiyle Ari-Sami kavimlerinden oluşan Sünni-Şii Irak devletinin kurulmasına öncülük etmişlerdir.⁴⁹

Sömürge devletlerinin Orta Doğu politikalarında değişikliğe gitmeleri Kuzey Irak'ta bağımsız devlet kurma hedefleyen Kürtler beklemek zorunda kalmışlardır. Günümüzde gelişen olaylar doğrultusunda daha beklemeye devam edecektir.

1.2.1.1. Mahabat Cumhuriyeti

“Birinci Dünya savaşından sonra Osmanlı devleti Ortadoğu'da etkisini yitirdiği gibi Anadolu'nun uzantısı mahiyetinde olan Kuzey Irak bölgesinde de güç kaybetmiş ve Bölgede uluslararası kaynaklardan desteklenen yeni yerel güç odakları oluşmuştur.” Şeyh Mahmud Berzenci'yle beraber Kürt hareketi Kuzey Irak'ta kurumsal bir yapı haline gelmeye başlamıştır. Berzen'ci Kürt Bağımsızlığı için İngilizlere işbirliği önermiş İngiliz devletine sürekli konuyla alakalı mektuplar atarak Kürdistan'ın uluslararası düzeyde bağımsızlığına kavuşması için çaba sarf etmiştir. Berzenci'nin kurumsal yapı haline gelmesinde bölgede bulunan askeri güç, denetimler ve yürüttüğü diplomasi çabaları büyük ölçüde etkili olmuştur.⁵⁰

Irak krallığının kurulmasıyla Kürtlerin Kürdistan hayali yıkılmış Şeyh Berzenci'nin önderliğinde birçok İngilizlere karşı ayaklanmalar ve isyanlar başlatılmıştır. Berzenci'nin çıkardığı ayaklanmalar İngiliz hükümetince ders niteliği taşıması amacıyla oldukça kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Berzenci'nin Irak'ın güneyine sürülmesiyle olaylar biraz olsun yatıştırılmaya çalışılmıştır.

Önderliğini Ahmet Barzani'nin üstlendiği Kürt siyasal hareketleri Osmanlı döneminde de çeşitli isyanlar ve ayaklanmalar çıkartılmıştır. Ahmed Barzani'den sonra yerine gelen Molla Mustafa Barzani, Barzani bölgesindeki Kürt hareketlerini 1979 yılına kadar yönetmiştir.⁵¹ 1932 yılında Mustafa Barzani'nin başlattığı silahlı ayaklanma Irak ordusunun büyük kayıplar vermesine neden olmuştur.⁵²

⁴⁹Attar, a.g.e., s.105-107.

⁵⁰ Akçakaya, a.g.e., s 15-16.

⁵¹ Hakkı Öznur, **Cahşların Savaşı**, Ankara: Altınküre Yayınları, 2003, s.24-25.

Çıkan ayaklanmadan sonra Barzani aşiret üyeleri Türkiye'ye sığınmışlardır. 1934 yılında Irakta çıkan genel af ile beraber Molla Mustafa Barzani de Türkiye'ye sığınarak 1943 yılına kadar Süleymaniye'de gözetim altında tutulmuştur.⁵³

1943 yılından sonra Mustafa Barzani sürgünden kaçarak yeni bir Kürt hareketi çalışmaları başlamıştır. Başarılı askeri manevralarla Irak hükümetine karşı üstünlük elde etmiştir. İngiliz hükümeti Irak'a karşı yapılan bu başarılı askeri manevraları göz ardı etmeyerek Kürtlere karşı önlem almak için Irak Krallığını ve Kürtlerin anlaşma yapmasını sağlamıştır. Irak hükümetiyle anlaşma yaptıktan sonra 1944'te Mustafa Barzani önderliğinde Kürt hareketleri yeniden başlamıştır. Bu sefer bu ayaklanmalar İngilizlerin desteğiyle bastırılmıştır. İngiliz hükümeti ayaklanmaya sebep olan Kürt liderler için idam kararı çıkarmıştır. İdam kararının ardından Mustafa Barzani İran'a kaçmış ve sığınma talep etmiştir.⁵⁴

Kürtler kuzey Irak bölgesinde batılı güçlerin çıkarları doğrultusunda şekil almışlardır. Böylelikle manda himayelerince Ortadoğu politikası çerçevesinde Kürtlerin hiç istemediği yönde ilerlemeye devam etmiştir.

"Molla Mustafa Barzani'nin Kuzey Irak'ta çıkardığı isyanın İngilizlerin Irak Hükümetine yardımıyla bastırılmasının ardından İran'a Kaçan Barzani burada Kadı Muhammed'le birlikte Sovyetlerin de desteğini alarak kurumsallaşan siyasi hareketini ete kemiğe büründürmeye ve burada Kürt ulusal hareketinden yola çıkarak bir devlet kurmaya karar vermişlerdir."⁵⁵

Kurulmasına karar verilen bu devletin Mahabat kentinde kurulması uygun görülmüştür. Devlet kurma cesareti gösteren Kürtler Sovyet Rusya'dan da destek almışlardır. Sovyetler Mahabat'ta kurulması ve Barzani'nin bölgede zorluk çekmemesi için İran ordusunu bölgeye girmesini engellemiştir. Kurulan bu devlet çokta uzun ömürlü olmamıştır.

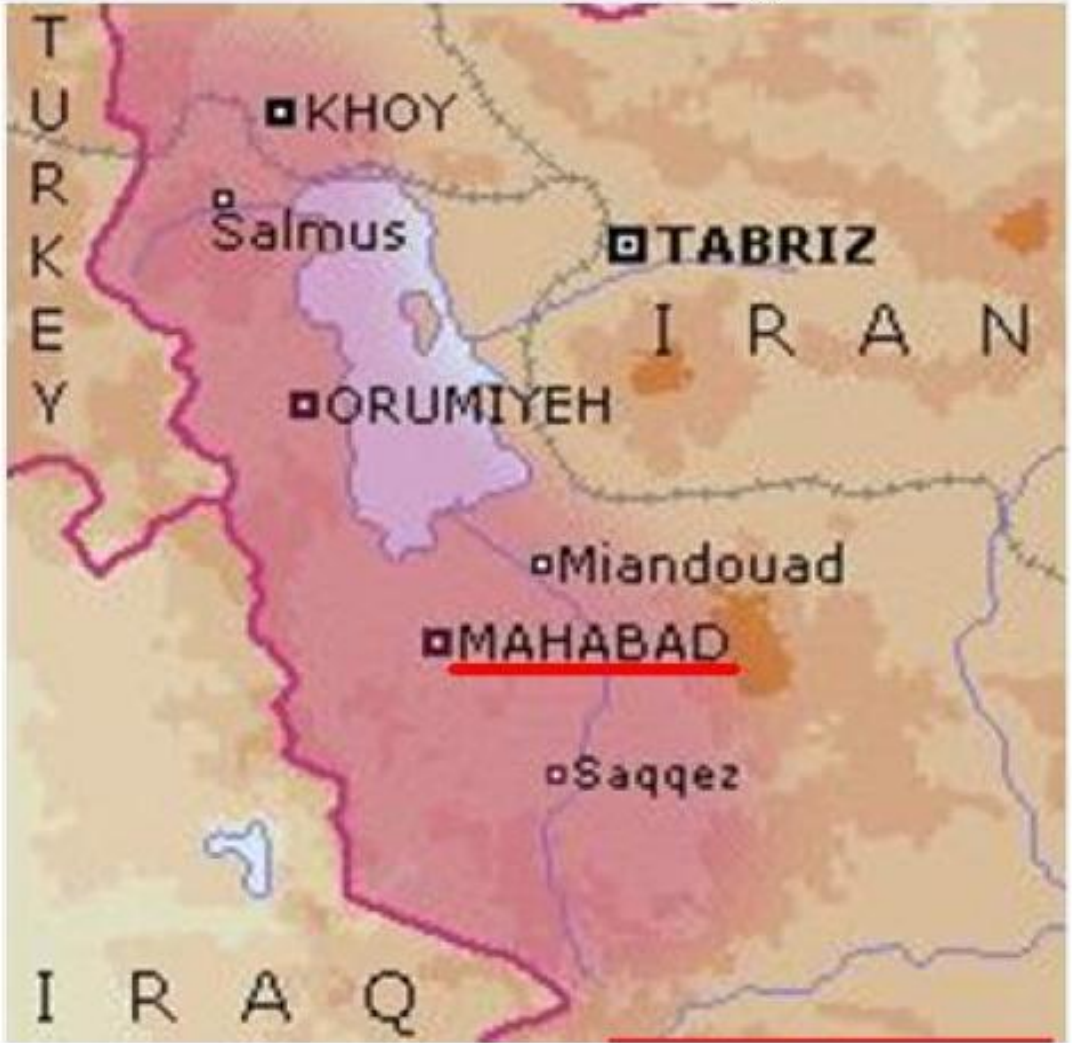
⁵²Silleli, a.g.e., s.74.

⁵³Rafet Ballı, Kürt Dosyası, İstanbul: Cem Yayınevi, 1993, s. 432.

⁵⁴Silleli, a.g.e., s.74.

⁵⁵WadieJwaideh, ***KurdishNationalMovement: ItsOriginsand Development***, Indiana: SyracuseUniversityPress, 2006, s.268.

1947'de Sovyetlerin İran topraklarından çekilmesi neticesinde Mahabad cumhuriyetinin kurulduğu Çarçıra Meydanında Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Savunma bakanı idam edilmişlerdir. Yaşanan bu kısa tecrübe Kürt siyasal hareketlerinin batılı devletler tarafından ne kadar desteklendiği göz önüne sergilenmiştir. Kısa ömürlü Mahabad Cumhuriyeti'nin yıkılmasının ardından Mustafa Barzani bu seferde Sovyet Rusya'ya sığınmayı talep etmiştir. Fakat Stalin, İngilizlerle olan iyi ilişkilerini bozmamak adına Barzani'ye karşı temkinli adımlar atmıştır. Sovyet Rusya'da iktidarın değişmesiyle beraber Barzani'ye karşı sergilenen tutumda değişmiş ve Sovyet Rusya'ya bağlılığını bildiren Molla Mustafa Barzani ve Barzani'nin fedaileri Sovyet askeri akademisinde eğitime tabii tutulmuşlardır. Irak Krallığının yıkılmasıyla beraber Barzani ve fedaileri General Kasım'ın davetiyle beraber Irak'a tekrar geri gitmişlerdir. Şekil – I Mahabad Cumhuriyeti Haritasını göstermektedir.

Şekil – 1: Mahabad Cumhuriyeti

1.2.2. Kuzey Irak'ın Siyasi Yapısı ve Partiler

Kürt siyasal hareketinin başlangıcı Barzani döneminden bu yana başlamaktadır. İran Kürdistan Demokrat Partiyi örnek alan Barzani 16 Ağustos 1946'da Irak Kürdistan Demokrat partisini kurmuş ve kendisini parti başkanı olarak atamıştır. Irak Kürdistan Demokrat partinin kurulumunda Mahabad Cumhuriyetinin kurulmasında yardımcı olan Kürt aşiret liderleri, Sovyet Rusya ve İran'da yaşayan Kürtler destek olmuşlardır.⁵⁶

Barzani ölene kadar partisinin başında göreve devam etmiştir. Kürt siyasal hareketinin en köklü partisi Irak Kürdistan Demokrat Partisidir. (Çalışmanın bu kısmından sonra Irak Kürdistan Demokrat Partisi, Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) olarak adlandırılacaktır.)

Mustafa Barzani öldükten sonra yerine oğulları Mesut ve İdris Barzani geçmişlerdir. İdris Barzani 1987'de ölünce KDP'nin tek yönetimi Mesud Barzani'ye kalmıştır. Kürt hareketlerinin diğer önemli partilerinden biri olan Kürdistan Yurt Severler Birliği 1975 yılında Celal Talabani öncülüğünde diğer Kürt bölgelerinde temsilcilik yapmıştır. KYB Barzani ve Talabani aileleri arasında ki anlaşmazlıklar sonucu kurulan bir partidir.

Diğer bir partiler ise Kürdistan Devrimciler Birliği, Kürdistan Ezilenler Cemiyeti, Kürdistan Sosyalist Cephesi'dir. Bunların dışında Değişim Hareketi, Kürdistan İslami Birliği ve Kürdistan İslami Cemaati partileri de 1990'lı yılların başında kurulmuştur.

1.2.2.1. Kürdistan Demokrat Parti (KDP)

KDP'nin Kürt hareketinin ulusal bir cephe olmasıyla diğer yerel partileri kendi bünyesinde kolaylıkla birleştirmeye başlamıştır. 1946 yılında Rezgari Kürt Partisi'de KDP bünyesinde birleşmiştir. Rezagar'nin komünist eğilimli olması Bağdat tarafından zorlanmıştır gibi düşünceleri beraberinde getirmiştir. Zorlama ve baskıların inkarı için Barzani yaptığı bir açıklama da KDP'nin ulusal temelli bir parti olduğunu ve her türlü ideolojik cephe oluşturulması için böyle bir karar verildiğini söylemiştir.

Sovyetler Birliği Orta Doğu bölgesindeki çıkarları doğrultusunda Irak Kürdistan Demokrat Partisinin kuruluşunun öncesinde ve sonrasında büyük destekler

⁵⁶Attar, a.g.e., s.131-132.

vermiştir.⁵⁷ Mustafa Barzani'nin Kürdistan Demokrat Partisinin kurulmasında ki temel amaç Kürt siyasi hareketlerinin tek bir çatı altında toplanması ve Irak Komünist Partisinin Irak'ta bulunan Sünni Kürtler tarafından kabul edilmeyişi doğrultusunda Sünni Kürtlere de hitap edecek bir siyasi yapının oluşturulması amaçlanmıştır.

Mahabad Cumhuriyeti gibi başarısız bir faaliyetten sonra Barzani'nin Sovyetlere sığınması ve Kasım'ın geri çağırmasına kadar geçen zamanda Kürdistan Demokrat Partinin Komünist hareketlere yaklaştığı gözlemlenmiştir.

“1960'ta General Kasım döneminde düzenlediği ilk kongresinde IKDP, Marksist – Leninist bir çizgide belirlediği parti programında yer alan toprak reformlarıyla ilgili konular bölgede yaşayan ve hem dini hem de kişisel çıkarlarını düşünen nüfuz sahibi Kürt aşiret reisleri ve şeyhlerinin KDP'ye karşı temkinli yaklaşmasına yol açtı. Fakat Barzani'nin KDP yoluyla Abdülkerim Kasım Hükümetinden aldığı Kürtlere özerklik sözü ve toprak reformunun Kürt aşiret reisleri ve şeyhlerinin çıkarlarının dikkate alınarak gerçekleştirileceğine dair Kasım hükümetinin verdiği demeçler Kürt aşiretlerinin KDP'ye karşı olan olumsuz tavrını değiştirdi. 1961'de Irak hükümeti tarafından Kuzey Irak'taki petrol yataklarının bulunduğu yerlerden ve Kerkük'ten Kürtlerin çıkartılması ve buralara Arapların yerleştirilmesinin sonucunda KDP'nin hükümete sunduğu “Kürt Ulusal Talepleri” General Kasım hükümeti tarafından reddedilmiştir. Bununla birlikte Irak Devleti KDP'nin siyasi faaliyetlerine resmen son vermiştir”⁵⁸

KDP'nin siyasi hareketlere son vermesinden sonra Mustafa Barzani Peşmerge Kuvvetlerini de alarak Barzan bölgesinde ilk silahlı mücadelelerini gerçekleştirmiş olmuşturlar. General Kasım'ın düşüşünden sonra yerine gelen Arif'in KDP'yle ateşkes imzalaması Baas rejimiyle Kürtler arasındaki ikili ilişkilerin iyi yönde ilerlemesini sağlamıştır. Baas rejimiyle ve KDP arasında ki iyileştirme çalışmalarının en önemli etkisi 12 maddelik barış anlaşmasının imzalanması anayasal garantidir.

Baas rejimiyle Kürtler arasındaki bu iyi hal döneminde KDP hem kabineye girmiş hem de Kürt bölgelerindeki yönetimlerde söz sahibi olmaya başlamıştır. 12

⁵⁷ Jwaideh, a.g.e., s.250.

⁵⁸ Attar, a.g.e., s.136,137,138.

maddelik anlaşmanın ardından Kürt Demokrat Partisinin belirlediği 5 Kürt bakan kabineye kabul edilmiştir.⁵⁹

1961 yılından sonra Kürt siyasal hareketleri içinde anlaşmazlıklar başlamış Celal Talabani'nin Kürdistan Yurtseverler Birliğini kurmasıyla sonuçlanmıştır. Kürt siyasal hareketinde adeta dönüm noktası olma özelliğini taşıyan bu durum KYP'nin kurulmasından sonra iki aşiretin ayrı kulvarlarda yarışması anlamına gelmeye başlamıştır.

KDP ve KYP'nin 1986 yılına kadar aralarının pekte güzel olmadığı söylenebilmektedir. 1986'da İran'ın ön ayak olmasıyla ateşkes imzalanmış ve partiler birbirleriyle paralel politikalar izlemeye başlamışlardır.⁶⁰

“1987'de İdris Barzani'nin ölümünden sonra ise Mesut Barzani partinin başkanı olarak görevine devam etmiştir. 2005'ten sonra Mesut Barzani'yle birlikte yeğeni Neçirvan Barzani'nin de parti içerisinde önemli bir görevi bulunmaktadır. Bu sayede Kürt bölgesi siyasetinde etkin bir isim olmayı başaran Neçirvan Barzani Kürt Bölgesel Yönetimi Başbakanlığı görevini de üstlenmiştir. KDP milliyetçi ve muhafazakâr bir parti olarak tanımlandığından Kuzey Irak'taki Sünni Kürtlerin siyasi tercihleri olarak tarihe geçmektedir.”⁶¹

KDP'nin Türkiye sınırına yakın olan kısmı daha fazla faaliyet halindedir. KDP'nin etkili olduğu yerler Zaho, Dohuk ve Erbil'in bir bölümünü içine alan Bahdinan olarak adlandırılan bölgelerdir. Partinin silahlı peşmerge sayısı 40000-50000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Kürtlerin tek temsilcisi olmak için KYB'yle Irak Savaşı'na kadar sürekli savaş durumunda olduğunu bilinmektedir.

1.2.2.2. Kürdistan Yurtseverler Birliği

⁵⁹ İsmail Dursun, *Kuzey Irak Kürtleri, Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Devletleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri*, Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.106.

⁶⁰ Kerim Yıldız, *Irak Kürtleri Dün Bugün Yarın*, (Çev. URCAN, E. A.,) İstanbul: Belge Yayınları, 2005, s.60-61.

⁶¹ ORSAM, Kuzey Irak'ın Toplumsal ve Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetiminin Türkiye ile İlişkileri, Ankara: ORSAM, 2011, s.11

Kürdistan Yurtseverler birliği 1975'te "Ulusal eşitlik ve Federasyon" sloganıyla kurulmuştur. Radikal tarım reformunu savunan bu parti merkezci eğilimler ve komünistlerle iletişim halindedir. Birliğin kurucusu olan Celal Talabani partiyle özdeşleşmiş bir isim olarak tarih sayfalarında yerini almıştır. Merkezi Süleymaniye'ye bağlıdır.⁶²

Talabani ve Barzani'nin anlaşamama nedenleri birden fazladır. Bunlardan ilki General Abdüsselam'ın iktidara geçmesiyle ve Mustafa Barzani'yle yaptığı anlaşmadır. Talabani bu anlaşmayı desteklememiş ateşkes konusunda daha farklı fikirleri olduğunu belirtmiştir. Anlaşmayı Talabani imzalamayınca Mustafa Barzani tek başına anlaşmanın altına imza atmıştır. Başka bir anlaşmazlık sebebi ise Barzani'nin Arap milliyetçiliği lideri Cemal Nasırla aralarının bozuk olduğunu bilmesine rağmen Talabani'nin Nasır ile iyi ilişkiler kurması sonucunda ortaya çıkmıřtır⁶³.

Kürt siyasal hareketinin içerisinde bulunduğu bu kutuplaşmacı davranışlar KDP'nin sosyalist kanadı olan Talabani'n partiden ayrılması ve 1975 yılında resmen KYB'yi kurmasıyla sonuçlanmıştır. Celal Talabani ve İbrahim Ahmed, Mustafa Barzani'yi İran ve ABD'nin feodalitesi altında maşa görevi yaptığını belirtmiş ve yeni parti kurma süreçlerini başlatmışlardır.⁶⁴

KYD'nin kurulmasında teorikte ve görünüşte ideolojik farklılıklar bulunduğu varsayılsada bireysel anlaşmazlıklardan dolayı ortaya çıkmış bir kutuplaşma olarak yorumlanmaktadır. Yeni kurulan bu partinin halk tarafından kabul görmesi için Talabani, Barzani'yi Amerikan yanlısı, emperyalist güçler işbirlikçisi ve Batılı güçlere karşı muhbirlik yapan Irak casusu olarak nitelendirdiği propagandalara başlamıştır. Bu davranışın hemen sonrasında silahlı çatışmalar başlamış kutupların tamamen sınırları çizilmiştir. Silahlı çatışma sonucunda Barzani peşmergelerinin KYB'nin silahlı kuvvetlerini yendiği ve İran'a kaçtıklarıda bilinmektedir.⁶⁵

1975 yılında İran şahının ve Saddam Hüseyin'in Cezayir Antlaşmasını imzalamaları arada kalan Kürt halkının KDP'ye karşı KYP'nin etrafında toplanmasını

⁶² ORSAM, a.g.e., s.11-12.

⁶³ Attar, a.g.e.,s.137-138.

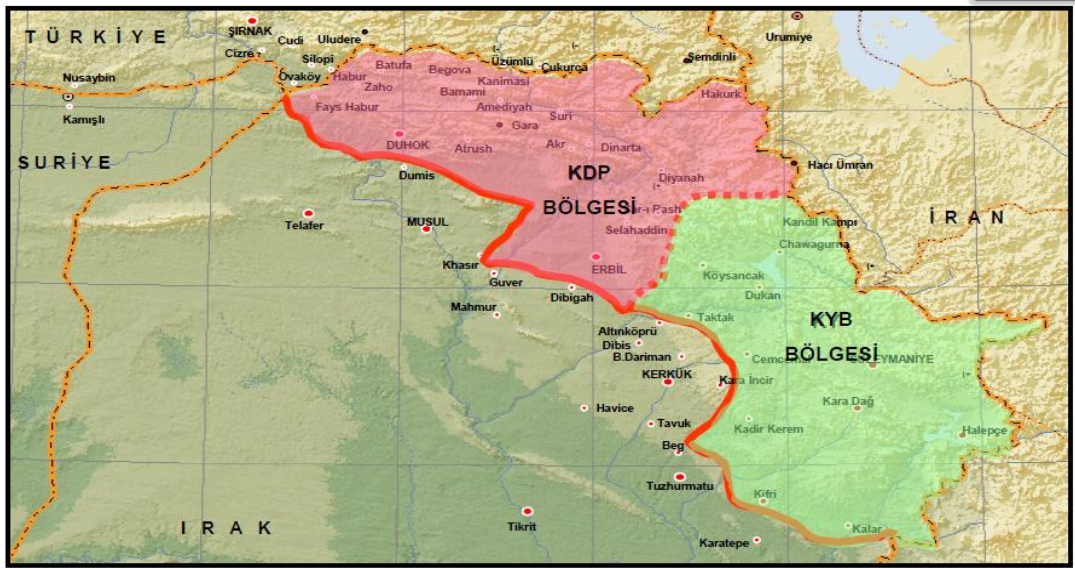
⁶⁴ Erol Kurubaş, Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve SelfDeterminasyon Sorunu, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59(3), 1999, s.26.

⁶⁵ Attar, a.g.e.,s.148-149.

sağlamıştır. O dönemde Irak devletinin Kürt isyanlarını bastırması için yaptığı kanlı faaliyetler sonucunda Mustafa Barzani İran'a sığınma talep etmiş ve bir süre burada kalmıştır. Barzani'nin yokluğunu fırsata çevirerek 1 Haziran 1976 yılında Kürdistan Yurt severler Birliğini kurduğunu ilan etmiştir. Kuruluşundan sonra sol ideoloji eğilimli Kürdistan Sosyalist Hareketiyle birleşmiştir fakat Talabani ile aralarında ki bireysel uyumsuzluk partinin KYB'den ayrıldığını ilan etmesiyle sonuçlanmıştır.⁶⁶

Talabani sosyalist eğilimli bir parti olduğunu ifade etsede batılı güçlerle yaptığı iş birlikleri kendi çıkarları doğrultusunda ABD ve İngiltere ile yakın ikili ilişkiler kuran bir politika izlemesi izlediği sosyalist politikasının ne ölçüde olduğunu sorgulattır niteliktedir. Tüm bu kutuplaşmalar aslında ideolojik fikir ayrılıklarından değil birey çıkarların örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır.

"Günümüzde Kürt siyasi hareketi içerisinde yer aldığı pozisyon göz önünde bulundurulursa KYB'nin hem entelektüel birikimi hem de Kürt siyasi hareketine yaptığı düşünsel katkıları bu hareketi yakın dönem Kürt siyasi tarihinde Barzani ekolünden sonraki en önemli siyasi hareketlerden biri yapmaktadır⁶⁷." Şekil – 1'de KDP ve KYB partilerinin yoğun olarak desteklediği kısımlar gösterilmektedir.

Şekil – 2: KDP ve KYB partilerinin yoğun olarak desteklediği kısımlar⁶⁸

1.2.2.3. Gorrani Hareketi

⁶⁶Attar, a.g.e.,s. 168-169,170-171.

⁶⁷ORSAM, a.g.e., s.12.

⁶⁸Recep Çakır, Irak Ekseninde ABD ve Türkiye Politikaları, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2009, s.103.

1990 yılına kadar Kuzey Irak sadece Kürdistan Demokrat Parti ve Kürdistan Yurtseverler Partisinin hüküm sürdüğü bölge olmuştur. ABD'nin Irak müdahalesinden sonra iki partinin birleşmesi batılı güçlerin bölgeye yeni bir muhalefet partisinin kurulması gerektiği inancını arttırmıştır. Gorran hareketi değişim söylemiyle Kürt siyasal hayatına atılmıştır. Gorran hareketi Kürt halkı tarafından oldukça büyük ilgiyle karşılanmış ve bu ilginin sonucu seçimlerde açık ara farkla görülmüştür. Bağdat'ta ikinci parti konumuna gelmiştir. Gorran hareketi de aynı KYB gibi Süleymaniye merkezli bir siyasi harekettir.

Gorran hareketinin bu kadar halk tarafından benimsenmesinin ve ilgi görmesini üç temel varsayıma dayandırılabilir. Bunlardan ilki, 22 yıldır süren bölgedeki reformların, ideolojilerin faaliyet biçimlerinin değişmesi talebidir. Bölgedeki ikili İttifak'a denetleyici bir parti niteliğini taşımasıdır. İkinci varsayım ise; Kürt bölgesel yönetiminde Barzani ve Talabani ekseninden çıkması iç politikanın dengesinin sağlanması ihtiyacıdır. Üçüncü ve son olan varsayım ise Talabani'nin partiyi geri planda tutması KDP ile yapılan ittifakın parti içinde anlaşmazlıklara sebep olmasıyla ilgilidir.

Gorran Hareketi Lideri, Mustafa; KDP ve KYP gibi Kuzey Irak dışında bulunan Kürtler arasında pek etkili konumda bulunmamaktadır. Bu durumun sebebi Gorran hareketi iç politikayı değiştirme amacı güttüğünden daha çok iç politika yanlısı bir vizyon izlemiştir. İçte kapanık bir siyaset izleyen Gorran (Değişim) hareketi Orta Doğu'da bulunan ülkelerden İran dışında olanlarla ciddi bir politik ilişkiler içine girmemiştir.

Değişim hareketi özellikle Süleymaniye'de etkili olmasından ve Talabani'nin aynı dönemde güç kaybı yaşamasından partinin basamakları hızla yükselişi gözlenmektedir. Parti etrafında eğitim düzeyi yüksek bireyler ve eski peşmerge güçleri bulunmaktadır. Kuruluşundan bu yana Gorran Hareketi, Bölgesel Yönetimin taptığı adaletsizliklere, yolsuzluklara, tekelleşmelere, bölgenin elde ettiği gelirin adil olarak paylaşılmadığına, sosyal refahın sağlanması için çabaların yetersiz kaldığına dikkat çekmektedir. Gorran Hareketinin ortaya çıkışından sonra Arap ayaklanmalarının azaldığı da eklenmesi gereken bilgiler arasındadır.

1.2.2.4. Kürdistan İslam Birliği

Kürdistan İslami Birliği, Gorran hareketinden önce kurulan ve kuzey Irak'ın önemli siyasi hareket partilerinden biri olarak sayılmaktaydı. Parti ideolojisinin Ortadoğu'da faaliyet gösteren Müslüman Kardeşler Hareketinden etkilenmiştir.

Selahattin Bahattin tarafından 1994 yılında Süleymaniye ve Duhok kentlerinde silahlı mücadeleden uzak ılımlı bir politika gütmeye amacıyla kurulmuştur. KİB'de Gorran hareketi gibi parlamentoda söz sahibi olmuştur. Diğer partilerden farklı olmasının temel sebeplerinden biri Müslümanlığa vurgu yapması ve silahlı mücadeleden kaçınarak tamamen ılımlı bir politika izleme amacıdır.⁶⁹

1.2.2.5. Kürdistan İslami Cemiyeti

2001 yılında kurulan Kürdistan İslami Cemiyeti Irak'ın işgaliyle diğer partilerden ayrılmıştır. Kurucusu AliBapir olan bu cemiyetin silahlı mücadeleye olumlu bakmaktadırlar. Fakat ABD'nin Irak'ı işgal etmesini dini faktörlere dayandırarak karşı çıkmış Ali Bapirin El Kaideyle işbirliği yaptığı düşünülerek tutuklanmıştır. Tutukluluk hali kısa süren Ali Bapir silahlı herhangi bir eylemde bulunmamıştır. Kürt Bölgesel yönetiminin şeriat yöntemleriyle yönetilmesini ileri sürmektedir. Aynı zamanda Irak Parlamentosunda da temsilcileri bulunmaktadır.

1.2.3. Molla Mustafa Barzani ve Talabani Ailelerinin Kürt Bölgesel Yönetiminde ki Roller

Orta Doğu'da 1958 yılından sonra SSCB'nin izlediği politikalar görülmektedir. Bu dönemde Soğuk Savaş'ın Irak, İran, Mısır gibi ülkelerdeki etkilerini de görmek mümkündür. Kürtlerin özerlik ve bağımsızlık isteklerini bu dönemde HaşimiMonarşi'sinin uyguladığı sert politikalar, Kürt hareketlerini, ayaklanmalarını ve isyanlarını önlemiştir.

İngiltere'nin siyasal gücünün azalması ABD ve SSCB arasında ki Soğuk Savaşın külfetli geçmesinden Orta Doğu'da nasibini almıştır. Kürtler de bu dönemden etkilenerek Kuzey Irak'taki varlıklarını, bağımsızlık ve özgürlük arayışlarını uluslararası platformlara taşımıştır. Irak Krallığının yıkılması General Kasım'ın darbeye iktidara geçmesi ve ardından Kürtlere belli başlı imtiyazlar tanınması, Kürtler ve Irak Hükümeti arasında hafif bir barış esintisi yaratmıştır.⁷⁰

Sonrasında gelişen olaylar doğrultusunda Kürtlere tanınan hakların geri alınması milliyetçiler ve komünistler arasında çatışmalara sebep olmuştur. Arap Milliyetçiliği ve Mısır Lideri Cemal Nasır'ın uyguladığı milliyetçi politikalar Kasım'ın zayıflamasında önemli rol oynamıştır.⁷¹ Arap siyasal hareketlerinin; Komünistlerle,

⁶⁹ORSAM, a.g.e., s.13.

⁷⁰ Akçakaya, a.g.e., s.19.

⁷¹ Saatçi, a.g.e., s.214-216.

Irak yurt severleri ve Nasırcıların iç çatışma haline girmesi ve Molla Mustafa Barzani'nin kurduğu partinin yükselişi birbirine neden sonuç ilişkisi doğrultusunda bağlanmış olaylardır.⁷²

Soğuk savaş döneminde Kürt siyasal hareketlerinin en büyük destekçisi Sovyetlerdir. SSCB'den sonra maddi ve manevi olarak destek olan diğer bir ülke İsrail'dir. Kanıt şudur ki; Molla Mustafa Barzani, İsrail'e 1965 yılında bir teşekkür mektubu yazmıştır. Yazılan bu mektupta çoğu ülkenin kendisine destek vereceğini fakat sadece sözünde duranın İsrail olduğunu belirterek minnetlerini iletmiştir.⁷³

Kürtlerin Sovyetlerden destek alması 1960'lı yıllarda İngiltere ve ABD tarafından hoş karşılanmamış ve Irak politikasında Baas rejiminin ön plana geçmesi sağlanmıştır. Saddam Hüseyin dönemine kadar CIA ve Baasçılar sıkı bir iletişim halindeydiler. Batı güçlerinin baasçılara verdiği destek sıcak ilişkiler sayesinde baasçılar Irak politikasında iktidar olmaya devam etmişlerdir.⁷⁴

1968 ve 1978 yılları arasında el-Bekir döneminde ki Kürtlere karşı siyasal tavır sertleşmiş durumu bir üst boyuta taşıyarak Arap karşıtı olan herhangi bir toplumun ya da topluluğun Irak'tan sürüleceğini ilan etmişler ve Kürtlere yönelik ağır cezalar uygulamaya başlamışlardır.⁷⁵

1979 yılına gelindiğinde ise Saddam Hüseyin Irak yönetiminin başına geçmiş ve Kürtlere karşı sert politikalar izleyerek kanlı katliamlar başlatmıştır. Irak-İran savaşında Saddam Hüseyin'in İran'a karşı yenik düşmeye başlaması yoğunluğunu İran'a vermesiyle birlikte Kürtlerin üzerindeki faaliyetler azalmıştır. Kürtler bu otorite boşluğundan faydalanarak bölgedeki boşluğu kendileri doldurmak için çabalamışlardır.⁷⁶

⁷²Chaliand, Gerard, *A People Without a Country: TheKurdsandKurdistan*, Londra: ZedPress. 1980, s.150.

⁷³ Dursun, a.g.e., s.100.

⁷⁴ Dursun, a.g.e., s.101

⁷⁵ Attar, a.g.e., s.152

⁷⁶ Yüksel Kaştan, *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-Irak siyasi ilişkileri*, 2008, www.researchgate.net:

http://www.researchgate.net/publication/26517211_II._DNYA_SAVAI_SONRASI_TRKYE-_IRAK_SYAS_LKLER (Erişim Tarihi: 19.09. 2017)

1988 yılında İran'la olan savaşın bitmesi ardından Saddam İran'a destek veren bütün Kürtleri sert biçimde cezalandırmış katliamlar yapmıştır. Tarihe bu olaylar Halepçe katliamı ve Enfal Operasyonu tarihin kanlı sayfalarına not alınmıştır. Enfal operasyonunda özellikle kimyasal silahlar kullanılmasıyla beraber Türkiye ne şekilde ve kim olursa olsun duruşundan taviz vermeyerek yardımseverliğini göstermiş sınır kapılarını açmış ve 60000 kadar kürdü sınırdan içeriye almıştır.

1990 yılında Körfez Savaşından yenilgiyle ayrılan Saddam Hüseyin ABD'nin de baskılarına dayanamayarak Kuveyt'ten çekilmiştir. Bu dönemde yaptığı şiddetli katliamlardan dolayı Birleşmiş Milletlerin olaya el atmasıyla tamamen köşesine sıkışmıştır.⁷⁷

1991 yılında Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi için ABD'nin yaptığı havadan ve karadan operasyonlar Saddam'ın, Kuzey Irak'taki Kürtlere karşı gönderdiği askerlerini çağırmak zorunda kalmıştır. Birleşmiş milletlerin Kürt bölgesindeki huzuru sağlamak için Kürtlerin yaşadığı yerlere uçuş kararı getirmiştir. Bu şekilde Kürtler yaşadıkları yerlerde daha rahat hareket imkânı bulmuşlardır.⁷⁸

Birleşmiş milletlerin bu kararı Kürt Bölgesel yönetiminde ki ilk özerklik adımının atılmasında etkili olmuştur. Mustafa Barzani Irak'taki ilk Kürt hareketini 1946'da Kürdistan Demokrat partisi'ni kurarak eylemlerine başlamıştır.⁷⁹ General Kasım'ın iktidarı ele alması geçici bir anayasa yapılmıştır. Bu anayasanın Kürtler için dönüm noktasıdır. Geçici anayasanın 3. Maddesine göre; "Araplar ve Kürtler birlik halindedir ve onların ülke çerçevesindeki ulusal hakları anayasayla güvence altına alınacaktır." İbaresini bulunmaktadır.⁸⁰

Anayasanın 3. Maddesi Kürtlerin geçmişteki isyanları gözönüne alındığında Molla Mustafa Barzani'nin önemli bir başarısıdır. Irak rejiminin değişmesi Kürtlere karşı barışçıl yaklaşımlar ve hatta General Kasım'ın Kürtlere özerklik sözü vermesi Irak Kürtlerini merkez hükümete yaklaştırmıştır.⁸¹

⁷⁷ Kurtuluş, a.g.e., s.166.

⁷⁸ Kurtuluş, a.g.e.,s.168.

⁷⁹ Michael Gunter, *Turkey and Iran Faceoff in Kurdistan*, The Middle East Quarterly, 5(1), 1998, s.33.

⁸⁰ Attar, a.g.e., s.135.

⁸¹ Akçakaya, a.g.e., s.19.

General kasım döneminde baas rejimi ve KDP arasındaki yaklaşımlar Arap dünyasınca hoşnut karşılanmamıştır. Cemal Nasır, General Kasım'ın yaptığını ihanet olarak adlandırmıştır. General kasım kendini affettirmek için KDP'nin önde gelen liderlerine belirli yaptırımlar uygulamış ve Celal Talabani ve İbrahim Ahmed'i Kürt hareketi liderlerini takip altında tutmuş bu görüşlerin yayınlandığı gazeteleri kapatma yoluna gitmiştir. Barzani'nin Sovyetlere yakın duruşu baas rejiminin uyguladığı yaptırımlar belirli bir boyutun üzerine çıkamamıştır.⁸²

1970 yılında İran Hükümetinin Arap bölgesinde güçlü bir ülke haline gelmesi Irak Kürtlerinin elinde ki güçleri de arttırmıştır. İran'ın Kürtlere destek vermesi Irak'ın içinde Kürt cephesinin oluşumuna destek vermiştir. Molla Mustafa Barzani'nin Baasçılarla çekişme halinde olması SSCB'nin ardından İran'ın da desteklemesi Kürtler için büyük bir koz olmuş ve 1970 Manifestosuyla Kürtler oldukça önemli bir siyasal kazanım elde etmişlerdir.⁸³

1970 Manifestosunda baas rejimini Saddam Hüseyin temsil etmiştir. Bu manifesto sayesinde Kürtlerin otonomi hakkı resmileşmiş, Erbil'in Kürtleşme süreci başlamıştır. İlk defa Kürtlere Kerkük statüsü beyanı için söz hakkı tanınmıştır.

1.2.4. Saddam Hüseyin Döneminde Kürt Siyasal Hareketinin Durumu

Saddam Hüseyin'in tarih sayfalarındaki rolü ilk defa el-Bekir döneminde başkan yardımcılığıyla başlamıştır. Başkan yardımcılığına getirildiğinde henüz 31 yaşında Saddam Hüseyin 1979 yılında iktidara geçtikten sonra tabiri caizse başrolde oynama başlamıştır. 2003 yılına kadar devlet otoritesini tek adam olarak yönetmiştir. Saddam Hüseyin iktidarda kaldığı süre boyunca Kürtlere karşı yaptığı sert politikalarla bilinmektedir.⁸⁴

Saddam Hüseyin başbakan yardımcırken Mustafa Barzani ve Merkez Hükümeti temsilen imzaladığı barış antlaşması 1979'da iktidara geldikten hemen sonra izlediği kanlı politika kafa karıştırıcı bir noktadır.⁸⁵ Mustafa Barzani öldükten hemen sonra Kürtler ikiye ayrılmış iki farklı ideoloji etrafında toplanmışlardır. 1974

⁸² Attar, a.g.e., s.137.

⁸³ Turan Yavuz, **ABD'nin Kürt Kartı**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003, s.52.

⁸⁴ Akçakaya, a.g.e., s.21-22.

⁸⁵ Duru, a.g.e., s.147.

yılında Kerkük, iki bölgesini Kürt Otonom bölgesinden ayırmıştır. Böylelikle otonom bölgesinde sadece Erbil, Süleymaniye ve Duhok kalmıştır.⁸⁶

Saddam iktidarda kaldığı süre boyunca içerde ve dışarda nerdeyse herkesle sorun yaşamıştır. Gerek Irak Kürtleriyle gerekse dışardaki Kürtlerle ve komşu ülkeleriyle çoğuyla sorunlu ilişkilerini devam ettirmeye çalışmıştır. Saddam döneminde ki önemli gelişmelerden biri o dönemde Kürt partilerinin özellikle KDP ve KYB'nin yasa dışı sayılmasıdır.

Yine aynı dönemde Saddam Devrim Komuta Konseyi Kürk özerk bölgesinin haklarını kısıtlamıştır. Otonom bölgelerine uyguladığı güvenli bölge politikasıyla Kürtlere ve Türkmenlere zorunlu göç faaliyetlerinde bulunarak bölgedekileri güneye doğru göndermiştir.⁸⁷ Yasadışı ilan edilen Kürt partileri Saddamın uyguladığı rejimlere karşı yol aramaya çalışmışlar çareyi Arap Muhaliflere ittifak kurmayı teklif etmişlerdir. Fakat Arap sosyalist hareketi, Suriye Baas Partisi bu teklifi reddetmiş ve birleşme uğraşları boşa çıkmıştır.⁸⁸

Muhalifler Saddam'ın rejimine daha fazla katlanamayarak 1982 yılında bir araya gelmişlerdir. Sosyalist, Türkmen, Kürt partileri bir araya gelmiş ve "Cevkad Cephesi"ni kurmuşlardır. Fakat bu cepheye Kürdistan Demokrat Partisi dahil edilmemiştir.⁸⁹Yapının çok değişik ideolojilere hitap etmesi ve siyasi anlaşmazlıklar bu cephenin çok fazla ayakta kalmamasını sağlamıştır.⁹⁰

Saddam dönemindeki Irak- İran Savaşı'nın Kürtleri biraz rahatlattığını söyleyebiliriz. İran'ının baskıları Saddam'ın askeri gücünün nerdeyse tamamını savaşa yönlendirmesi idari boşluk oluşmasına sebep olmuştur. Kürtler otorite boşluğundan yararlanarak İran'a destek vermişler Irak'ın elini zayıflatmaya çalışmışlardır.

⁸⁶Rabil, Robert G., *Iraqiopposition: Fromconflicttounity?*, 18 Ocak 2003, Aktaran: Evren Barut, *Irak Kürt Bölgesel Yönetiminde Dış Politika Ve Güvenlik Ekseninde Türkiye Algısı*, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, Ankara,2013. S.28.

⁸⁷ Onur Öztürk. Türkiye-Irak İlişkileri ve Kürt Sorunu (1926-1990), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.85-86.

⁸⁸Rabil, a.g.e., s.29.

⁸⁹ Attar, a.g.e., s.184.

⁹⁰ Dursun, a.g.e., s.116.

1.2.5. İnan-İrak Savaşı Sırasında Bölgenin Durumu

İrak – İnan Savaşı'nın başlamasıyla beraber Saddam'ın Kürt isyanlarını bastırmak için gönderdiği askeri birlikleri savaşın olduğu cepheye çekmek durumunda kalmıştır. Askerlerin bir kısmının bölgeden uzaklaşması ve sonucunda oluşan otorite boşluğundan yararlanan Kürtler tekrar Otonom bölgelerini oluşturmaya başlamışlardır. Peşmerge Kuvvetlerinin bölgede Kürthâkimiyetini yeniden kurmaları çok zor olmamıştır.⁹¹

1980 yılında Bağdat'taki patlama sonucu birçok kişinin ölmesi İnan'ın İslami Rejimini destekleyen Dava Partisi suçlu olarak gösterilmiş ve parti mensuplarından İnanlı olanlar ülkeden sürülmüştür. Savaşın seyrini değiştirmek isteyen İnan, Kürtlerle Yakın temas kurmuş ve ilişkilerini iyi yönde ilerletmiştir. Yine de KDP ve KYB arasındaki sorunlar partilerin taraflarının değişmesine sebep olmuştur. Bazen Bağdat'a yaklaşmış bazen de İnan'a yaklaşmışlardır.⁹²

Savaş hala devam ederken 1983 yılında Talabani KYB partisini temsilen Irak hükümetiyle masaya oturmuştur. Fakat şartların fazla olması, isteklerin çok ağır sorumluluk ve haklar üzerinde yoğunlaşması masadan anlaşmadan kalkılmasına sebep olmuştur. Masadan anlaşılardan kalkılmasının bir diğer sebebi ise İnan'ının bu anlaşmada siyasal olarak fazla etkin olması Irak'ı tedirgin etmiştir.

ABD'nin Kürtlerin tarafını tutmayıp Bağdat'a destek vermesi ise diğer sebepler arasındadır. Bu dönemde merkez hükümet, Türkiye'ye sınır ötesi operasyonlarda sıcak operasyonlara izin vermesi yine anlaşmazlık sebeplerindendir.⁹³

Tüm bu olaylar KYB ve İnan'ının arasının daha da iyi olmasına sebep olmuştur. 1986 yılında İnan ve Kürt Otonom bölgesi işbirliği yaparak askeri, ekonomik, ticari ve politik anlamında antlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşma neticesinde Kürt toplulukları İnan'a savaş sırasında yardım etmişlerdir. Bu sebeple Merkez hükümet Kuzey Irak'ın kırsal bölgelerinde kontrolünü yitirmeye başlamıştır. Bu duruma Irak sessiz kalmamış cevap olarak Kürtlerin, altyapı sağladıkları ne varsa askeri, siyasal, kültürel, sosyal her türlü faaliyetlerini yok etmek amaçlı politikalar uygulamaya başlamıştır. Bağdat yönünü kuzey Irak'a dönerek bölgede askeri operasyonlar düzenlemeye başlamış, köyleri ve kasabaları yakıp yıkmaya

⁹¹Rabil, a.g.e., s.30

⁹²Dursun, a.g.e., s.116

⁹³Izady, a.g.e., s.146

başlamıştır. Ele geçirilen bütün Kürtleri gözümün önünde olsunlar düşüncesiyle belirli kamplara göndermeye amaçlamıştır.⁹⁴

Saddam Hüseyin'in köylere ve kasabalara saldırmasını 3 aşama şeklinde toparlanması mümkündür. İlk ikisinde kimyasal silahların kullandığı bilinmektedir. Sonuncu ise tarihtin kanlı sayfalarına yazılan Enfal Harekâtıdır. Kürtlerin tarihinde büyük izler bırakmıştır. Günümüzde hala "Şehirler ve Enfal Meselesi Bakanlığı"nın bulunması ağır izlerin işaretlerindedir.

1.2.6. Körfez Savaşı Sırasında Kürt Bölgesel Yönetimi

Irak – İran Savaşının 8 yıl gibi uzun bir dönemi kaplamasının sonra neticesinde ateşkes imzalanması bile Saddam'ın Kürtlere karşı yaptığı kanlı politikardan vazgeçmeyişi bölgedeki saldırgan politikasını daha da arttırması Kürtleri çıkmaza sürüklemeye başlamıştır. Saddam'ın bu tür sert ve saldırgan politikalarına devam etmesi Körfez Krizinin çıkmasında etkili olmuştur.

Körfez Savaşı kod adı Çöl Fırtınası Harekatı (OperationDesertStorm) 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalinden itibaren başlayan krizin neticesinde, Amerika öncülüğünde, Birleşik Krallık, Fransa, Suudi Arabistan, Suriye,Mısır'ın da aralarında bulunduğu 40'a yakın ülkenin dahil olduğu koalisyon gücünün Irak'a karşı düzenlediği askeri harekattı.

Körfez Krizinin temel dayanağı Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi zengin petrol ülkelerinin fiyatları düşürerek Irak'ı dolaylı yoldan ekonomik darlığa sokmaya çalıştığı savunulmuştur. Diğer petrol politikalarının ABD'nin etrafında şekillendiğini savunmuştur. Tüm bu iddialarından sonra Saddam Hüseyin, Kuveyt'i resmen işgal etmiştir.⁹⁵

2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi uluslararası tepkilere neden olmuş, tepkilerin sonucu olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeleri tarafından Irak'a karşı bir dizi ekonomik yaptırım uygulanmaya başlanmıştır. ABD Başkanı George Bush kendi ülkesinin birliklerini Suudi Arabistan'a yollamış, başka ülkelerden de bölgeye askeri güç göndermeleri çağrısında bulunmuştur. Bunun neticesinde II. Dünya Savaşı'ndan sonra en geniş çaplı askeri koalisyon gücü

⁹⁴Rabil, a.g.e., s.116

⁹⁵ Yavuz, a.g.e., s.403.

oluşturulmuştur. Suudi Arabistan savaşın 60 milyar ABD Doları tutan maliyetinin 36 milyarlık kısmını tek başına karşılamıştır.

Harekât, 17 Ocak 1991'de Irak güçlerini Kuveyt'ten çıkartmak için yapılan hava bombardımanı ile başlamıştır. Ardından 24 Şubat'taki kara harekâtı başlamıştır. Harekât sonunda Irak'ı Kuveyt'ten çıkaran koalisyon güçleri sağlam bir başarı elde etmişlerdir. Kuveyt'in kurtarılmasıyla beraber, kara harekâtının başlamasının 100 saat sonrasında ateşkes ilan edilmiştir. Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın Irak sınırında devam eden hava ve kara harekâtlarına karşılık olarak Irak, Suudi Arabistan'daki koalisyon hedeflerine ve İsrail'e karşı Scud füzeleriyle cevap vermiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin Nisan 1991'de yürürlüğe girmiş 687 no'lu kararı ile ateşkes hükümleri belirlenmiş ve ilanı duyurulmuştur. 687 no'lu kararın uygulanmasına yönelik uygulamalar ve bu kararı takip eden kararlar 12 yıl sonra başlayacak daha ağır bir savaşa ön ayak olmuştur. Körfez Savaşı; dünya televizyonlarında naklen aktarılan ilk savaş olmasının yanında medyada da çığır açmıştır.

Kuweyt'in işgalinden sonra, ABD Körfez Bölgesinde'ki menfaatlerinin devamlılığını sağlamak ve güvence altına almak için bölgeye askerler göndermiştir. Orta Doğu üzerinde çıkarları bulunan ve tehlikeye giren çoğu batılı ülkede bölgeye donanma birlikleri göndermiştir. Irak Hükümetine Kuveyt'i boşaltması için süre tanınmıştır. Bu uyarıyı dikkate almayan Irak Hükümetini Askeri bir hareketle Kuveyt'ten çıkarmışlardır.⁹⁶

Körfez Savaşı'nın yenilgisini hazmedemeyip Kuzey Irak Kürt Bölgesine daha fazla saldırıya geçen Saddam Hüseyin'e Uluslararası toplum kuruluşlarının ve batılı devletlerin de Saddam üzerine kurdukları baskı gecikmedi. İlk olarak Fransa'nın kınama bildirgesinin ardından ABD, İngiltere, Türkiye ve Fransa'nın taraf olduğu Kürtlere yapılan saldırıların önlenmesi amacıyla "Birleşik Görev Gücü"nü kurmuşlardır. Birleşik Görev Gücü'nün amacı merkez hükümetin baskılarını ve saldırılarını önlemek ve bunlara karşı önlemler almak olmuştur. Halk arasında "Çekiç Güç" olarak bilinen "Huzur Operasyonu İki" olarak adlandırılmıştır.⁹⁷

⁹⁶ Şanlı Kevser, *ABD'nin Müdahalesi Sonrası Değişen Irak Yayıncılık Sistemi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.12

⁹⁷ Baskın Oran, *Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Gücünün yasal Dayanakları Sorunu*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler, 50(3), 1996, s.258.

Irak Silahlı Kuvvetleri'nin çekirdeğini oluşturan Cumhuriyet Muhafızları bir taraftan da kürt bölgesindeki operasyonlarını sürdürmüşlerdir.⁹⁸ Körfez savaşındaki yenilgiden sonra bütün odak noktasını Kuzey Irak'a veren Saddam Hüseyin'in kanlı saldırılarına, Türkiye göz yumamadı ve sınır kapılarından yarım milyona yakın kürdün geçmesine izin vermiştir.⁹⁹

Çekiç Güç'ün görevlerinden bir diğeri ise Merkez Hükümetten kaçıp sığınan mültecilerle alakalıdır. Sığınmacıların acil olarak ihtiyaçlarının karşılanması ve yurda geri dönmeye elverişli fiziki şartların hazırlanması halinde sığınmacıların ikna edilmesidir.¹⁰⁰ Güvenli bölgenin belirlenmesinden sonra ilk olarak belirlenen sınırlar içine Kerkük dâhil edilirken daha sonrasında sınırlar çekilerek Kerkük bu alandan çıkarılmıştır. Bu kararın Türkiye için önemi büyüktür çünkü Kürt bölgesinin Kerkük gibi zengin petrol yatakları bulunan bir bölgeye sahip olması bağımsızlık arayışlarında artı bir avantaj sağlayacaktı böylelikle bu durumun önüne geçilmiş oldu.¹⁰¹ Kürtlere sağlanan destek neticesinde hem özerk bölgesinin kurulmasında hem de Irak'ta pozitif ayrımcılık elde etmek için büyük adımlar atıldığını söylenebilir.

Güvenli bölgenin oluşturulmasından sonra Saddam Rejimi, Kürtler üzerindeki baskılarına kanlı yollardan devam edip göze batmamak adına bölgedeki devlet memurlarının hepsini geri çekerek ekonomik ambargo uygulamaya çalıştı. İç karışıklığa sebep olacağını düşünen merkez yönetimin hesapları bölgedeki durumla birbirine uymadı. Ambargodan oluşan otoriter boşluğu Kürtler hemen doldurmuş ve bölgede parlamenter rejimin oluşması için faaliyetlere başlamıştır. 1992 yılında Merkez Yönetimden bağımsız olarak bölge de seçimlere gidilmiş ve Parlamento kurulmuştur.4 Ekim 1992 yılında "Kürt Federe Devleti" adı altında Kürtler bölgeyi kendi özerk bölgeleri olarak ilan etmişlerdir. 1970 yılındaki anlaşmadan sonra Kürtler en geniş hakların bulunduğu **de facto** yönetimini oluşturmuş olmuştur.¹⁰²

⁹⁸ Yıldız, a.g.e., s.81.

⁹⁹David McDowall, **Modern Kürt Tarihi**, (N. DOMANIÇ, Çev.) İstanbul: Doruk Yayınları, 2004, s.376.

¹⁰⁰Attar, a.g.e., s.208.

¹⁰¹ Yılmaz, a.g.e., s.138.

¹⁰²Michael M. Gunter, "**A De Facto Kurdish State in Northern Iraq**", Third World Quarterly, c. 14, no. 2 1993, s. 295-319 Aktaran: Zana Baykal. **Irak Kürdistan Bölgesinin Bağımsızlık İsteği**, Seta Perspektif, sayı:57, 2014 s.6

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİNİN DEVLETLEŞME ÇABALARI

2.1. IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİNİN KURULMASI

Irak ordusunun Kuveyt'i işgalinin ardından ABD liderliğindeki diğer batılı güçlerin Irak'ı Kuveyt'ten çıkarması başlattıkları askeriharekâta Irak ordusu çok fazla kayıp vermiştir. Bu kayıpları göz önünde bulunduran ve Saddam Rejiminin zayıfladığı düşünen Kürtler bölgede ayaklanmalara ve isyanlara yeniden başlamışlardır. Ayaklanmaların tekrar Irak Kuvvetleri tarafından yeniden bastırılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine ABD, İngiltere ve Fransa Irak'ın Kuzey bölgesine uçuş yasağı getirerek bölge halkını koruma fikri adı altında bölgedeki çıkarlarını gözetmeye çalışmışlardır.¹⁰³ 11 Eylül 2001'deki terör olaylarından ABD, Saddam'ı ve Usame Bin Ladin'i sorumlu tutarak önce Afganistan'a sonra da Irak'a koalisyon güçleriyle beraber müdahale de bulunmuştur. Hemen ardından BM Güvenlik Konseyi "bütün kitle imha silahlarının, uzun menzilli füzelerin yok etmesine ve denetlenmesine izin verilmesi" kararı çıkarmıştır. Bu karara Saddam Rejiminin karşı gelmesinin ardından Mart 2003'te ABD Irak karşı yaptığı saldırıları arttırmıştır. Saldırıların artması ve Saddam Hüseyin Yönetiminin kaçınılmaz sonunu getirmiştir. Mart 2003 saldırılarından sonra Saddam Hükümeti resmen devrilmiştir.¹⁰⁴

ABD ve koalisyon güçleri Irak güvenliğini sağlamak ve devrilen hükümetin yerine gelecek olan hükümete yardım amacı adı altında bölgeye resmen yerleşmişlerdir. Saddam Hükümetinin devrilmesinin ardından Irak'ta ki yeni düzen kurulması amacıyla 275 kişilik geçici bir meclis kurulmuştur.¹⁰⁵ 30 Ocak 2005 tarihinde genel seçimler yapılmıştır. Sünniler farklı sebeplerle seçimleri boykot etmiş, Şii'ler ise seçimlerde galip gelmenin memnuniyetini yaşamışlardır. Geçici hükümet, Mayıs 2005'te İbrahim Caferi Başbakanlığında böylelikle oluşturulmuştur.

¹⁰³ Abdülhamit, Mustafa Ahmet, "Arap-Türkiye İlişkileri, Körfez Savaşı Sonrası Bölgesel Amaçlar ve Atlas Stratejik Seçenekleri." Arap Stratejik Fikir Dergisi, sayı: 41, Arap İnmai Enstitüsü, 1992

¹⁰⁴Buhtan, HannaAzw, Irak – Türkiye Petrol İlişkileri, 1997 – 2001, Bölgesel Araştırmalar Merkezi, Musul Üniversitesi, 2005

¹⁰⁵ Casım, Mesut,"Ortadoğu'da Bitmeyen Mücadelenin Son Hamlesi Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları 'Avrasya Dosyası Dergisi, 1996, C.3,s.1

Yeni meclisin yeni Anayasası için çalışmalara başlanmıştır. Yeni anayasa da geçici anayasadan maddelerin bulunması siyasi huzursuzluklara ve gerilimlere yol açmıştır. 15 Ekim 2005 tarihinde referanduma sunulan Anayasa taslağı bütün huzursuzluklara rağmen yine de kabul edilmiştir.

Anayasa referandumunun kabulünden sonra ülke' de yeniden seçimler yapılmıştır. Bir önceki seçimde olan sonuçlar kendini tekrar etmiş Caferi seçimden yeniden birinci çıkmıştır. Anayasa ve seçimlerin ardın artık tasfiye döneminin zamanı gelmiştir. İlk olarak Baasçılarının sonrasında Saddam döneminde ilgi odağı olan Sünnilerin konularının yitilmesi sağlanmıştır.¹⁰⁶ Ülkedeki bu durumların ardından mezhep çatışmaları yeniden alevlenmiştir. Irak anayasası federal bir anayasa yapısını da anımsatmaktadır. Kürtlerin yoğun olduğu Erbil, Süleymaniye ve Dohuk bölgeleridir.

Kürtler tarafı bir çerçeveden bakıldığında Irak Anayasa'sının 53/A maddesi önem arz etmektedir. Bu madde de Irak Kürdistan Bölgesi Yönetiminin sınırları belirtilmektedir. Sınırlar Erbil, Süleymaniye, Dohuk, Diyala ve Ninova biçiminde tanılandırılmıştır.¹⁰⁷ Irak Anayasa'sında, Kuzey Irak Kürdistan Bölge Meclisine görevler verilmiştir. Yasa önerilerini inceleyebilmeleri, hükümet politikalarını takip edebilmeleri gibi görevler verilmiştir. Bölge Meclisi 4 yılda bir yapılacak seçimlerle 111 üyeden oluşacaktır. Nispi temsil sisteminin kullanıldığı Kuzey Irak Bölgesel Yönetiminde 18 yaş ve üstü bireylerin oy verme hakkı bulunmaktadır. Başbakanlığını Neçirvan'ın yaptığı Bölgenin yönetim başkanlığını ise halen Mesut Barzani tarafından yürütülmektedir.¹⁰⁸

Yeni Anayasa'nın kabulüne rağmen sorunlar çözülmüş değildir. Ana sorun olan petrol kaynakları IBKY ve Bağdat arasında sorunlara neden olmaktadır. Anayasanın maddelerinin farklı yorumlandırılması enerji kaynaklarının

¹⁰⁶Zülfü Dağdeviren, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası: Devlet Hükümet ilişkileri ,T.C Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası ilişkiler Ana Bilim Dalı, Bolu, 2007(**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

¹⁰⁷Engin Şahin, C. Gündoğdu **Saddam Hüseyin Sonrası Irak Anayasal Yapısı ve Siyasi Sistemi**. Akademik Araştırmalar Dergisi. Sayı 68, 2016, s.33.

¹⁰⁸Şahin, Gündoğdu, a.g.e., s.40.

mülkiyetinden, ihracına, yetki sınırlarından gelirlerine ve denetimlerine kadar her şey çözüme bağlanamayan ortada sorun niteliği taşıyan konulardır.¹⁰⁹

IKBY eski petrol yataklarının merkezle hükümetle ortak halde ilerlenmesinin yeni bulunan petrol yataklarının ise bölgeye ait olduğunu savunmaktadır. Ülke bütünlüğünün sağlanması için merkez hükümet ise bölgesel yönetimle enerji firmalarını kara listeye almıştır.

2.1.1. Yasamaya Dair Faaliyetler

Irak'ta da geçici ABD yönetiminin vilayet temelli federal sistem oluşturmak istemesi Irak'ta bir takım tartışmalara sebebiyet vermiştir. Saddam rejiminden sonra avantajlarını kaybeden Sünni'ler merkezi otoriter bir sistem istemişlerdir. Şii gruplarının bir kısmı İslami devlet isterken diğer kısmı da federal yapı istediklerini belirtmişlerdir.

Kürtlerin bağımsızlık taleplerinin ABD tarafında reddedilmesi üzerine Kürtler merkez yönetime sıkı sıkıya bağlanmayacakları gevşeklik gösterebilecekleri federasyon istemişlerdir.

Karışık etnik yapının istekleri göz önüne alındığında ABD, Irak'ın yönetim biçiminin Cumhuriyet olduğunu ve Ana dili Arapça olan ülkenin ikinci resmi dilini Kürtçe ilan etmiştir. Ülke de çoğunluk gösteren Türkmen, Ermeni ve Asuri grupları içinde kendi anadillerinde eğitim hakkına sahip olduklarını belirtmiştir. Böylelikle ABD federal, demokratik ve çoğulcu yönetim sisteminin oluşturulmasına karar vermiştir.¹¹⁰

ABD yönetimi, Talabani ve Barzani 2004'te federal yönetim sistemi üzerine görüşmelere başlamışlardır. ABD Yönetimi federal sistemin genel ilkelerini oluşturdukları belgeleri Talabani ve Barzani'ye sunmuştur. Sunulan belgede Kürt Bölgesinin yetkileri sınırlandırılmıştır. Merkez hükümetin güvenlikten, doğal kaynaklardan, ekonomiden ve sınırlardan sorumlu olduğunu, IKBY'de bulunan

¹⁰⁹İsyar, Ömer Göksel, 1945 – 2004 döneminde Türkiye – Amerika İlişkilerinin Analizi, Tercüme: Lokman Ömer Mahmut, Bölgesel Çeviriler, A (4), Bölgesel Araştırmalar Merkezi, Musul Üniversitesi, Musul , 2009

¹¹⁰Ferhat Pirinççi, “2003 Savaşı Sonrası Süreçte Irak'ta Siyasal Planlama”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü İkinci Orta Doğu Semineri: Düünden Bugüne Irak (Uluslararası Katılımlı)*, cilt.2, Elazığ Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ, 27-29 Mayıs 2004, s.12.

Peşmerge güçlerinin tasfiye olacağını ya da Merkez Hükümet ordusuna katılması gerektiği belirtilmektedir.¹¹¹

“Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu”na eklenen “Kürdistan Bölümü” Peter Galbraith tarafından oluşturulmuştur. Kürdistan Bölümü olarak eklenen kısım 6 maddeden oluşmaktadır.

Kürdistan Bölgesinin merkez hükümetten ayrı parlamentosu, hükümeti ve yargısal sistemine sahip olması, Kürdistan Parlamentosunun yasa çıkarma yetkisine devamı, parlamento tarafından Ulusal Muhafız Gücü'nün oluşturulması, Irak'ın hiçbir silahlı kuvvetlerinin Kürt bölgesinin onayı olmadan bölgeye girmemesi, bölgedeki bütün yer altı ve yerüstü gelir kaynaklarının tamamının merkez hükümetten bağımsız olarak bölgeye bırakılması, vergi yasalarını kendilerinin çıkartabilmesi ve toplayabilmesi, merkez bütçeden nüfus oranında pay alabilmesi ve merkez anayasadaki herhangi bir değişiklikte Kürt Bölgesinde de referanduma gidilmesi gerekeceği talebinde bulunulmuştur.¹¹²

Mart 2004'te kabul edilen Geçici Anayasa'da Kürtlerin hukuki, askeri ve İdari sistemlerinin devamı için talep ettikleri şartlar onaylanmış fakat petrol gelirlerini içeren maddeleri kabul görmemiştir. Geçici Anayasa'da Irak federal sistem yapısı, idari bölge, valilik ya da vilayet, belediye ve diğer yerel yönetimler şeklinde oluşturulmuştur. Geçici anayasa boyunca sınırların değişmeyeceği belirtilmiştir. Kerkük ve Bağdat hariç maksimum 3 vilayet bir araya gelecek şekilde bölgeler oluşturulmuştur.

Geçici Anayasanın 53. Maddesinde Kürt Bölgesinin varlığı kabul edilmiştir. İKBY altında Duhok, Erbil, Süleymaniye, Diyala, Kerkük ve Ninova bu geçici dönem boyunca yerini koruyacağı belirtilmiştir. Tüm bu gelişmeler neticesinde Kürdistan Bölgesel Yönetimi resmen tanınmış ve kabul edilmiştir.¹¹³ Şekil – III'de Kürt Bölgesel Yönetimi haritası gösterilmektedir.

¹¹¹Peter Galbraith, *Irak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?*, Çev. Mehmet Murat İnceayan, İstanbul, Doğan Kitap, Ocak 2007, s.153.

¹¹² Rıza Dinç, Ek Belgeler ve Anayasa Taslaklarıyla Geçici Irak Anayasası ve Güney Kürdistan, İnceleme, İstanbul, Komal Yayınları, 2004, s.16,17.

¹¹³Dinç, a.g.e., s.30-35.

Şekil –3: IKBY Federe Bölge Haritası¹¹⁴

Geçici Anayasa'nın madde 53 A'sında IKBY'nin kendi silahlı kuvvetleri ve iç güvenliğinin kontrolü olduğu, harç ve vergi gibi haklarının olduğu belirtilmişse de Madde 53 A'da IKBY'nin fiili statüsüne federal yönetimin özel yetki alanındaki konular hariç merkez yönetim görevini yerine getirecektir ibaresiyle kısıtlama getirilmiştir. Federal yönetim geçici anayasayla yasama, yargı, ve yürütmeye geniş haklara sahip olduğu görülmektedir.¹¹⁵

Geçici Anayasa'da Kürdistan Bölgesel Yönetimini doğrudan ilgilendiren maddeler şöyledir;

✓ Madde 1 ile; Kürt Bölgesinin istediği federal yapı resmi olarak kabul edilmiştir.¹¹⁶

✓ Madde 4/1 ile; Öncelikli anadil, Arapça; İkinci anadil ise Kürtçedir olduğu kabul edilmiştir.¹¹⁷

¹¹⁴ Çakır, a.g.e., s.106.

¹¹⁵ Dinç, a.g.e., s.30-37.

¹¹⁶ "Irak Cumhuriyeti egemen, bağımsız ve federal bir devlettir. Yönetim şekli cumhuriyetçi, temsili (parlamentar) ve demoktrattır. Bu anayasa Irak'ın bütünlüğünü garanti eder." "Irak Anayasası", ORSAM, s.3

✓ Madde 111 ile ; Irak sınırları içinde bulunan petrolerin ve doğal gaz kaynaklarının halka ait olduğu belirtilmiş fakat yeni bulunacak kaynaklar hakkında net bir bilgi verilmemiştir.¹¹⁷

✓ Madde 112/1 ile; “Mevcut yataklar” nitelendirmesiyle yeni bulunacak yataklar hakkında net bilgi vermemekte ve “eşgüdüm” sağlanacağı belirtilmiştir. Fakat bu eş güdümün kimin ya da hangi birim tarafından sağlanacağı belirtilmemiştir.¹¹⁹

✓ Madde 112/2 ile; Petrol yataklarının tam olarak kimin işleteceği ve gelirlerin kimde toplanacağı belirtilmediğinden dolayı iki yönetim arasında gerginlikler devam etmiştir.¹²⁰

✓ Madde 115 ile; IKBY Federal hükümetin yetki alanına girmeyen bölgelerde düzenleme yapma ve yaptığı düzenlemelerde herhangi bir çelişki durumunda IKBY'nin düzenlemesinin geçerli olacağına dair statü elde etmiştir.¹²¹

✓ Madde 117 ile; Kürdistan bölgesi federal bölge kabul edilmiştir.¹²²

¹¹⁷ “Arapça ve Kürtçe Irak Cumhuriyeti'nin resmi dilleridir. Irak halkının, mevcut eğitim kuralları çerçevesinde devlet okullarında çocuklarına Türkmençe, Asurice ve Ermenice gibi anadillerde veya özel eğitim kurumlarında her hangi bir dille eğitim yapma hakları bu anayasayla güvence altına alınmıştır.” “Irak Anayasası”, ORSAM, s.4

¹¹⁸ “Irak'ta bulunan petrol ve doğal gaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır.” “Irak Anayasası”, ORSAM, s.30.

¹¹⁹ Federal Hükümet, mevcut yataklardan çıkarılan petrol ve doğal gaz yönetimini Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle birlikte yapar. Elde edilen gelir, ülkenin tamamında nüfus dağılımına göre adaletli bir şekilde dağıtılır. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, tüm bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde belirli bir süre için ilave pay verilir. Bu husus yasayla düzenlenir.” “Irak Anayasası”, ORSAM, s.31.

¹²⁰ “Federal Hükümet ile petrol ve gaz üreten bölge ve vilayet hükümetleri bir araya gelerek, Irak milletine en fazla menfaati sağlayacak şekilde ve mevcut en ileri pazarlama ve yatırım ilkelerini ve teknolojisini kullanarak petrol ve doğal gaz yataklarını geliştirmek için gerekli strateji ve siyaseti tayin ederler.” “Irak Anayasası”, ORSAM, s.31.

¹²¹ Federal otoritenin görev alanı içerisinde sayılmayan bütün yetkiler bölgelere ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere verilmiştir. Federal otorite ile bölgesel ve Vilayet Yönetimleri arasında diğer yetkilerin kullanımı konusunda anlaşmazlık ortaya çıktığı takdirde, Bölge ve Vilayet yasaları geçerlidir.” “Irak Anayasası”, ORSAM, s.32.

¹²² Madde 119/1 Bölge oluşturmak isteyen vilayet meclislerinden her birinin üyelerinin 1/3'ünün talebi üzerine ve Madde 119/2 bölge oluşturmak isteyen vilayetlerdeki seçmenlerin 1/10'in talebi üzerine bir veya daha fazla sayıda vilayetin, maddelerde belirtildiği şekilde talep gelmesi durumunda referandumla bir bölge oluşturulması mümkündür. “Irak Anayasası”, ORSAM, s.32.

Madde 141'le 1992'de çıkartılan yasalarında yürürlükte kalmaya devam edeceği IKBY tarafından alınan kararların bölge yönetimi tarafından iptali olmadıkça geçerli sayılacağı belirtilmiştir. Böylece IKBY'nin aldığı bütün kararlar resmi olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bu sayede ekonomik alandaki faaliyetleri ve antlaşmaları da geçerlilik kazanmıştır.

2.1.1.1. Bölgesel Anayasanın ve Parlamentonun Oluşması

IKBY'nin Irak hükümeti ve ulusal olarak resmen tanınmasından sonra bölgede yerel seçimlerin yapılmasının ardından yeni bir anayasa çalışmalarına başlanmıştır. Bölgesel meclisin oluşturduğu 19 kişiden oluşan bir heyet Anayasa tasarısını hazırlamaya başlamışlardır. 2006' yılında tamamlanan bu anayasa 160 madde olarak hazırlanmıştır. Ancak 24 Eylül 2006'da yeniden revizesine karar verilmiştir.

Son yapılan değişikliklerden sonra yeni tasarı 122 maddeden ve 8 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler¹²³

- ✓ Temel İlkeler
 - ✓ Temel Haklar
 - ✓ Bölgesel Organlar
 - ✓ Kamu Davası
 - ✓ Yerel Yönetimler Ve Belediye Meclisleri
 - ✓ Bağımsız Otoriteler
 - ✓ Komisyonlar
 - ✓ Mali Şartlar
 - ✓ Anayasanın uygulanması, açıklanması ve değiştirilmesi,
- olarak 8 bölümden oluşmaktadır.

Anayasa, IKBY'nin ekonomik ve siyasal isteklerini karşılayacak derecede hazırlanmıştır. Hazırlanan bu anayasanın en çok önem arz eden maddesi ise, bölge sınırları hakkında olan maddesidir. Bu maddeye göre; Duhok'un önceden de kabul edilen sınırları, 1968 yılında geçerli olan Kerkük sınırı, Erbilve Süleymaniye, Telkeyf, Sincar, Şeyhan IKBY'nin sınırlarıdır şeklinde belirtilmiştir.

¹²³ Halil Bayhan, *Irak Kürtlerinin Yönetimsel Arayışı ve Federalizm Seçeneği: Tarihsel ve Teorik Bir Analiz*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler, İstanbul, 2013, s.263.

Diğer sınırların güvene alınmasını amaçlayan madde ise, Irak federal, demokratik, parlamenter veyahut çoğulcu sistemle yönetimin süreceği zaman boyunca Kürtlerin federal bölge de kalabilecekleri belirtilmiştir. Fakat tersi bir yönetim sisteminin kabulü durumunda IKBY'nın kendi kaderini kendi belirlemesi hakkını elinde tutacağını da belirtmiştir.¹²⁴

Hazırlanan anayasada detaylı olarak ele alınan diğer bir konu ise petrol yatakları konusudur. Anayasa taslağında belirtilen maddeye göre ağustos 2005'ten önceki yıllık üretimi 5000 varili aşan petrol ve doğalgaz kaynaklarının yetkileri merkez hükümet ile ortaktır. Ancak 15 Ağustos 2005'ten sonra çıkan ve bulunması halinde yeni petrol ve doğalgaz kaynaklarının tamamından sadece IKYB sorumludur ibaresi bulunmaktadır.¹²⁵

Federal bölge anayasa taslağının bir diğer maddesinde doğal kaynakların yönetimi ile alakalı olarak uluslararası alanda antlaşma yetkisinin saklı tutulduğu belirtilmiştir.¹²⁶ Hazırlanan anayasasına sadece Ortadoğu'da bulunan Araplar değil, ulusal hükümetler Kürtler tarafından petrol üretimi, ihracatı ve arama faaliyetlerinin yapılacak olmasını onaylamamışlardır.

Belirtilmesi gerekirken halen kabul edilmiş net bir IKBY anayasa taslağı bulunmamaktadır. 2008 yılındaki IKBY anayasanın kabulü parlamento üyelerinin üçte iki çoğunluk sağladığı durumlarda kabul edilmesinin ardından IKBY vatandaşlarına sunulması öngörülmüştür.

2010 seçimlerinde merkez hükümette hiçbir parti tek başına iktidar olacak şekilde oy almamıştır. Bu sebepten 9 ay boyunca hükümet kurulamadı. Maliki liderliğinde kurulan koalisyon hükümeti güvenoyu olarak iktidara geçmiştir.

Kürtler, ulusal hükümete dahil olmak için maliki hükümetine şartlı destek vermişlerdir. 19 maddelik talepleri bulunmuştur. Bu 19 madde;

- “1. Anayasa ve ilgili maddelere göre demokratik bir federal sistemin savunulması,*
- 2. Irak'ın temelini temsil eden ulusal ve ortak bir hükümetin kurulması,*

¹²⁴Bayhan, a.g.e., s.265.

¹²⁵Bayhan, a.g.e., s.267.

¹²⁶Bayhan, a.g.e., s.266.

3. Ortak ve katılımcı bir karar ilkesine bağlılık için;
 - a) Hükümetçe kabul edilecek bir yasa ile güvenli bir ulusal toplumun oluşturulması,
 - b) Cumhurbaşkanı ve yardımcıları arasında egemenlik ve adaletin paylaşılması,
 - c) Görünür bir ittifak ilkesinin uygulanması,
 4. Cumhurbaşkanı ve yardımcılarının veto hakkının olması,
 5. Iraklıların adil bir temsilinin olması için seçim yasasının düzeltilmesi,
 6. Oturumların zamanında yerine getirilmesi,
 7. İç güvenlik ve askeri güçlerinin düzeni sağlaması ve işbirliği ilkesinin esas alınması,
 8. Bağımsız ve bakanlık gibi tüm kamu kurumlarda işbirliği ilkesinin uygulanması,
 9. Anayasanın 140. Maddesinin 2 yıl içinde uygulanması ve bütçenin ayrılması,
 10. Ulusal meclisin ilk yılında su kaynaklarına dair yasaların kabul edilmesi,
 11. Meclisin ilk yılında KBY'nin petrol ve gaz projelerinin kabul edilmesi,
 12. Peşmergelerin silahlı güçlerinin ulusal ordunun bir parçası gibi bölgenin bir savunması olması için hazırlık yapılması ve bütçeye dahil edilmesi,
 13. Kürt partilerinin Cumhurbaşkanı adaylığının desteklenmesi,
 14. Enfal ve Halepçe ve diğer yerlerdeki kimyasal saldırı kurbanları gibi eski rejim kurbanlarına yönelik adil ve güçlü bir şekilde tazminatların verilmesi,
 15. KBY'nin ulusal hükümetin önemli bakanlıklarda, kabinede ve tüm bağımsız kurumlarda adil ve ulusallığa göre temsilinin sağlanması,
 16. KBY ile ilişkili önemli bakanlıkların seçiminde bölge lehine karar verebilmesi,
 17. Bakanlar Kurulunun genel sekreterinin Kürt partilerinin ortak adayı olması
 18. Birlik hükümeti, uzlaşılan programa göre Kürt Bölgesel Yönetimi'ne yönelik anayasanın açıkça ihlali durumunda dağılmış olması kabul edilir,
 19. Ulusal Meclisi ve meclisteki başbakanın partisi, yukarıdaki tüm maddelerin desteklenmesine güvence verir¹²⁷
- 19 maddeyi kabul ettirmişlerdir.

¹²⁷Selam Se"di, "Maliki, 18 Daxwasên Kurdan JiBîr Kir", Rudaw, 13 Aralık 2011, <http://www.rudaw.net/kurmanci/reports/10677.html> (13/07/2012). Aktaran: Halil Bayhan, **Irak Kürtlerinin Yönetimsel Arayışı ve Federalizm Seçeneği: Tarihsel ve Teorik Bir Analiz**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler, İstanbul, 2013, s.263.

2.1.2. Yürütme ve İdareye Dair Faaliyetler

IKBY bölgesel seçimlerinde KDP ve KYB arasında olması beklenirken Talabani'nin Bağdat'ta olması KYB'nin ikiye ayrılması gibi durumlardan dolayı KDP'nin seçimlerden tek çıkacağına mutlak kuvvetle bakılıyordu. KYB'nin ikiye ayrılmasından sonra Norşivan Mustafa yeni bir parti kurulması için işlemlere başladı ve Gorran Hareketini kurmuştur. Gorran hareketi muhalefette oldukça etkili olmuştur. Partiye birçok öğrencinin, entelektüellere bireylerin, siyasetçi ve gazetecilerin katılmasıyla muhalefet kanadı epeyce güçlenmiştir. Meclis ve başkanlık seçimleri 25 Temmuz 2009 yılında yapılmıştır.

Meclis sistemi kota sistemiyle belirlenmiştir. Gorran Hareketine, Süleymaniye den oldukça büyük oranda oy gelmiştir. Böylece IKYB siyasal tarihinin etkili partilerinden olan KDP ve KYB'ye Gorran Hareketi de dâhil olmuştur.

Seçimlerin en önemli sonuçlardan biri 1992 yılından beri ilk defa bir parti güçlü bir çıkış yapmıştır. Gorran hareketinin 3. Parti olmasından sonra KDP ve KYB kendi parti içlerinde, politikalarında değişikliklere gitmeye karar vermişlerdir. Görülmüştür ki; bölgede yönetiminde yetersiz siyaset yürütülmeye başlanırsa yerinede gelebilecek oldukça güçlü ve dışli bir rakip mevcuttur.

IKBY'nin 3 aşamada geliştiğini söylemek mümkündür. Bunlardan ilki sosyal yönden gelişim, ikincisi ekonomik yönden gelişim, üçüncüsü ise bölgede güçlü muhalefetin çıkmasından sonra siyasal hareketlerin farklılaşmasıdır.

Sosyal gelişmelere bakıldığında, kadın bireyler siyasal hareketlere katılım için teşvik edilmeye başlanmıştır. Toplumsal yaşam olgunlaşmaya başlamış, bölgede göçler azalmaya başlamıştır. Halk bölgeyi yavaş yavaş sahiplenmektedir.

2.1.2.1. Ekonomi ve Ticarete Dair Faaliyetler

İran – Irak Savaşı, Körfez savaşları bölgedeki ekonomiyi terör ve ambargolar dolayı ekonomik hayatı etkilemiş büyük zararlara sokmuştur. KDP ve KYB'nin birbirlerine karşı tutumları, kısıtlamaları da ekonomi negatif olarak etkilemiştir. IKBY bölgesinin iki temel geçim kaynağı mevcuttur. İlki tarıma dayalı olan Barzani bölgesinde diğeri ise Talabani bölgesinde ki sanayi yoğun ekonomik kaynaklardır. Bölge de tarım uygulamalarından bahsetmek zordur. İkinci bir gelir kaynağı olan büyükbaş ve küçükbaş hayvan kaçakçılığı diğeri görünen ekonomik kaynaklardandır.

Etkili gelir kaynağı ise; gümrük vergilerinden oluşan gelirler ve büyük fabrika gelirleridir. Barzani bölgesinde bulunan Habur Sınır kapısı ise önem arz eden diğer gelir kaynaklarından. Ücret standartları ise asgari geçimin sağlanmasında yetersiz kalmaktadır. Kuzey Irak ekonomik gelir kaynakları yoğunluk bakımından;

- ✓ Irak'ta satılan petrol gelirlerinin %13'ü
- ✓ Hükümet dışı kurumların yaptığı "yardımlar"
- ✓ Sınır kapılarından alınan vergiler
- ✓ Kaçakçılık gibi illegal yollardan elde edilen gelirler
- ✓ Posta ve damga pullarından, toplanan gelirlerdir.

IKBY kendi tarımsal ihtiyacını rahatlıkla kendisinin karşılayabilme potansiyeli mevcuttur fakat meydana gelen olaylar, ayaklanmalar, isyanlardan dolayı bölge halkı sürekli olarak göç halindedir. Tarım faaliyetleri bu sebepledirki yetersiz kalmaktadır.

Ekonomik kalkınma alanında önemli politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bölgedeki yatırım imkânları geliştirilmiş, yabancı yatırımların önü açılmış ve yeni yatırım yasaları oluşturularak bölgenin yatırım merkezine dönüşmesi amaçlanmıştır. IKBY yatırım yasasında proje kuranların 10 yıl vergilendirmeden muaf olacakları ve yabancı yatırımların tamamını kendi ülkelerine götürebilecekleri konusunda yeni anayasa düzenlemesi yapılmıştır. Böylelikle ülkenin gelişmesi amaçlanmıştır.

Elektrik üretiminde dağıtımında büyük sorunlar yaşayan IKBY; elektrik ihtiyacının tamamını dışarıdan ithal etmeye başlamıştır.

2.1.2.2. Merkez Bankası

Bankacılık sektörü ise IKBY'de diğer ülkelere göre zayıf kalmıştır. Zayıf kalmasının sebebi; merkez hükümetteki tek otorite olan Merkez Bankası'nın katı davranışlarından, uluslararası finans sistemine uyum sağlamada yetersiz kalmasından ve Saddam Rejimi zamanında IKBY bankalarının sürekli olarak yağmalanmasından ve IKBY bölgesindeki bankalarının güvenin sarsılmasından dolayı olduğu söylenebilmektedir. Bu sebepten dolayı bölgedeki insanlar paralarını altınlarını bankalara yatırmak yerine kendileri muhafaza etmeye çalışmaktadırlar. Bölgede ağırlı olarak İş Bankası, Vakıfbank, Ziraat Bankası, Al Baraka'nın bulunduğu reformlar sonucunda faaliyetlerini sürdürmektedir. Bölgede ki yabancı

yatırımlara teşvik ve ekonominin artması ve dünya piyasasına entegrasyonu için Erbil Borsası açılması için çalışmalara devam edilmektedir.¹²⁸

2.1.2.3. Yer Altı Kaynakları Dair Faaliyetler

BM Irak ve IKBY arasında petrol gelirlerini yüzdeler olarak ayırmıştır. Bu ayırma da petrol gelirlerinin %25'i savaş tazminatı, yüzde %2,2'lik kesim BM'nin bölgedeki masrafları için kesilmiştir. Geri kalan gelirin %72'si insani yardımlar için kullanılması kararlaştırılmıştır. Son olarak %13 ise IKBY'ye gelir için bırakılmıştır. Gelirlerin bölüşümünü BM tarafından belirlenen 10 kuruluş yönetmektedir.

Kerkük'te petrol 20.yüzyılın başlarında keşfedilmiştir. Keşiften sonra Kerkük, Bağdat ve IKBY arasında sürekli olarak hâkimiyet kurma çabası çerçevesinde sorun olmuştur.

IKBY'nin Kerkük dışında ki önemli petrol yatakları ise;

- ✓ Bay Hasan
- ✓ Cambur
- ✓ Habbaz
- ✓ Saddam
- ✓ Aynzalabutmaya gibi önemli petrol yataklarının sahibidir.

2.1.3. Yargıya Dair Faaliyetler

Peşmerge, iç işleri, adalet ve yargı alanlarında ikili yapılar devam etmektedir. İkili yönetim; peşmerge güçlerinin farklı idare merkezlerinin olmasından kaynaklanmaktadır. Şapkalarındaki renklerden peşmergelerin hangi partiye bağlı oldukları anlaşabilmektedir. IKBY'de, Süleymaniye'de ve Erbil'de yargı merkezi, peşmerge merkezi ve iç işleri merkezi gibi ayrı merkezi teşkilatlandırmalar mevcuttur. Bu ikili yönetim yapısı ortak karar almada ve meclis yoluyla gerçekleşecek aşamaların önüne engel olmaktadır.

Ortak birime geçiş imkânsız gözükmektedir. İkili yapının giderilmesi için bir takım çalışmalar yapılmış fakat başarılı sağlanamamıştır. Niyetim 2012 yılında iç işleri, adalet yargı ve peşmerge bakanlıklarının birleştirilmesi hedeflenmiş 45 günlük süre tanınmıştır. Fakat çabalar yetersiz kalmıştır.¹²⁹

¹²⁸ Burcu Şahin Bilgin. *Amerika'nın Irak İşgalinden Günümüze Kuzey Irak'ta Devlet İnşa Süreci*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı, Ankara, 2015 s.117.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

¹²⁹ Bayhan, a.g.e., s.283.

2.2. IRAK'IN AMERİKAN İŞGALİ İLE GÜÇLENEN KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİNİN SİYASAL HAREKETLERİ

2003'te Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi, Saddam Hüseyin'in devrilmesinde Kuzey Irak Kürtleri, Amerika'ya destek vermiştir. Savaştan sonra, Kürtçe Irak'ta ikinci resmi dil olma hakkını kazanmış, Peşmerge güçleri IKBY'nin yasal güvenlik güçleri olarak kabul edilmiştir. IKBY, merkez bütçenin %17'lik pay almaya başlamıştır. Yasal bir statü kazanan IKBY, merkezi yönetimde daha istikrarlı bir tablo sergilemeye başlamıştır.

2003 yılından sonra düzenli gelire bağlanan IKBY, siyasal olarak pozitif gelişmeler yaşamaya başlamıştır. Yinede bölgedeki sürekli gelir akışı gibi olumlu etkilerin çoğalmasına rağmen yolsuzluk, kayırmacılık, parti tekelliliği gibi sorunlar artmaya başlamıştır. Yönetime dair sorunların bir kısmının çözülmesini Gorran Hareketi sağlamıştır. Nihayet iktidarı denetleyecek güçlü bir muhalefet çıkmıştır. Muhalefetin ortaya çıkması bölgede ki ciddi anlamda kaçakçılığın, yolsuzluğun, rüşvetin azalmasını sağlamıştır.¹³⁰

Kürtlerin son seçimlerinde yeni bir parti seçebilecekleri mevcut hükümetin değişmesini istedikleri gibi varsayımlar sebebiyle Kürt idaresi politikalarını yenilemeye başlamıştır. IKBY'de kurulmuş ve kurulacak her parti doğrudan siyasete katılmakta ve oy oranına göre iktidara katılabilmektedir. Bölgeki Kürtler dışında kalan etnik kökenli topluluklara pozitif ayrımcılık uygulanmaya başlanmıştır. Devlet yapılanmasıyla eş değer olan partiler toplum üzerinde tasarruflar oluşturmaktadır. Parti etkilerinin zayıflaması toplum üzerinde oluşmuş inşacı baskıyı azalttığı gözlemlenmiştir. Bölgenin gelişmesi ve otoriter eğilimlerin azalması bölgedeki demokratikleşme bakımından önem arz etmektedir.

Bölgede siyasal olarak olumlu etkilerin yanında olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Bunlardan ilki üretmeyen bir toplum olmasıdır. Düzenli olarak gelirin oluşması halkı da düzenli maaşlı çalışan personeller olma düşüncesine itmiştir. Bölgede çok fazla ekilecek alan varken üretim oranı oldukça düşük olduğu görülmektedir. Diğer negatif etkilerden biri ise bölgedeki iki partili yapının etkisinin hala devam etmesidir. İki parti arasında (KDP ve KYB) coğrafik ve siyasi

¹³⁰ Bayhan, a.g.e., s.291.

paylaşımındaki anlaşmazlıkları devam etmektedir. Yönetme kapasitesinin yetersiz olması bölgedeki siyasal yaşamı da negatif olarak etkilemektedir.¹³¹

Özellikle 2006'daki çıkan petrol yasalarıyla ekonomik ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Bunun hemen arkasından 2009'da Şekhan'da bulunan yeni petrol rezervleriyle birlikte IKBY enerji piyasasında oldukça önemli bir konuma gelmiştir.

Düzenli ekonomik gelir kendisiyle beraber, rüşvet, getirim ve yolsuzluk gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bölgesel yönetimin faaliyetlerini eleştiren muhalefetin ortaya çıkması Kürtlerden destek görmesi bölgede ki siyasal yaşamı pozitif olarak etkilemiştir. Bölgedeki ikili partinin zayıflaması, bölgedeki geleneksel yapıların sürmesi demokrasi temelli yönetimin kurulmasında engel teşkil etmektedir.

2.3. 25 EYLÜL 2017 REFERANDUM ÖNCESİ GELİŞMELER

Referandum öncesi yapılan mitinglerde, referandumun ertelenmesini isteyen devletlere referandumun yerini tutacak teklifler sunmaları halinde referandumu erteleyebileceklerini aksi takdirde referandumun ertelenmesinin söz konusunu olmadığını sürekli olarak dile getirmiştir.

Bağdat yönetiminden referanduma denk bir anlaşma talep eden Barzani, yapılacak anlaşmalarında ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından desteklenmesini ve bu desteklerin garanti altına alınması gerektiğini belirtmiştir. Diğer türlü referandumun ertelenmesi gibi bir durumun söz konusu olmadığını yaptığı mitinglerde sık sık dile getirmiştir.

IKBY'nin kısaca istediği garantiler ise şu şekildedir: referandumun ertelenmesinden sonra yakın gelecekte uydun bir tarihin belirlenmesi, sınırların yeniden belirlenmesi, elde edilecek sonuçlara saygı gösterilmesi, su kaynakları konusunun yeniden ele alınması, Kerkük, Sincar ve diğer bölgelerde dahil ihtilafli topraklar hakkında yeniden görüşmelerin yapılması şeklindedir.¹³²

IKBY'nin belirlediği referandum tarihinden önce merkez yüksek mahkemesinden halk oylamasının durdurulma kararı çıkmıştır. Aynı zamanda İran her ihtimale karşı, Kerkük'ün güneyine askeri sevkiyatlar gerçekleştirmiştir. Merkez

¹³¹ Bayhan, a.g.e., s.292.

¹³² <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709211030246205-barzani-danisman-garanti-referandum/>(Erişim Tarihi: 23.09.2017.)

hükümet, referandumun ertelenmesinin değil tamamen iptal edilmesinden yanaydı. Sert eleştirilerle Mesut Barzani'yi hedef alan Irak Hükümeti, bölgede sadece Kürtlerin olmadığını referandum yapıldıktan sonra bölgedeki diğer etnik kökenlerin geleceğinin tehlikede olacağını belirtmiştir.

Merkez hükümet, Referandumun durdurulma kararına rağmen devam edeceğini belirten IKBY'ye, merkez hükümetin; meclisinde, yargısında ve devletinde yer alıp menfaatlerine uymadığı zaman bu kararların göz ardı edilemeyeceğinin de altını çizmiştir. Komşu ülkelerle de sağlanan güvenliğin bozulacağını ön gören Irak Hükümeti, referandum konusuna herhangi bir taviz vermeden yapılan bu hatanın bir an önce çözülmesinin vurgusunda bulunmuştur.

Yapılan referandumun hemen ertesi gün bağımsızlık ilan etmeyeceklerini belirten Barzani, Bağdat hükümetiyle aralarında ki müzakerelerin 1-2 yıl sürmesini tahmin ettiğini ve referandumdan sonra bile yapılan müzakerelerde anlaşmaya varılacağı takdirde bağımsızlığın ileri tarihe atılabileceğini belirtmiştir. Bu bilgiden yola çıkılırsa; IKBY'de aslında bağımsızlıklarını alamayacaklarının farkındadırlar fakat "ne kaparsam kardır" mantalitesiyle hareket ettiklerini belirtebiliriz.

IKBY'nin referanduma karşı olan ya da referandumun zamanın gelmediğini belirten yönetimleriyle şu şekildedir:Türkiye,ABD,Fransa,İngiltere,Birleşmiş Milletler, Suriye, Suudi Arabistan, İran,Rusya,Mısır.

IKBY'nin referandumunu onaylayan yönetim ise sadece İsrail olmuştur.

Referandumla ilgili açıklama yapan İran, sınır anlaşmalarının yalnızca merkez hükümetle olduğunu, referandum sonrası bağımsızlık durumunda Kürdistan ile olan tüm ortak sınırlarını kapatacağını belirtmiştir. Türkiye, Irak ve İran'ın yayınladığı ortak bildiride ise; yapılan referandumun bağlı oldukları merkez anayasasına aykırı olduğunu, bölgede yeni çatışmaların oluşacağını ve referanduma karşı kesin bir muhalefet olduklarını belirtilmiştir.¹³³

Referandum öncesi ilk somut hamlesini İran yapmıştır. İran, Kuzey Irak'a olan uçuşlarını durmuş, hava sahasını IKBY uçaklarına kapattığı duyurmuştur.

¹³³ <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709291030363850-irani-ikby-petrol-yasak/> (Erişim Tarihi: 27.11.2017.)

Referandumun iptal edilmesi talebine karşın İKBY ikili görüşmeler sonucunda istediği garantileri ve anlaşmaları elde edemeyince, 25 Eylül 2017 tarihinde referandum oylamasını yapmışlardır.

2.4. 25 Eylül 2017 Referandumu ve Sonrasında Yaşanılan Gelişmelere Genel Bir Bakış

25 Eylül 2017'de İKBY'de yapılan referandum sonrasında bölgedeki diğer etnik yapıların olası çıkarması beklenen isyanlar için Kerkük'te nüfus yoğunluğunun Türkmenlerden oluşması sebebiyle sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. Oylama Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Musul ve Duhok'ta yapılmıştır. Elde edilen verilere göre, Erbil'de 1 milyon 200.000, Süleymaniye'de 1 milyon 280.000, Kerkük'te 750.000, Duhok'ta 800.000, Musul'da da 750.000 seçmen oy vermiştir.¹³⁴

Referandumun olduğu gün Irak Hükümeti İKBY'nin ve bazı Kürt yetkililerinin petrol gelirlerinin incelenmesi kararını vermiştir. Aynı zamanda Kerkük petrolerinin merkezi yönetime teslim edilmesini ve referandumda oy kullanan bütün memurların görevden uzaklaştırılmasına karar vermiştir.

Kara ve sınır kapılarının merkez yönetimin denetimine geçmesi karar üzerine, Irak Başbakanı Haydar el İbadi; *"İKBY yetkilileri yerel, bölgesel ve uluslararası çevrelerin referandumun anayasal olmadığı yönündeki çağrılarını dinlemedi. İKBY'deki sınır kapıları Irak Sınır Kontrol Kurumu'nun denetimine tâbidir. Sınır kontrollerinin 3 gün içerisinde Bağdat'a verilmemesi halinde İKBY'den ve İKBY'ye olan tüm uluslararası hava uçuşlarını durduracağız. Bu kararı Bakanlar Kurulu'nda aldık. İKBY'nin serveti denetimden uzak yönetiliyor ve gelirleri yurt dışındaki kişisel hesaplara gidiyor."*¹³⁵Açıklamasında bulunmuştur.

Referandum'un yapıldığı gün Türkiye ise; İKBY merkezli üç yayın kuruluşunun TÜRKSAT'tan çıkarılmasına karar vermiştir. Habur sınır kapısını ise kapatmamış, denetimi sıklaştırma kararı vermiştir. Türkiye ve ABD, İKBY'de çıkacak olası çatışmalar sebebiyle vatandaşlarına uyarıda bulunmuşlardır.

¹³⁴<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709251030288797-kuzey-irak-referandum-bagimsizlik/>(Erişim Tarihi: 27.09.2017.)

¹³⁵<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709261030318050-irak-ikby-havalimani-sure/>(Erişim Tarihi: 27.11.2017.)

Tartışmalı referandumdaki tam rakamlar ise, 4 milyon 581 bin kişiden 3 milyon 305 bin 925 kişi oy kullanmıştır. Referandumda geçerli oy sayısı, 3 milyon 85 bin 935; referandumda geçersiz oy sayısı ise, 21 bin 180 bindir. Sandıklardan çıkan evet, %92.73; hayır ise, %7.27'dir.¹³⁶

Yapılan referanduma karşı sert yaptırımlarda bulunan merkez yönetimi, Anayasaya göre Kürdistan bölgesinin Irak kanunlarının uygulanacağını belirtmiştir. Bölgeye askeri birlik gönderen merkez hükümet, petrol sahalarının kontrolünü de IKBY'den geri istemiştir. İstenilen bu talepleri, IKBY reddetmiştir.¹³⁷

Diğer sert yaptırımlar ise İran üzerinden gelmeye devam etmiştir. Tahran, İran şirketlerinin IKBY'den aktarılan çift yönlü petrol ürünlerinin sevkiyatlarını geçici olarak yasaklama kararı almıştır. Türkiye ise petrol konusunda, Bağdat yönetimiyle muhatap olduğunu belirtmiştir.¹³⁸ İlgili referandum yaptırımlarıyla alakalı olarak merkez hükümet, gayri meşru referandumu gerçekleştirenler hakkında hukuki işlem başlatmış ve cep telefonu operatörlerinin de kontrolünü ele almıştır.

Irak ordusu ve Haşdi Şabi'nin Kerkük şehrinin kontrolünü ele alınmasından sonra Mesud Barzani Kürdistan Parlamentosuna bir mektup yazarak istifa ettiğini belirtmiştir. Mesud Barzani'nin ABD desteğini kaybetmesi ve Kerkük'ün kontrolünün ele alınmasında ABD'nin herhangi bir operasyon düzenlemesi Barzani'nin artık desteklenmediğinin göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Türkiye desteğini kaybeden Barzani, İran ile işbirliği yapan Türkiye, Barzani yönetiminin gitmesinde ikincil rol oynamıştır. Barzani'nin istifasındaki diğer bir sebep ise, KP- YNK işbirliğinin referandumun ardından çatırdamaya başlaması da kaçınılmaz sonun çabuk gelmesini sağlamıştır.¹³⁹

¹³⁶<https://www.ntv.com.tr/dunya/ikby-referandumunun-resmi-sonuclari-aciklandi,ZiWka2RtuE-4ejUlfHmJoA>(Erişim Tarihi: 01.10.2017.)

¹³⁷<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709271030328699-ibadi-ikby-referandum-iptal/>(Erişim Tarihi: 30.11.2017.)

¹³⁸<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709291030363850-irani-ikby-petrol-yasak/>(Erişim Tarihi:30.11.2017.)

¹³⁹ <https://tr.sputniknews.com/analiz/201711011030838623-unlu-ortadogu-uzmani-barzani-yenileme/> (Erişim Tarihi: 30.11.2017.)

Kürdistan Parlamentosunun kapalı yaptığı oturumda Mesud Barzani'nin devredilen görevlerinin en önemlisi olan başkomutanlık ve güvenlik yetkisinin yeğeni Başbakan Neçirvan Barzani'ye devredilmesi kararı alınmıştır.

Başkanın başkomutanlık, Peşmerge ve güvenlik birimleri ile olağanüstü hal ilanı gibi yetkileri başbakana, yasaları onaylama veya veto etme, başbakan ve hükümetten güvenoyunun çekilmesiyle seçime gidilmesi kararı parlamento başkanına, hâkim ve savcı ataması ile idam kararı ve genel af yetkisinin ise adalet konseyine devredildiği belirtilmiştir.¹⁴⁰

IKBY Başkanlığının gelecek seçimlere kadar dondurulması kararı alınmıştır. Başkanlık yasasının parlamentonun değiştirmesi halinde bölge başkanını halk değil parlamentonun seçeceği ifade edilmiştir. Mesud Barzani siyasal hayatına KDP Genel Başkanı olarak devam etmektedir.

Merkez Hükümetin, IKBY'ye yaptığı müdahaleden sonra bölgesel seçimler sekiz aylık gibi sürecin sonrasına ertelenmiştir. Yetkilerin paylaşılması yukarıdaki metinlerde verilmiştir. Başkanlık makamının fiilen dondurulduğunu söylemek mümkündür. Barzani'nin istifasından sonra IKBY için, Kürdistan mücadelesinde iki önemli isim ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Mesud Barzani'nin oğlu, Mesrur Barzani, diğeri ise damadı ve aynı zamanda yeğeni olan Nerçivan Barzani'dir.¹⁴¹

Nerçivan Barzani iki farklı dönem olarak on beş yıldır başbakanlık koltuğunda oturmaktadır. Mesrur Barzani ise, KDP'nin istihbarat servisinde ve Kürdistan Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanlığı gibi önemli bir konumda bulunmaktadır. Neçirvan, Rudaw TV ile kendi geleceğini sağlamlaştırmaya çalışırken Mesrur Barzani ise K24 kanalıyla kendi geleceğini sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.

Mesrur Barzani, askeri güçler olarak dikkate alındığında ön plana çıkarken, Nerçivan Barzani ise dış ilişkilerde oldukça önemli konumdadır. Ankara, Bağdat ve Washington'la etkili ilişkiler sürdüren Nerçivan Barzani aynı zamanda KDP ile KYP arasındaki gerilimli süreçlerde Celal Talabani'yle de iyi ilişkilerini koruyabilmektedir.

¹⁴⁰<http://www.kanalahaber.com/haber/dunya/barzani-donemi-sona-erdipeki-yerine-kim-gecti-378578/>(Erişim Tarihi: 01.12.2017)

¹⁴¹<http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41798875>(Erişim Tarihi: 30.11.2017.)

İktidar senaryolarında olası bir koalisyon durumunda KDP ve Goran Partileri arasında kendisini çok yıpratmayan Nerçivan olası koalisyon durumunda oldukça avantajlı durumdadır. Mesrur Barzani'nin ise diğer partilerle arası pek yapıcı durumda olduğu söylenememektedir.

Nerçivan Barzani'nin başbakanlık pozisyonu sayesinde iş dünyası, parti, peşmerge ve aile tarafından yanında birçok isim barındırmaktadır. Fakat tüm bunlarla beraber kendine ekonomik bir güç biriktiren Nerçivan, IKYB toplumunun güveni oldukça azalmıştır. Mesrur Barzani ve Nerçivan Barzani arasındaki iktidar çatışmalarının sonunun nereye gideceği konusu şaibeli olsa bile Mesud Barzani'nin hala hayatta olması oğul ve damadın en önemli görevi iş bölümü içerisinde ailenin korunması olarak görünmektedir¹⁴²

Olası iktidar senaryoları oldukça fazladır. Fakat ağırlıklı olarak, Dış aktörlerle arasının iyi olmasından dolayı Nerçivan Barzani ile yola devam edilmesi muhtemel durmaktadır. KDP'nin haricinde farklı cepheler de mevcuttur. Örneğin, KYB'den kopan Demokrasi ve Adalet Cephesi'de iktidar yarışının galip gelenleri arasında olabilir. Bu yarıştaki en önemli dış etken olan ABD'nin ağırlığının da unutulmaması gerekmektedir.

KDP, Yegirtı ya da KYB ile koalisyon oluşturma ihtimalide oldukça yüksektir. Fakat KDP'nin KYB'yi dışlayarak bir iktidar oluşumuna girmesi Kürdistan'ın siyasal olarak yeniden ikiye bölünmesi riskini arttırmaktadır. KDP ve KYB arasındaki gerilimin üst noktalarda olduğu düşünülürse bu son ihtimal IKYB toplumunun refahı için oldukça tehlikeli gibi durmaktadır. KDP ve KYB arasında ki gerilimin üst noktalara çıkmasının başlıca sebeplerinden biri KDP'nin Kerkük'ü KYB'nin ihaneti yüzünden kaybettiklerini her seferinde dile getirmesidir.¹⁴³

Merkez Hükümet, Türkiye-Irak arasındaki geçiş noktası olan Habur'un, Irak tarafında bulunan İbrahim Halil Sınır Kapısı'nın kontrolünün peşmerge güçlerinden devralındığını açıklamıştır.¹⁴⁴

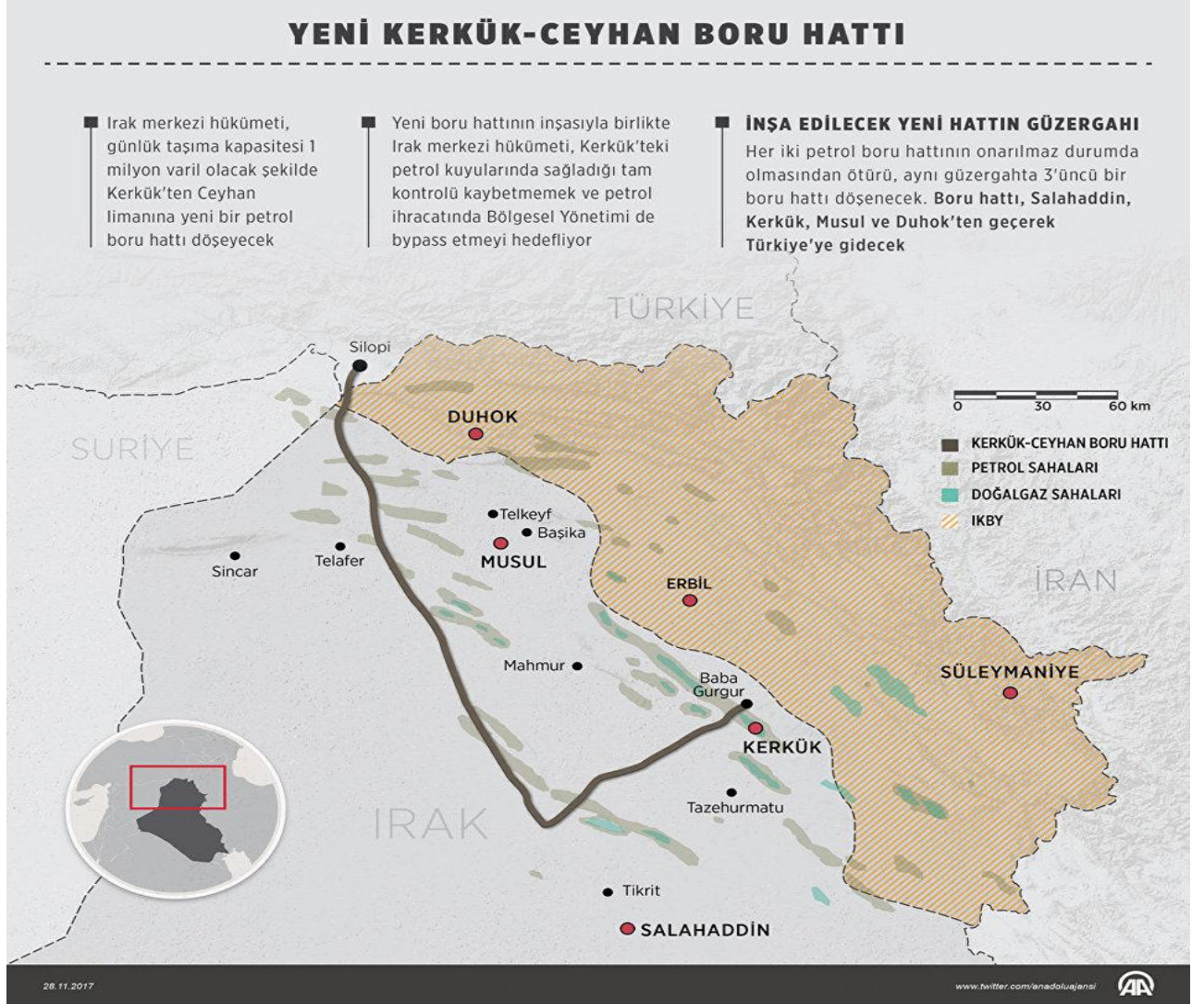
Ekonomik gelişmelere bakıldığında, Irak Merkez Bankası, IKBY'deki bütün bankaların kapatılması emrini vermiştir.

¹⁴²<http://www.dunyabulteni.net/irak-ikby-pesmerge/410911/erbil-fishabur-sinir-kapisina-ortak-olmak-istiyor>(Erişim Tarihi: 30.11.2017)

¹⁴³<http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41798875> 03.12.2017. (Erişim Tarihi : 29.11.2017)

¹⁴⁴<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41981889> (Erişim Tarihi : 03.12.2017.)

Bağdat yönetimi, Kerkük'teki petrolerin Ceyhan Liman'ından taşınması için yeni bir petrol boru hattı inşa projesi başlatmışlardır. Gerekçe olarak terör saldırıları nedeniyle zarar gören eski boru hatlarının alternatif olarak kullanılacağını belirten merkez hükümet, projenin ihalesi için gerekli talimatların verildiğinin duyurusunu yapmıştır. Resim planlanan yeni Kerkük – Ceyhan Boru Hattı bulunmaktadır.¹⁴⁵

Şekil 4:Yeni Kerkük – Ceyhan Boru Hattı¹⁴⁶

Irak-Suriye arasındaki Rabia Sınır Kapısı'nın kısa bir süre önce Merkez Hükümetin kontrolüne geçmesinden sonra IKBY'nin Suriye'ye açılan tek kapısı

¹⁴⁵<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201711261031152358-bagdat-kerkuk-petrolunu-ceyhan-limanina-tasiyacak-boru-hattinin-insasina-basladi/> (Erişim Tarihi :03.12.2017.)

¹⁴⁶<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201711261031152358-bagdat-kerkuk-petrolunu-ceyhan-limanina-tasiyacak-boru-hattinin-insasina-basladi/> (Erişim Tarihi : 29.11.2017)

Fişhabur Sınır Kapısıdır.Öte yandan IKBY, Habur ve Fişhabur sınır kapılarının kontrolünü halen elinde tutmaktadır.

Irak Federal Mahkemesinin, IKBY'nin 25 Eylül 2017'de yaptığı referandumun anayasal olmadığı ve sonuçlarının iptal edilmesi yönündeki aldığı karardan sonra, IKBY'nin bu karara saygı duyuyoruz açıklaması yapması referandumun iptalinin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.¹⁴⁷

¹⁴⁷<http://www.dunyabulteni.net/gunun-haberleri/411977/ikby-referandum-sonuclari-iptal-edildi>(Erişim Tarihi: 03.12.2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİNİN DEVLETLEŞME SÜRECİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE ETKİSİ

3.1. AMERİKAN İŞGALİNDEN ÖNCE KUZAY IRAK KÜRT YÖNETİMİNİN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

Irak, yıllarda Osmanlı toprakları içinde kaldıktan sonra Misakı-Milli sınırları dışında kalması, Anadolu'nun uzantısı halinde olan Musul'un Milletler Cemiyeti kararı doğrultusunda Türkiye'den ayrılması, Türkiye-Irak sınırlarının anlaşmalar neticesinde doğal olmayan sınırlar çerçevesinde çizilmesi ve Kuzey Irak'ta bulunan Sünni Kürtleriyle Türkmenlerin, Anadolu'dan ayrı düşmesi gibi nedenler Türkiye'nin Kürt meselesi Kuzey Irak'la olan ilişkilerini belirleyen ve yönlendiren etmenlerdendir.¹⁴⁸

Misakı-Milli sınırları içinde kalan Doğu Anadolu'da ki Kürt coğrafyasının, Sevr Antlaşmasında planlanan Kürt Devletiyle alakalı hükümlerden, Türkiye'deki Kürt isyanlarından dolayı, Kuzey Irakta kurulması muhtemel bir Kürt devleti, Türkiye'nin çıkarlarına hiçbir zaman denk düşmemiştir. 1991 yılında Kuzey Irak için oluşturulan Güvenli Bölgede, Kürtlerin asli güç unsurları duruma gelmeleri böylece Irak toprak bütünlüğünün bozulma ihtimalinin en temel yapısı oluşmuştur. PKK'nın Kuzey Irak'a yerleştirip burada kamp yapmaları ve tacizde bulunmaları, Türkiye'nin bölgeye yönelik askeri hareketlerini arttırmasına yol açmıştır.¹⁴⁹ Bu sebeple, Türkiye'nin bölgeye yönelik faaliyetleri ve politikalarında öne çıkanlar ise şu şekildedir:

- ✓ Kuzey Irak Bölgesinde kampları bulunan PKK'nın yok edilmesi için terörle sınır mücadele de operasyonlarına devam etmektedir.
- ✓ KBY (Kürt Bölgesel Yönetimi) ile olan ilişkilerinin normale dönmesi için PKK kampların kapatılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmasını talep etmektedir.

¹⁴⁸ Ali İkbâl, *Irak Kürt Bölgesinin Jeopolitiğine İlişkin Stratejik Öngörüler*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s.76.

¹⁴⁹ Meliha Benli Altunışık, *Türkiye ve Ortadoğu, Tarih Kimlik Güvenlik*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999, s.178.

Osmanlıdan beri devam eden Kürt sorunu, Kürt yöneticilerinin özerklik veya bağımsızlık talepleri doğrultusunda doğmuştur. Kürt coğrafyası üzerindeki devam edip gelen meseleler ise şu şekildedir:

- ✓ Şark Meselesi
- ✓ Doğu Sorunu
- ✓ Güneydoğu Sorunu
- ✓ PKK Sorunu
- ✓ Kürt Sorunu
- ✓ İnsan Hakları Sorunu
- ✓ Beşeri ve İktisadi yönden geri kalmışlıktan kaynaklanan sorunlardır.¹⁵⁰

Ortadoğu'da ki Kürt sorunu kronikleşerek ve daha da karmakarışık bir hal alarak ilerlemektedir. Irak, Türkiye, Suriye, İran devletlerine bölgesel olarak yayılmaları Kürtlerin eskiden beri yaşadıkları ülkeleri ve toplumlarını kapsayan bir Kürt sorunu bulunmaktadır. Bu yüzden Kürt sorunu yerel bir sorun olmaktan çok yukarıda bahsi geçen ülkeler açısından güvenlik bakımından bölgesel bir sorundur.¹⁵¹

Bahsi geçen ülkelerin tamamı Kürt endişesi yaşarken, Türkiye'nin endişesi diğerlerine nazaran daha büyüktür. Bu endişenin iki temel sebebi bulunmaktadır. İlki, Türkiye'de ki Kürt halkının nüfus olarak diğer ülkelerden sayıca daha fazla olması diğeri ise PKK terör örgütünün Türkiye odaklı faaliyetleridir.¹⁵²

1990 yılında Irak-Kuveyt savaşından sonra, 17 Ocak 1991 yılında Türk Parlamentosunun savaş yetkilerini genişletme yasası çıkarmıştır. Bu yasayla beraber koalisyon güçleri İncirlik hava sahası üzerinden Irak'a karşı hava saldırısı operasyonları gerçekleştirmeye başlamışlardır.¹⁵³

Yasa, Özal tarafından çıkarılmıştır. Özal, yasanın Türk siyasetine ve Türkiye'nin bölgede daha etkili bir konuma gelmesi şeklinde hazırlanması talimatlarını vermiştir. Özal döneminde benzeri görülmemiş bir biçimde

¹⁵⁰Hüseyin Yayman, *Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*, Doğan Kitap, İstanbul, 2011, s.12

¹⁵¹ Hürşit Deli, *Türkiye Ve Dış Siyaset Meseleleri*, Arap Yazarlar Birliği, Şam, 1999, s.46.

¹⁵² Ali MehdaviMüsenna, *Seçimlerden sonra Türkiye'nin Irak Siyaseti*. Siyasi Bilimler Dergisi, Bağdat Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi tarafından çıkarılmaktadır. Y.17, S. 32, Şubat 2006, s.15.

¹⁵³ Bayar, a.g.e., 141–142.

hareketlenen Türk Siyaseti, Ortadoğu'ya karşı Türkiye'nin uyguladığı birçok politikayı ezerek yeni bir dönem ve aşama başlatılmıştır.¹⁵⁴

Soğuk savaşın sona ermesinden sonra yapılan uluslararası değişiklikler, Sovyetlerin dağılması, İkinci Körfez Savaşının başlamasına ve Türkiye'nin olaylara paralel olarak bölgede etkinliğinin, Ortadoğu'daki çoğu cumhuriyetin bağımsızlığını ilan etmesi ve tüm bunların neticesinde Kürt sorununun da giderek büyümesine sebep olmuştur.¹⁵⁵

Kürt meselesinin Türkiye'nin büyümesine paralel olarak büyümesi, batının özellikle doğu Avrupa'nın Orta Asya üzerindeki Türkiye'nin büyüyen etkisine engel olmayı ve bölge de benzer bir Osmanlı İmparatorluğu'nun önüne geçmeye çalışılmıştır.¹⁵⁶

1990-1991 yıllarında ikinci körfez savaşının başlaması ve bu savaştan dolayı Irak Kürtlerinin, İran ve Türkiye sınırlarına akın etmeleri toplu göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Kuzey Irak bölgesinde düzenlenen askeri operasyonlar sonrasında Türkiye'den, kuzey Irak bölgesinden Türkiye'ye doğru olan yarım milyonluk göçmen akışının engellenmesi teklifi gelmiştir. Göçmeleri karşılamak için bölgeye kışlalar yapılmıştır. Bölgede Kürt egemenliğini oluşturmak devamında Kürt devleti kurma düşüncesinin yanında Irak'ın kuzey bölgelerinde daha geniş uçuşa yasak bölge ve güvenli sığınak oluşturma düşüncesinde bulunmaktaydı. Fakat sadece iki yıl içerisinde bölgede taraflar arasında rekabet, askeri çatışmalara dönüşmüştür. Sonucunda bölgeyi IKDP ve IKYP olarak ikiye ayrılmak durumuna gelinmiştir.

Sorunların çözümlerle sonuçlanması için başta Ankara olmak üzere taraflar çaba göstermiştir. Çabaların sonucunda ABD yönetimi Eylül 1998 yılında iki Kürt parti arasındaki husumet sona ermiştir. ABD, Kuzey Irak'ta ortak bir yönetimin devam edebilmesi için savaş ve mücadelelerin sonlanması amacıyla Washington

¹⁵⁴ Abdülmun'im AL SAYYED ve Rıza AbdülhüseynGhaly, *Irak – Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler*, Reel Ve Beklenen Düzeyde, Coğrafi Komşu Ülkelerin Ekonomileri Hakkında Araştırma, Arap İşleri, Sayı 82, Kahire, 1999, s.32.

¹⁵⁵ Avni Abdurrahman Mustafa, 1932 – 1958 tarihleri arasında Irak – Türkiye İlişkileri, Ulusal Ve Sosyal Araştırmalar Yüksek Enstitüsü, Bağdat, 1981, s.58., **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**

¹⁵⁶ Mesut Özcan, *Türkiye'nin Irak Politikası 2009*, Türk Dış Politikası Yıllığı, SETA Yayınları, Ankara, 2009, s.101.

Antlaşmasını devreye sokmuştur.¹⁵⁷ 1991'den sonra gelişen olaylar neticesinde Kuzey Irak Kürt Bölgesi ve Türkiye, birbirleriyle çelişen durumlar içine girmiştir. Türkiye, ABD ve Koalisyon güçlerine Kuveyt'teki Irak askeri birliklerini temizlemek için yardımlarda bulununca kendisini hiç beklemediği bir Kürt Meselesinin ortasında bir anda buluvermiştir.¹⁵⁸

1990 senelerinde ABD, Kürt bölgesindeki huzuru korumak için, Kürt yönetimine katkılarda bulunmaya başlamıştır. Sınır bölgelerindeki Kürt göçlerine beslenmesine yardım eden Amerika özellikle Türkiye'nin PKK terör örgütüne karşı olmasına rağmen kendi menfaat ve çıkarları doğrultusunda bir takım uygulamalarda ve faaliyetlerde bulunmuştur. Amerika, Türkiye'deki Kürt meselesine karşı Irak Kürtlerini objektif duruma getirmesi ve elde ettiği bölgesel rolde güneyde bulunan komşularına Kürt sorununu baskı olarak kullanmak istemiştir.

Amerika hem kendi çıkarları ve menfaatleri doğrultusunda Irak'ın Kuzey Kürt Bölgesinde varlığının devamı için hem de bölgede etkililiğiyle Türk siyasal dış politikasını değiştirmeye çalışmıştır. Kürt Meselesini, özellikle baştan İran olmak üzere etraftaki komşuların tamamına bu sorunu bir baskı unsuru olarak kullandığı söylenebilmektedir. Bu bağlamda söylenebilir ki, Kürtlerin bir baskı aracı olarak kullanılması, Kürt azınlığının bulunduğu ülkelerde devamlı olarak izlenen bir politika haline gelmiştir.¹⁵⁹

Kürt azınlıkları sorunlarında Türkiye'nin izlediği siyaset Kürt milliyetçiliğini sınırlamaya yönelik uygulamalar ve faaliyetlerden oluşmaktadır. Kürt meselesi her daim Türkiye tarafından endişeyle bakılan bir problem olmuştur. Oluşumların temel sebebi başında 1926'da Musul'un Irak'a katılmasını onaylaması olarak söylenebilmektedir. Türkiye'nin Irak siyaseti eş zamanlı olarak genişleme niteliğinde göstermektedir. Çünkü bölgenin tümünün özellikle Irak'ta Türkiye'nin etkisinin olabildiğince üst düzeyde olması hedeflenmektedir.

Ortadoğu'da özellikle Soğuk Savaş ve Sovyetlerin dağılmasından sonra Türkiye bölgede etkin ve aktif bir rol oynamak istemiştir. Bölgeyle ilgili ABD'nin stratejik planları çakışmamakta, hatta tamamlayıcı rol oynadığını ifade edebilir.

¹⁵⁷ Deli, a.g.e., s.201.

¹⁵⁸ Mehdi Salih, *Irak Dış Siyasetinin Arap Körfez Bölgesine Karşı Etkili Olan Değişkenler*, Siyasal Bilimler Dergisi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, Adet 41 (Yıl 21), Temmuz, 2010, s.67.

¹⁵⁹ Deli, a.g.e., s.49.

ABD'nin dünyaya kabul ettirmeye çalıştığı uluslararası sistemin parçası olması niteliğiyle tamamlayıcı bir alt bölgesel sistemi durumundadır.

Türkiye'nin bölgedeki amaçlarının gerçekleşmesi için Irak'a yönelik uyguladığı politikalar içinde şunlar bulunmaktadır:

- ✓ Irak'la olan güney sınırlarının güvenliğinin sağlanması,
- ✓ Kürt Bölgesindeki olumsuz etkilerin Türkiye'ye sıçramasının engellenmesi,
- ✓ Kuzey Irak'ta Kürt Devletinin kurulmasını engellemek,

Kuzey Irak'ta bulunan güvenli ve siyasal boşluk, Türkiye'nin güneydoğudaki durumları da etkileyecektir. Bölgede, Kürt yönetiminin oluşmasına izin vermek, Türkiye'deki Kürtlerinde Irak'ta ki gibi benzer oluşum talep etmeleri anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'de aynı Irak'taki gibi Kürt meselelerinin boy göstermemesi için Türkiye her daim Irak'ın parçalanıp Kuzeyinde bir Kürt devleti oluşmasından endişe duymuştur.

1958 yılında General Kasım ve Mustafa Barzani'nin ikili görüşmeleri dönüm noktası olarak görülebilmektedir. General Kasım'ın Barzani'yi geri çağırması bölgelerde ki Kürt hareketlerini de değiştirmeye bağlamıştır.¹⁶⁰ 27 Mayıs darbesinden sonra Türkiye, Kürt meselesine ilişkin olarak, Kürtlere yönelik tamamen inkâr politikası oluşturmuştur. Dönemin Devlet Başkanı Cemal Gürsel, doğudaki ve güneydoğudaki Kürt kavramının bulunmadığını belirtmiş ve Kürtlerin ulusal haklarını savunanlara karşı vatana ihanet suçu hükümlerinde bulunmuştur.¹⁶¹

1960-1970 yıllarında Türkiye'de Kürt sorununun tehdit haline gelmesi iç etmenlerin yanında dış etmenlerinde etkili olması, Afrika ve Asya'da ortaya çıkan bağımsızlıklardan sonra BM'nin bu bölgeye de bağımsızlık vermesi sorunların dinamik noktası haline gelmiştir.¹⁶² Irak Kürtleri arasında ortaya çıkan Barzani'nin etkilerinin, Türkiye'deki sol partilerinin mitinglerinde Türkiye Kürtlerinin durumunun topluma duyulması, Türk halkının bölgedeki insanları tanımasına, kimlik ve kültür

¹⁶⁰ Hulusi Turgut, *Barzani Olayı*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s.379.

¹⁶¹ S. Evin Çiçek, *Kürt Sorununda Gizli Kalmış Milat*, 18-24 Ocak 2007.

¹⁶² Erol Kurubaş, *1960lardan 2000lere Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye* (Cilt 1), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara Mart 2004, s.11.

gibi Kürtlerin farklılıklarının dile getirilmesi toplum önündeki tartışmalar yardımcı olmuştur.¹⁶³

17 Eylül 1980'de Irak ve İran'ın savaşa girmesi, Kuzeydeki Kürt isyanlarını arttırmıştır. Savaşın sona ermesinden sonra, Saddam Kuzey'deki Kürtlerin İran'a yaptıkları yardımları unutmamış ve intikam için Halepçe ve Enfal gibi kimyasal saldırıların olduğu askeri operasyonlar düzenlemiştir. Bu operasyonlardan sonra Suriye'ye ve Türkiye'ye kaçan Iraklı Kürtler, Kürt meselesinin yanında birde mülteci krizinin çıkmasına neden olmuşlardır.¹⁶⁴

1980 yılından sonra Kuzey Irak ve Türkiye arasında ki ilişkiler bir üst boyuta taşınmıştır. Türkiye'de Kürt meselesinin terör olaylarına dönüşmesi PKK'nın ortaya çıkışıyla gerçekleşmiştir. Türkiye'de ki sol örgütlerin Kürt grupları arasında yükselen Abdullah Öcalan, Kürdistan İşçi Partisi olan PKK'yı kurma kararı almıştır.¹⁶⁵

Ahmet Davutoğlu, Kuzey Irak'ı "*Körfez Savaşı'yla birlikte kronik bir duruma dönüşen jeopolitik bir boşluk içinde bölge*" olarak tanımlamaktadır.¹⁶⁶Bu sebeple Kürt sorunu, soğuk savaş döneminden ve sonrası dönemde dış siyaset konuları arasında yerini almaktadır. Kuzey Irak bölgesindeki olağan dışı siyaset ve yaptırımlara bakıldığında muhtemel sonuçlar naif bir zemin üzerinde olduğu görülmektedir. Bu sebeple Türkiye 1992'de İran ve Suriye'yle birlikte örgütsel bağlantı kurmuştur.¹⁶⁷

Kürt Sorununun bölgesel anlamda gelişimine uygun olarak 1992'den 1994'e kadar Dışişleri bakanları birçok toplantılarda ve görüşmelerde bulunmuşlardır. Türkiye'nin bölgeye açılmasından sonra Türkiye – İran arasındaki ilişkiler gözle görülecek şekilde iyileşmiş ve oldukça fazla ilerleme kaydedilmiştir.¹⁶⁸

Yaşanılan gelişmelerden sonra Kuzey Irak'taki Kürt otoritesinin güçlenmesi, Türkiye topraklarındaki PKK faaliyetlerinin, Kuzey Irak'a yerleşmesine sebep

¹⁶³ Öztürk., a.g.e., s.89.

¹⁶⁴ Kaştan, a.g.e., s.316.

¹⁶⁵ Öztürk., a.g.e., s.95.

¹⁶⁶ Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, a.g.e, s.167.

¹⁶⁷ Ersin Kalaycıoğlu, *Ortadoğu'daki Bölgesel Güvenlik Ve İşbirliğine Karşı Türkiye'nin Dış Siyaset, Türkiye – Irak İlişkileri Nereye Gidiyor, Arap Dünyasındaki Gelecek*, A (242), Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, Beyrut – 1999, s.48.

¹⁶⁸ Heintz Karaman, a.g.e, s.210.

olmuştur. Öyle ki, 1983 yılında PKK ve KDP arasındaki Dayanışma İlkeleri olarak bilinen Protokol ve KYB ilke yapılan antlaşmalardan sonra Kuzey Irak Kürtleri ve PKK arasındaki yakınlaşmalar Türkiye'yi haklı çıkarmıştır.¹⁶⁹

KDP ve PKK arasındaki Dayanışma İlkeler, PKK'nın Kuzey Irak'a yerleşme çabalarından sonra Türkiye'de bölgede ki gelişmelere oranla TSK (Türk Silahlı Kuvvetleri), Kuzey Irak'a yerleşmeleri önlemek için 1990 yılından başlayarak kara ve kara operasyonları düzenlemiştir. Bunlar:

- ✓ *Kuzey Irak Harekâtı (1992)*; 5 Ekim – 15 Ekim 1992 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Düzenlenen harekâta 2783 PKK'lı etkisiz hale getirilmiştir. TSK ise 28 şehit ve 125 yaralı vermiştir.¹⁷⁰
- ✓ *Çelik-1 Harekâtı (1994)*; 20 Mart – 2 Mayıs 1994 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Düzenlenen harekâta; 568 PKK'lı etkisiz hale getirilmiştir. TSK ise 64 şehit ve 185 yaralı vermiştir.¹⁷¹
- ✓ *Çekiç Harekâtı (1997)*; 12 Mayıs – 7 Temmuz 1997 tarihleri arasında yapılmıştır. Düzenlenen harekâta 3145 PKK'lı etkisiz hale getirilmiştir. TSK ise 114 şehit ve 338 yaralı vermiştir.¹⁷²
- ✓ *Şafak Harekâtı (1997)*; 25 Eylül – 15 Ekim 1997 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 902 PKK'lı etkisiz hale getirilmiştir. TSK ise, 31 şehit ve 91 yaralı vermiştir.¹⁷³

1980 yılındaki darbeden sonra Abdullah Öcalan ve arkadaşları Suriye'ye ve Lübnan'a kaçmasından sonra PKK faaliyetleri Türkiye'de bir süre bocalama içine girmiştir. 1984 yılına gelindiğinde TSK, PKK'ya karşı operasyonlarında etkin rolünü güçlendirmeye başlamıştır. Askeri darbeden sonra, operasyonların başlaması üzerine PKK, bölgede yaşayan Kürtlere karşı zorlama ve kandırmayla kendi tarafına çekmeye çalışmıştır.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Kaştan, a.g.e., s.326.

¹⁷⁰Hürriyet Gazetesi, (2008), İşte Sınır Ötesi Harekatların Sonuçları, <http://fotoanaliz.hurriyet.com.tr/galeridetay.aspx?cid=6755&rid=4369&p=1> (Erişim Tarihi: 12.11.2017)

¹⁷¹ Hürriyet, 2008.

¹⁷²Hürriyet, 2008.

¹⁷³Hürriyet, 2008.

¹⁷⁴Svante E Cornell, *The Land of Many Crossroads: The Kurdish Question in Turkish Politics*, Foreign Policy Research Institute, 2001, s. 31-46.

PKK ile yapılan çatışmalarda ve harekâtlarda Türkiye, Kürt köylerini orada bulunan insanlara zarar gelmesin diye farklı bölgelere taşımıştır. Kürt köylerinin boşalmasıyla PKK, örgütün gıda ve tarım gibi hayati ihtiyaçlarının karşılanması azaltmış ve bölgede zorla dağıtılan köylülerin rahatlaması sağlanmıştır.¹⁷⁵

TSK'nın PKK operasyonları sadece yurt içiyle sınırlı kalmamıştır. Kuzey Irak bölgesine de askeri harekâtlar düzenlenmiştir. 1990 yılında TSK, Kuzey Irak'taki, Hakurk, Avaşin-Basyan, Zap ve Metina bölgelerinde operasyonlar düzenlemiştir. Türkiye'nin yaptığı operasyonlar NATO tarafından haklı bulunmuştur ve o dönemde yeni yeni kullanılmaya başlayan insansız hava araçlarını da bölgede Türkiye'ye yardımcı olsun diye göndermiştir.

TSK bölgedeki sivillere zarar verilmeme konusunda hassasiyetli davrandıklarını belirtmesine rağmen Kuzey Irak, yürütülen operasyonlarda sivillere zarar geldiği konusunda bir takım iddialarda bulunmuştur. İnsan Hakları İzleme Örgütü bölgede araştırmalar yapmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda, İran'ın ve Türkiye'nin bölgede teröre karşı düzenlediği harekâtlarda sivil halka zarar gelmediği yönünde TSK'yı onaylayarak bildiri yayınlamıştır.¹⁷⁶

İran ve Türkiye arasındaki resmi olarak kaydedilen görüşmelerde, Irak sorunlarına ek olarak, Kuzey Irak ve bu bölgedeki terör örgütü PKK ile ilgili güvenlik meseleleri ana temek konular arasında olmuştur. Kürt Sorunu, Irak ve Türkiye arasında hala kendisini gösteren bir mesele olmasının yanında İran ve Suriye'de bu meseleden nasiplerini almaktadırlar.¹⁷⁷ Türkiye, durumun önemini farkında olup Irak Kürtleriyle ikili ilişkilerini kesmemeye çalışmaktadır. Bu şekilde Türkiye'de bulunan Kürtler, kendilerine açılan hendek içine girmeyecekler ve buna bağlı olarak da Türkiye, hem ekonomik hem de ticari alanda kazanımlar sağlamış olacaktır. Kuzey Irak bölgesinde merkezi yönetiminin olmaması ve güvenlik boşluğunun bulunması, bölgede PKK terör örgütünün etkili olmasına neden olmaktadır.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Michael Radu, *The Rise and Fall of The PKK*, Orbis, 45(1), 2001, s.8.

¹⁷⁶ Human Rights Watch, *Irak Kürdistanı: Sınır Ötesi Operasyonlarda Siviller Zarar Görmemeli*, 2 Eylül 2011, www.hrw.org: <http://www.hrw.org/es/node/101464> (Erişim Tarihi: 28.11.17)

¹⁷⁷ Celal Ali Muavvaz, *Irak-Türkiye Ekonomik İlişkiler*, Birleşik Arap Emirlikleri Stratejik Araştırmalar ve Çalışmalar Merkezi, Abu Dabi, 1988, s.27.

¹⁷⁸ Behçet Karni vd., *Irak'ın Tekrar Yapılandırılmasında Siyasi Operasyona Etki Eden Dış Parametreler*, Ahmet Fahr, Mevcut Değişkenler Gölgesinde Irak Ve Gelecek Ümitleri İsimli Seminer, Parametreler, Seçenekler Ve Yansımalar, Uluslararası Stratejik Çalışmalar Merkezi, 2005, s.51.

2003 Amerika – İnan savaşı meydana geldiğinde ABD ve Türkiye ikili ciddi görüşmelerde bulunmuşlardır. Bu görüşmelerin sonucunda, Türkiye ve ABD güçlerinin konuşlanması ve Irak'a geçişte Türkiye'nin topraklarını açması, Türkiye'nin savaşa katılması ve kuzeyde cephe açma talebi 31 Ocak 2003'te TBMM tarafından değerlendirilmiştir. Şubat 2003'te Türkiye Parlamentosuna gelen teklif sonucunda Türkiye, ABD güçlerinin Türkiye'ye girişine onay veren parlamento onayının alınmasını istediğinde bulundu.¹⁷⁹ Fakat Türkiye'nin istediği en temel koşul, Kuzey Irak Bölge'sinde kurulması muhtemel bir Kürt Devletine müsaade etmemesi ve Türkmenlerinde Federal Devlet kurmak istemesi taleplerinde Kürtlere verilen hakların aynısının verilmesini talep etmişlerdir. Bunların yanında, Kürtlerin ağır silahlarla bölgede konuşlandırılmamasına yönelik Amerika'nın garanti vermesini ve PKK terör örgütünün korumamasını istemiştir. Bu taleplerin onaylanmadan, ABD'nin Irak'ı vurmaması zorunluluğu da bulunmaktaydı.¹⁸⁰

"Çekiş Güç", 1991 yılında Kuzey Irak Kürtlerinin güvence altına almak ve bölgeyi korumak için "Huzur Operasyonları" bünyesinde ki hava kuvvetidir. Çekiş Güç bünyesinde, Amerika, Fransa, İngiltere ve Türkiye askeri birliklerinden oluşan 1862 kişilik personel İncirlik'te 77 tane helikopter, destek ve tanker uçaklarından oluşan koloni bulundurmaktadırlar.¹⁸¹ Huzur sağlama operasyonlarının önemli bir etkeni olan Kuzey Iraklı mültecilerin durumu dönemin başbakanı Özal'ın Çekiş Güç'e katılmasını sağlayan sebepler arasındadır. Kuzey Irak'taki Çekiş Güç operasyonlarına ev sahipliği yapan Türkiye, sığınmacılara yol yardım sağlaması ve evlerine dönmeleri için ikna edilmesi katkıları oldukça büyüktür ve göz ardı edilemeyecek kadardır.¹⁸²

Amerikan'ın, Saddam'ı ortadan kaldırmak için yapılan askeri müdahale, Kuzey Irak Bölgesi'ndeki Kürt Yönetiminin güçlenmesine neden olacak etnik çatışmalara

¹⁷⁹ Lokman Ömer Mahmut, *Türk Rejiminin Politik Yapısı ve Dış Değişkenler*, İbrahim Halil Elallaf, *Sürdürülebilir ve Değişken Arap Ve Bölgesel Siyasi Sistem Yapı*, Bölgesel Çalışmalar Merkezinin 29. Semineri, 2008, s.37.

¹⁸⁰ Sennur Sezgin, Irak Ticaret Bakanlığı - Komşu Ülkeler Departmanı Türkiye Şubesi – 2012 – Yayınlanmamış Beyanat, Türkiye 1990-2000 Yıllar Arasında Dış Ticaret Büyüme İlişkisi, Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara, 2012, s.408.

¹⁸¹ Oran, a.g.e., s.256.

¹⁸² Taha Akyol, *Barzani'den Ne Beklenebilir?*, 22 Haziran 2012, Hürriyet Gazetesi: <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=20817017> Erişim Tarihi: 17.11.2017.

neden olması bunların engellenmesi için birleşen Türkiye-İran-Suriye arasında gerçek anlam da bir yakınlaşma olmuştur.¹⁸³

3.2. AMERİKAN İŞGALİNDEN SONRA KUZHEY IRAK KÜRT YÖNETİMİNİN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

Amerika'nın Saddam rejimine son vermesine en büyük destek Kuzey Irak bölgesindeki Kürtlerden gelmiştir. Kürtler, Irak'ın işgalini memnuniyetle karşılamış hem de askeri düzeyde işbirliği yapmıştır. Kuzey Irak'ın bu işbirliği karşısında ABD, 2011'de çekilmesi planlanan Irak'tan çekilme süresinde ve sonrasında Irak Kürtlerini kendi kaderini tayin etme hakkını vermeyi hiç düşünmemiştir.¹⁸⁴ ABD, Irak operasyonunu gerçekleştirmeden önce Kuzey Irak'la pazarlık yapmış, federal yapı sağlanacağına dair birtakım sözlerde bulunmuştur. KDP'liler Amerika'yla Irak'ın işgalinden önce, Irak'ta ki federal yapının taslağını oluşturmuşlardır.¹⁸⁵ Tüm yapı taslakları oluşturulurken, Irak'taki Türkmenler tamamen bu süreçten soyutlanmışlardır.

Amerika'nın işgali en fazla Kürtlerin işine yaramıştır. İşgalle beraber, Kürtler asırlardır istedikleri Kürdistan projesinin ilk adımlarını atmışlardır. Petrol, federalizm, Kürt kimliğinin anayasal düzeyde tanımlanmasıyla beraber Amerika işbirliğiyle kalıcı sonuçlar elde etmiş gibi durmaktadır.¹⁸⁶ ABD işgalinden sonra KYB ve KDP işbirliklerini pekiştirmişler ve ortak bir parlamento oluşturmuşlardır. Federal yapının nasıl olması gerektiğine karar verdikten sonra Irak'ta 2005 yılında kalıcı anayasa için ilk demokratik seçimler yapılmıştır. Kurulan mecliste Şiiilerin çokluğu göze çarpmaktadır. Başka bir deyişle Irak'ın yeniden yapılandırılmasında Kürtler ve Şiiilerden olmuş ve ABD'nin arka planda gölgesini eksik etmediği bir kurucu meclis oluşmuştur.¹⁸⁷

¹⁸³ Erdem Nasi, *Turkish-American Relations under the Shadow of March 1 Resolution*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2006, s.111.

¹⁸⁴ Haşim Muhammed Sait, *1980 – 2001 Yılları Arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Yaptığı Ticaretin Yapısı*, Yönetim Ve Ekonomi Fakültesi, Musul Üniversitesi, 2010. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁸⁵ Mehdavi, a.g.e., s.75.

¹⁸⁶ Orsam, a.g.e., s.14.

¹⁸⁷ Dursun, a.g.e., s.158.

Görünürde demokratik gözükse fakat Erbil sokaklarında her elli ila yüz metre arasında KDP bürolarında kaleşnikoflarla bekleyen peşmergeler bulunmaktadır. Alt başlık olarak Türkiye ve İKBY arasında ki siyasi, ekonomik etkiler verilmektedir.

3.2.1. Siyasi Etkiler

2005 yılından sonra İKBY'nin Türkiye ile ilişkilerinde en büyük sorun PKK'dır. 2003'ten sonra ki PKK faaliyetleri ve bu faaliyetlere ev sahipliği yapan İKBY ile Türkiye arasında gerilimlere yol açmış ve giderek artmaya devam etmiştir. 2004 – 2008 yılları arasında PKK faaliyetlerinin giderek artması Kuzey Irak'ta yapılan TSK Operasyonlarından dolayı gerilmiş olan ilişkilerin düzelmesi amaçlı Celal Talabani ve Mesud Barzani'nin Türkiye ziyaretleri ilişkilerin normalleşme sürecinin başlamasında etkili olmuştur.

Bölgeye giden ilk Türk Başbakan Erdoğan'ın tavrı, Erbil ziyareti sonrasında Uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin istikrar ve güven istediğinin nişanesi olarak yansımıştır.¹⁸⁸

İKBY'nin bağımsızlık isteği yirminci yüzyılın en tartışılan konularından biri olan self-determinasyon ilkesi Ortadoğu'da yeniden canlanmasını ve sosyo-pskolojik bakımdan bölgedeki halkın kendi kaderini tayin etme isteği doğrultusunda ayrılıkçı faaliyetlere bürünecektir.

Referandum sonuçlarının Merkez Hükümet tarafından kabul edilmesi, bölgenin resmi olarak bölünmesi sonucunda bölgedeki siyasi bütünlükte bozulacaktır. Bölgede ki toplulukların ayrılıkçılık eğiliminin güç kazanacak olması da beklenen sonuçlar arasındadır.

3.2.2. Ekonomik Etkiler

1 Mart 2003'te Türkiye'nin işgal tezkeresini reddetmesi üzerine ilişkiler darbe almıştır. Fakat işgal sonraki dönemde ekonomik ilişkilerde artış meydana geldiği görülmektedir. Irak'taki 2005 seçimlerinden sonra Kürtlerin, sandalye sayısını yükseltmesi, Irak siyasi hayatında etkin bir rol oynamalarını sağlamıştır. Bu dönemde, Türkiye'nin İKBY ile ilişkilerini iyileştirme yoluna girmesinde ki en büyük inanç, İKBY ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgeye istikrarın sağlanacağı

¹⁸⁸ Orsam, a.g.e., s.11.

yönündeydi. Tabi ki bu ilişkilerde ABD'nin, Iraklı Kürtler ile iyi ilişkiler kurma tavsiyesi de etkili olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin IKBY ile ekonomik ilişkilerinin temeli henüz söz konusu bölgenin federal niteliğe kavuşmadan önce atılmıştır. Saddam Rejiminin devrilmesinden sonra Irak ambargosunun kaldırılması ve 2003 yılında Tüpraş'ın savaşta zarar görmüş rafinerilerin onarımına ve işletmesine talip olmasıyla ticari ilişkilerde ki yeni adımlar atılmış sayılmaktadır.¹⁸⁹ Kuzey Irak'taki yabancı firmaların %45'inden fazlasını Türk şirketleri oluşturmaktadır. Türk inşaat firmalarının ilgili bölgede ki faaliyetleri savaş sonrası dönemde ivme kazanmıştır. Altyapı ve üstyapı yatırımları giderek hızlanmış proje sayıları her geçen yıl artmıştır. Şirketler, yeniden yapılanma süreci sayesinde konut projelerinden, askeri tesislere, yollardan köprülere, barajlara kadar bütün alt yapı projelerinde ve okul, hastane gibi tesislerin yapımında faaliyet göstermişler ve göstermeye de devam etmektedirler.¹⁹⁰

Bölgedeki, inşaat firmalarının yanında, petrol sahası sahibi işletmelerde bulunmaktadır. Türk işletmeleri genelde Tak Tak ve Tawke bölgelerinde hisse sahibi olmakla beraber ChiaSurkh bölgesinde giriş yapmışlardır. Genel Enerji isimli Türk işletmesinin IKBY'de varlık göstermesi, Türkiye ve IKBY arasındaki ilişkilerde kırılma noktaları denecek bazı girişimlerle aynı zamana denk düştüğü görülmektedir.¹⁹¹

IKBY'nin en büyük petrol işletmesi Genel Enerji, 2002 yılından beri bölgedeki varlığını devam ettirmektedir. 2002 yılında Tak Tak bölgesinde ilk üretim paylaşım antlaşması imzalanmıştır. 2009'da Irak Hükümetinin desteklememesine rağmen Kerkük-Yumurtalık hattından ilk ihracat yapılmıştır. Merkez hükümet ve IKBY petrol kaynaklarını değerlendirmeye yönelik konularda anlaşamamasında dolayı, IKBY hidrokarbon yasasını çıkarmak istemiştir. Merkez hükümet ilgili yasanın talebini reddetmiştir. Bu yasa sayesinde IKBY merkez hükümetle petrol üretiminin paylaşarak gelişmesini öne sürerek gelirlerini arttırmaya hedeflemiştir. Fakat IKBY'nin anayasanın kendilerine verdikleri haklar doğrultusunda sözleşme imzalamaları Merkez Hükümet tarafından kabul edilmemiştir.¹⁹²

¹⁸⁹ Milliyet, *Tüpraş Irak Rafinerilerine Talip*, 20 Haziran 2003.

¹⁹⁰ Ntvmsbc, *Kuzey Irak'ta 300 Türk Firması var*. 24 Ekim 2010.

¹⁹¹ Tuğçe Sevim Varol, *Ankara'nın Kuzey Irak Politikasında Genel Enerji ve Siyah Kalem*, 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı 55, s. 9.

¹⁹² Serhat Erkmen, *Son Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası*, Stratejik Analiz, Sayı: 96, Nisan 2008, s. 32.

Türkiye, İKBY'nin ciddi bir petrol ve gaz rezervinin bulunduğunun ve bu durumun enerji güvenliği bakımından önemini çok önceden öngörmüştür. Türkiye, İKBY'nin gaz ihtiyacına cevap vereceğini belirterek, Erbil ve Ankara arasındaki yakınlaşma Bağdat'ın gerilmesine neden olmuştur. Netice de, Türkiye hemen yanındaki kaynakların değerlendirilmesinde etkili olabileceğini tüm dünyaya göstermiştir.¹⁹³ Kuzey Irak'ta petrol çıkaran diğer önemli bir Türk işletmesi de Petoil'dir. Siyah Kalem adlı işletme, Kuzey Irak'tan çıkarılan petrol ve doğalgaz taşımacılık faaliyetlerini yürütmektedir. İkili ilişkiler bu şekilde devam ederken, Merkez Hükümet, Bağdat yönetiminin izni olmadığını ve Kuzey Irak'tan kaçak petrol ihraç edildiğini ileri sürerek, ilgili devlete yasal işlem başlatacağını ve Ankara'nın açık bir biçimde ihlal gerçekleştirdiğini belirtmiştir.¹⁹⁴

Petoil işletmesi bölgedeki etkinliği hakkındaki yaptığı bir açıklamada "*Kürdistan Federal Hükümeti, vergi ve ticari anlamda dünya çapında fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenle, bölgedeki arama ve üretim faaliyetleri çok büyük artış göstermiş ve son yıllarda önemli petrol ve gaz keşifleri yapılmıştır. Kuzey Irak, Irak'ın bağımsızlık kazanmasından önce de Petoil için büyük bir ilgi alanı olma özelliği taşımıştır. Petoil bu bölgeye 2003 yılında girmiştir ve o günden beri toplamda dört farklı petrol araştırma ve üretim blokunda faaliyetlerini sürdürmektedir.*"¹⁹⁵ belirtmiştir. Fakar, 2013 yılında Türkiye'nin Bağdat konusunda ki hassasiyetinden dolayı anlaşmalar askıya alınmıştır. Daha sonrasında yapılan ikili görüşmeler sonucunda gelir paylaşımları konusunda bir antlaşmaya varılarak ekonomik faaliyetler devam etmektedir.¹⁹⁶ Türkiye'nin en büyük üçüncü ihracat pazarı **Şekil – V**'de gösterilmektedir.

¹⁹³ CNN Turk, *Bağdat'tan Erbil'e, Türkiye'ye Petrol Satışı Uyarısı*, 23 Mayıs 2012.

¹⁹⁴ Hürriyet, *Zebari Şanlıurfa'dayken Bağdat'tan Ankara'ya Sert 'Petrol' Uyarısı*, 17 Ocak 2014.

¹⁹⁵ <http://www.petoil.com.tr/tr/operasyonlar.html> (Erişim Tarihi:12.11.2017.)

¹⁹⁶ Serhat Erkmen, Bigay Duman, *İKBY'de Siyasi Durum ve Erbil-Bağdat Görüşmelerinin Geleceği*, ORSAM, 2014, s.25.

Sıra	Ülke	2016
Rank		
	Toplam	142 529 584
1	Almanya	13 998 653
2	İngiltere	11 685 790
3	Irak	7 636 670
4	İtalya	7 580 837
5	ABD	6 623 347
6	Fransa	6 022 485
7	BAE	5 406 993
8	İspanya	4 988 483
9	İran	4 966 176
10	Hollanda	3 589 432
11	Suudi Arabistan	3 172 081
12	İsrail	2 955 545
13	Mısır	2 732 926
14	İsviçre	2 676 266
15	Romanya	2 671 249
16	Polonya	2 650 505
17	Belçika	2 548 240
18	Bulgaristan	2 383 500
19	Çin	2 328 044
20	Cezayir	1 736 371

Şekil – 5: Türkiye'nin İhracat Pazarı Ülkeleri¹⁹⁷

3.2.2.1. 25 Eylül Referandumu ve Ekonomik Durumlar

IKBY'nin bağımsızlık sürecinin Türkiye ile ilişkilerinde sıkıntılar yaşayacağı öngörülmektedir. Referandumla alakalı bir konuşmasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan *“BİR vanayı kapadığımız anda iş bitti. Bütün geliri ortadan kalkıyor. Tırlar Kuzey Irak'a çalışmadığı anda bunlar yiyecek, giyecek bulamayacaklar. Öyle bir duruma gelecekler. Niye? Mecburuz, yaptırım. O zaman bunlara İsrail, nereden, neyi, nasıl gönderecek?”* cümlelerini sarf etmiştir. Bu cümleden de anlaşılacağı üzere Türkiye, referandumun tamamen iptal edilmesi için eldeki bütün ticari, ekonomik, diplomatik ve siyasi kartlarını ortaya koymuştur. Türkiye'nin ulusal çıkarları, IKBY'deki faaliyet gösteren Türk şirketlerinden daha önemlidir.

¹⁹⁷<http://www.haberturk.com/kuzey-irak-referandumunun-ekonomik-etkileri-ikby-referandumu-1647108-ekonomi> (Erişim Tarihi: 1.12.2017.)

“**Önce Ulusal Güvenlik**” ilkesiyle bir bütün şeklinde hareket eden Türkiye ve bölgedeki Türk şirketleri, referandumla ilgili görüşlerini belirtmekten ve referandumun iptalini istemekten geri durmamışlardır.Recep Tayyip Erdoğan'ın bahsettiği vanalardan birinin kapatılması bile IKBY'nin çökmesindeki temel dinamikleri oluşturabilmektedir.

Referandum sürecinde, 8 milyar dolar ihracatın olumsuz etkileneceğinin bilincinde hareket edilmiştir. Bu süreç boyunca çok net ambargolar ve durdurmalar uygulamayan Türkiye, Sınır kapılarının kapanması yerine denetimlerini arttırmıştır. İğneden ipliğe bütün ihtiyaçlarını Türkiye'den karşılayan Irak halkının tamamının referandumdan etkilenmesi kaçınılmaz bir son olarak görülmektedir. Referandum sürecinde Habur kapısının kapanması sonrasında yılda ortalama 450 bin sefer yapılan Türkiye'den Irak'a giden malların; günlük sınırı 600 olan Gürbulak ve 150 geçiş olan Esendere'nin nakliye aktarım ihtiyacını karşılamayacağı gün gibi aşikârdır. Zira Türkiye, Kuzey Irak'a giden malların alternatif pazarları zorlayarak oluşan kayıpların telafi edilebileceği konusunda Türk işletmeleriyle hem fikirdir. BOSAD Başkan Vekili bir konuşmasında referandumla alakalı ekonomik olarak şunları dile getirmektedir: “Türkiye için her şey para değil. Biz hükümetimizin politikasını destekliyoruz.”¹⁹⁸

Kimya sektörü için Irak'ın büyüyen bir pazar olduğunu hatırlatan Baytaş, konuşmasının devamında; “*Irak pazarı bizim sektör için de büyüyordu. Kimya ihracatında ilk sekiz ayda yüzde 11'e yakın artış vardı. Aynı oranda boya ihracatımızda da artış oldu. Ocak-Ağustos döneminde 31.5 milyon dolarlık boya sattık. 2016 ihracatımız 48 milyon dolar olmuştu. Kendi firmam 14 yıldır Kuzey Irak'la çalışıyor. Distribütörlerimiz var. Türkiye oraya her türlü inşaat malzemesi satıyor. Oraya gittiğinizde kendinizi Türkiye'de gibi hissediyorsunuz. Keşke sorunlar büyümeden çözülsün. 6-7 ay önce Kuzey Irak'tan gelen müşterilerim 'ölümüne devletimizi kuracağız' demişlerdi. Bence Türkiye ambargo ile yetinmemeli. Kerkük'e de girmeliyiz.*”¹⁹⁹ Sözlerini sonlandırırken ülke politikasının sonuna kadar arkasında olduğunu belirtmektedir.

Su ürünleri ihracatında da önemli bir pazar haline gelen Irak, Ocak-Ağustos döneminde 466 milyon dolarlık ihracat yapılmıştır. Giyim sektöründe de yine aynı

¹⁹⁸<http://www.isfikirleri-girisimcilik.com/kuzey-irak-pazari-ve-ekonomik-durumlar>(Erişim Tarihi: 02.12.2017.)

¹⁹⁹<http://www.isfikirleri-girisimcilik.com/kuzey-irak-pazari-ve-ekonomik-durumlar>(Erişim Tarihi: 02.12.2017.)

şekilde, gayri resmi ticaretle beraber ÷lkeye yapılan ihracatın 1 milyar dolar olduğu belirtilmektedir.²⁰⁰

²⁰⁰www.isfikirleri-girisimcilik.com/kuzey-irak-pazari-ve-ekonomik-durumlar(Erişim Tarihi: 02.12.2017.)

SONUÇ

IKBY bağımsızlık verilmesinden sonra, Irak'ın üçe ayrılması muhtemeldir. Şiiilerin henüz herhangi bir talebi olmasa bile Irak bütünlüğü; Kürt Devleti, Şii-Arap ve Sünni-Arap şeklinde bölüneceği ön görülmektedir. Kürtler, Mahabad Cumhuriyeti dışında, tarih boyunca devlet kuramamışlardır. Referandumla beraber IKBY, bölge ülkelerinin ve en büyük destekçileri ABD'nin kendilerine tavır alacağını bildiğinden tam bağımsızlıktan bahsedememektedirler. Zira asıl hedefleri tam bağımsızlık sağlamaktır. Irak'ın tamamen parçalanması için, ABD'nin referanduma ve bağımsızlık istediğine rıza göstermesi, Türkiye'nin ise bütün süreç boyunca hareketsiz kalması gerekir. ABD'nin çıkarları ve menfaatleri ne doğrultuda gelişir bilinmez ama Türkiye için herhangi bir hareketsizlik durumu dahi teklif edilemez. Öyle ki Türkiye için Kürt devletinin bağımsızlık isteği savaş nedeni sayılabilecek bir durumdur.

Kısa vadede referandum, IKBY'nin iç siyasette tikanıklarını çözmek ve IKBY'nin merkez hükümete karşı elini güçlendirmek için atılan bir adımken, uzun vadede referandum, bağımsız bir Kürt devletini hedeflemektir. IKBY'nin kamuoyunda ki bağımsızlık söyleminin karşılık bulduğu netleşmiştir.

Referandum iptal edilmeseydi, bağımsızlık sürecinde bölgedeki bütün dengelerin değişmesiyle sonuçlanacaktı. Referandumdan sonra gelişen olaylar dikkate alındığında Irak içindeki ciddi gerilim alanları ve İran'ın sert tutumları sonunun kesin olacağı savaşın başlangıçlarını göstermiştir. Çatışma Kerkük merkezli olup büyük ihtimal diğer bölgeler sıçraması oldukça çabuk olacak ve Ortadoğu yeniden bir kargaşa ortamı haline gelecektir. Türkiye'nin ve İran'ın sınır güvenlikleri için adımlar atması ve ABD'nin de aynı zamanda Irak Politikasının baştan aşağı değiştirecektir. Ortadoğu'da, balkanlardaki gibi benzer olayların yaşanacağı muhtemeldir. Bölünme ve Kerkük'ün tamamen IKBY'ye verilmesi halinde, Ortadoğu'da İsrail benzeri bir Kürt devletinin meydana geleceği ve istikrarsızlığın artacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. Kürt devletinin toprak bulunması yahut Türkmenlerin asimile olması için yapılabilecek faaliyetlerde Türkiye, TSK'yı kullanmaktan bir an bile tereddüt etmeyecektir.

Türkiye ve İran, IKBY'nin bağımsızlığı konusunda olumsuz sonuçlara karşı ortak bir vizyon izlemeli ve önlemler geliştirme yoluna gitmelidir. İran ve Türkiye'nin tutumları, Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmamasından yana olmalıdır. Bölgede ki

istikrarın sağlanmasının muhafazası ve hâlihazırdaki gerilim alanlarına yenilerinin eklenmemesi hedeflenmelidir.

Bağımsızlık isteğinin bölgedeki etnik bağlamda yaratacağı Balkanlaşma, devletin bütünlüğünü, istikrarı için riskler taşımaktadır. Muhtemel bağımsızlığın ardından, sınırlarında Kürt vatandaşları bulunduran devletlerde aynı şekilde zorluk çekecektir. Bağımsızlık, Türkiye ve İran'daki terör örgütlerinin propagandalarını arttırması ve etnik milliyetçiliğinde çoğalması yine ön görülen muhtemel sonuçlar arasındadır.

Türkiye'nin Kuzey Irak'a karşı olan faaliyetlerini ve politikalarını biçimlendiren unsurlar; Kerkük sorunu, Kerkük'ün Kürt bölgesine katılma sorunu, bağımsızlık sorunu, PKK terör örgütü ve Kuzey Irak'ta kampları bulunması nedeniyle sınır ötesi operasyonlar gibi konular olduğu görülmektedir. Türkiye'nin bu unsurlara göre şekillenen dış politikasının sistematik ve ulusal yöntemin yanında bütünlüyci yöntem çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir.

Türkiye'nin IKBY politikalarına bakıldığında, bölgedeki Türk şirketlerinin sermayeleri dikkate alındığında ekonomik unsurların ve ticaretin Türkiye'nin çıkarlarına yönünde bulunduğunu söylenebilir. Nitekim referandum sürecinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın referandumun oluşabilecek sonuçlarında petrol hatları için "vana bizde" demesi bu görüşü doğrular niteliktedir. Aynı zamanda bölgede Türk şirketlerin yapı alanlarında çalışması bölgeye hâkim olması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, bölgeden kaynaklanacak terör örgütünün faaliyetlerini arttırması gibi durumlarda Habur Sınır Kapısı'na sınırlama getirilebilirken, aynı zamanda bölge hâkimiyeti ve alt yapının bilinmesi Türkiye'nin olası askeri operasyonlarında avantajlı duruma gelmesini sağlayacaktır. Nitekim bağımsız bir Kürt devletin devamlılığı Türkiye'nin ellerindedir.

Türkiye olası bir bağımsızlık ihtimaline karşı, siyasi, askeri ve ticari ilişkilerini Irak'ın bölünmemesinden yana kullanmaya devam etmelidir. Bölgede daha aktif rol alabilmek için çabalarını arttırmalı ve bölgeyi biçimlendiren aktör konumuna gelmelidir. Dış politikadaki sağlayacağı tek seslilik için iç kalenin güçlenmesine yönelik çalışmalar hız kazanmalıdır. En önemlisi, Kerkük ve Musul'un bağımsızlık olmasa bile Kürt kontrolüne geçmesini engellemesi gerekmektedir.

Türkiye, İKBY'deki referanduma ilişkin sert ve kesin tepkisini ortaya koymuştur. Türkiye'nin İKBY ile ticari, ekonomik ve güvenlik ilişkilerinin güçlü olmasına rağmen İKBY referandumunu yapmış geri adım atmamıştır. Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünün bölgedeki istikrar, barış, güvenlik ve refahının ön koşulu olduğunu belirterek referandum yerine DAESH terör örgütünün sebep olduğu siyasi, iktisadi ve toplumsal tahribatı gidermesi için adımlar atmasını belirtmiştir.

Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, referandumun Irak'ın iç dengelerini bozacağını ve ülkenin iç savaşa gideceği konusunda uyarmıştır. İKBY'nin Barzani liderliğindeki bağımsızlık süreci, Ankara – Erbil, Ankara – Bağdat ilişkilerini ve aynı zamanda Türkiye'nin iç siyasetinde de önemli sonuçlar doğurabilecek bir gelişmedir. Türkiye iyi ilişkiler içerisinde olduğu Mesud ve Nerçivan Barzani'nin müttefikliğini kaybetmek istememektedir. Öyleki referandum, Barzani'nin İKBY içerisindeki siyasi durumunu olumsuz etkileyebileceği gibi, İKBY içinde ki Türkiye karşıtı olan siyasi aktörlerinde önünü açabilir. Bu şekildeki muhtemel bir durumun Türkiye'nin Kuzey Irak'taki derinliğine büyük derecede zarar verecektir.

Kerkük özelindeki muhtemel bir Kürt-Arap savaşı, Kürt-İran ve Sincar'ın PKK denetimine geçerek, Suriye-İrak PKK hattının meydana gelmesi gibi riskler hem Türkiye'nin güvenliğini hem de bölgesel istikrarın yitirilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir. İKBY'de meydana gelebilecek bağımsızlık Türkiye'nin iç siyasetinde de istikrarsızlık sağlaması olasıdır. Türkiye'deki aktörlerin pozisyonlarının değişmesi AK Parti siyasetinin de üzerinde olumsuz etkiye neden olacaktır. İKBY ile ticari ilişkilerinin oldukça güçlü olması göz önünde bulundurulduğunda, özellikle sınır kentlerinin ticari hareketlerini oldukça kötü etkileyecektir. Ekonomi, toplum ve siyaset dengesi toptan değişecektir.

Kuzey Irak'a yönelik tarihsel süreçte değerlendirildiğinde, alınması gereken ve Türkiye'ye fayda sağlayacak tedbirler şu şekildedir:

- ✓ Uluslararası kuruluşların denetiminde nüfus sayımı yapılmalıdır.
- ✓ Türkmenlere yapılan baskı ve şiddetin uluslararası platformlara taşınması gerekmektedir.
- ✓ İKBY'nin bağımsızlığının önlenmesi için KDP ve KYB'nin işbirliğinin önlenmesi gerekmektedir.
- ✓ Irak'ın devlet bütünlüğünü sağlamadaki politikalar devam etmelidir.

- ✓ İnan, Suriye ve Irak Merkez Hükümet ile ortak hareket edilmelidir.
- ✓ Irak'ın parçalanmasının Türkiye tarafından kabul edilmeyeceği duruma elverişli olan her uluslararası platformların hepsinde dile getirilmelidir.
- ✓ Türkmenlerin baskılara ve şiddetlere direnebilmesi için gerekirse silah yardımıyla bulunmalıdır.
- ✓ İKBY'deki hali hazırdaki askeri varlığın korunması ve zamanla daha da güçlenmesi gerekmektedir.
- ✓ Irak'ta meydana gelecek her duruma karşı, açık ve net politik tedbirin alınmasında yarar vardır.
- ✓ Sınırlardaki kontrollerin etkinliği sürdürülmelidir.
- ✓ PKK'nın gerçek yüzü uluslararası platformda ortaya konmalı terör örgütü listesine alınması sağlanmalıdır.
- ✓ İKBY'deki teröristlerin ülkeye girişlerinin önlenmesi için alınan tedbirler fazlaştırılmalıdır.
- ✓ Musul ve Kerkük'ün İKBY'ye verilmesi önlenmelidir.
- ✓ Terör örgütlerinin dış tedarikçilerinin sonunun gelmesi için, ABD ve bölgedeki ülkelerle Dışişleri Bakanlığında çalışmalara devam edilmeli ve görüşmeler arttırılmalıdır.
- ✓ İKBY'nin bağımsızlığına müsaade edilmeyeceği her fırsatta kamuoyuna deklare edilmelidir.
- ✓ İKBY bağımsızlık teşebbüsünde bulunması durumunda bile, askeri eylem planlarını yürürlüğe koymalıdır.
- ✓ İnan ve Suriye arasındaki ticari, siyasi ve güvenlik ilişkilerini geliştirmelidir. Terör örgütlerine sağlanan desteğin kaldırılması ve örgütün çökertilmesi üzerine ortak işbirliğinde diplomatik temas arttırılmalıdır.
- ✓ İlgili ülkelerin, Türkiye'nin menfaatlerine aykırı davranışlarda ısrar etmeleri durumunda, su kaynaklarının kesilmesi ve ekonomik yaptırımlar yürürlüğe konmalıdır.
- ✓ Şartlar doğrultusunda, batılı ülkelerle olan ilişkilerin değişmesi durumunda, farklı güç merkezlerine ya da devletlere aktaran politikalar izlenmelidir.
- ✓ Irak'ta ki yeni yönetimde Türkmenlere eşit statü hakları tanınması için siyasi, hukuki düzenlemelerin bulunduğu projeler oluşturulmalı ve ABD'nin kabul edilmesi sağlanmalıdır.

- ✓ Kürt gruplarının ve bölgedeki silahl grupların silahsızlandırılması için ABD ile olan iş birliklerine önem verilmelidir.
- ✓ Türkiye; in, Hindistan, Rusya gibi potansiyel glerle ilişkilerini ileriki seviyeye ulaşabilecek biçimde iyileştirmeler yapmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AHMED Hamdi, Tarih El-Irak El-Maasır, Musul, 1989.

AKÇAKAYA Onur, Irak Bölgesel Kürt Yönetimine Küresel ve Bölgesel Bakış, Ankara: Polis Akademisi, 2009.

ALTUNIŞIK Meliha Benli, Türkiye ve Ortadoğu, Tarih Kimlik Güvenlik, İstanbul: Boyut Kitapları, 1999.

ANDIRSIN L. ve STANSFİLD İ. , Irak Em-Mustakbel: Diktatoriyeye Em Taksim, Çev. R., Bedr, Dar El-Verrak, Londra, 2004.

ARI Tayyar, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diploması, 4.Baskı, Mkm Yayınları, İstanbul, 2008.

ATTAR Ali Rıza Şeyh, Kürtler: Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler, Anka Yayınları, İstanbul, 2004.

BALLI Rafet, Kürt Dosyası, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.

CLEVELAND W. L., A History of The Modern East, WestviewPress, USA, 1994.

DAN O., El-Irak Fi Ahd Kasım Tarih Siyasi 1958-1963, Çev. C., Fathullah, Dar Nebez, İsvec, 1989.

DELİ Hurşit, Türkiye Ve Dış Siyaset Meseleleri, Arap Yazarlar Birliği, Şam, 1999.

DİNÇ Rıza, Ek Belgeler ve Anayasa Taslaklarıyla Geçici Irak Anayasası ve Güney Kürdistan, İnceleme, İstanbul, Komal Yayınları, 2004.

EB-BOTANİ A., Mevkif El-Ahzab Es-Siyasiye Min El-Kaziye El-Kürdiye (1946-1970), 1. Baskı, Hani Matbaası, Dohuk, 2007.

EL-ĞAZALİ B., "Em-Meclis Et-Tasis El-İraki El-Bidayat, El-İntihabatı'l-Ula Ve'l-Tekmiliye El-İftitah", Em-Mufassal Fi Tarih El-Irak Em-Mu'Sır, Beytü'lHikme, 1. Baskı, Bağdat, 2002.

EL-HARBİ A., Rical El-Irak El-Cumhuri, 1. Baskı, Bağdat, 2005.

EL-HASANİ A., Tarih El-Irak Es-Siyasi El-Hadis, C.1, Dar Kutub Matbaası, Lubnan, 1982.

EMİN A., ÇendLaparayek Le MijuyNuvi ve Havçerği Irak, 1. Baskı, Erbil, 2010.

EZ-ZUBEYDİ L., Sevret 14 Temmuz Fi El-Irak, El-YakzaMaktebesi, Bağdat, 1979

GALBRAİTH Peter, Irak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?, Çev. Mehmet Murat İnceyan, İstanbul, Doğan Kitap, Ocak 2007.

GERARD Chaliand, A People Without a Country: TheKurdsandKurdistan, Londra: ZedPress. 1980.

GÜZEL Uğur, Saddam Hüseyin, Emre Yayınları, İstanbul, 2005.

HÜRMÜZLÜ Erşat, Türkmenler ve Irak, İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

IRLAND F.,El-Irak Dirase Fi Tetevur El-Siyasi, Çev. C., Hayat, Dar Beyza, Bağdat,1949.

İMAMZADE Meryem, Irak Dosyası, Akabe Yayınevi, İstanbul,1986.

JWAİDEH Wadie, KurdishNationalMovement: ItsOriginsand Development, SyracuseUniversityPress, Indiana, 2006.

KALKAN Yılmaz, Bir Ortadoğu Gerçeği Irak ve Saddam Hüseyin, Doğan Ofset-Matbaa, İstanbul, 1991.

KAYMAZ Şerif, Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunlarıyla Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2003.

KURİYE Y., İngiliz Fi hayat Feysel El-Evvel, 1.Baskı, Amman, 1998.

KURUBAŞ Erol. 1960lardan 2000lere Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye (Cilt 1), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

LENCZOWSKI George, TheMiddle East In World Affairs, 4. Baskı, Cornell Üniversitesi Yayınları, 1980.

MANSFIELD P., Osmanlı Devleti ve Onun Mirasçıları, Çev.,A., Eyicil, 1.Baskı, Gün yayınları, Ankara, 1995.

MARUFOĞLU Sinan, Osmanlı Döneminde Kuzey Irak, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.

MAZHER K., Devr Eş-Şa'b El-Kürdi Fi Sevret El-İşrin El-Irakiye, Matbaa ElHavadis, Bağdat, 1978.

ÖZNUR Hakkı, Cahşların Savaşı, Altinküre Yayınları, Ankara, 2003

YAVUZ Turan, ABD'nin Kürt Kartı, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003.

YAYMAN Hüseyin, Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.

YILDIZ Kerim, Irak Kürtleri Dün Bugün Yarın, (Çev. URCAN, E. A.) İstanbul: Belge Yayınları, 2005

PAŞA Süleyman, Muzekkerat Sındırsın Paşa, Çev: S., Et-Tikriti, Et-Tahrir Matbaası, 3. Baskı, Bağdat, 1985.

SİLLELİ Turan, Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

ŞEBİB M., Esrar Irakiye ve Arabiye ve Alemiyye, Mektebe El-Veteniye, Bağdat, 1984.

TURAN Ömer, Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu, Acar Matbaacılık, İstanbul, 2003.

TURGUT Hulusi, Barzani Olayı, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

YAPP E., The Near East Since The First World War: A History to 1995, Second Edition, Longman Press, New York, 1996.

MAKALELER

AL SAYYED, Abdülmün'im Ali ve AL QURAYSHY, Rıza Abdülhüseyin Ghaly, Irak – Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler, Reel Ve Beklenen Düzeyde, Coğrafi Komşu Ülkelerin Ekonomileri Hakkında Araştırma, Arap İşleri, Sayı 82, Kahire, 1999.

CORNELL, Svante E. The Land of Many Crossroads: The Kurdish Question in Turkish Politics, Foreign Policy Research Institute, 2001, s. 31-46.

ÇİÇEK S. Evin, Kürt Sorununda Gizli Kalmış Milat, 18-24 Ocak 2007.

DUMAN Sabit, Bir Ulus Yaratma Çabaları, Irak Dosyası II, Ed.: Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

ERKMEN Serhat ve DUMAN, Bigay, İKBY'de Siyasi Durum ve Erbil-Bağdat Görüşmelerinin Geleceği, ORSAM, 2014, s.25.

ERKMEN Serhat, Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri, Ortadoğu Etütleri, 2010.

ERKMEN Serhat, Son Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası, Stratejik Analiz, Sayı: 96, Nisan 2008, s. 32.

GİRİTLİ İsmet, Bugünkü Ortadoğu'nun Önemli Sorunları, Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, No; 302/529, İstanbul, 1978.

GUNTER Michael M., "A De Facto Kurdish State in Northern Iraq", Third World Quarterly, c. 14, no. 2 (1993), s. 295-319 Aktaran: Zana Baykal. Irak Kürdistan Bölgesinin Bağımsızlık İsteği, Seta Perspektif, sayı:57, 2014.

GUNTER Michael, Turkey and Iran Faceoff in Kurdistan, The Middle East Quarterly, 5(1), 1998.

KALAYCIOĞLU Ersin, Ortadoğu'daki Bölgesel Güvenlik Ve İşbirliğine Karşı Türkiye'nin Dış Siyaset, Türkiye – Irak İlişkileri Nereye Gidiyor, Arap Dünyasındaki Gelecek, A (242), Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, Beyrut – 1999.

KARNİ Behçet ve Diğerleri. Irak'ın Tekrar Yapılandırılmasında Siyasi Operasyona Etki Eden Dış Parametreler, Ahmet Fahr, Mevcut Değişkenler Gölgesinde Irak Ve Gelecek Ümitleri İsimli Seminer, Parametreler, Seçenekler Ve Yansımalar, Uluslararası Stratejik Çalışmalar Merkezi, 2005.

KURUBAŞ Erol, Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve SelfDeterminasyon Sorunu, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59(3), 1999.

KÜRKÇÜOĞLU Ömer, Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No.340, Ankara, 1972.

MAHMUT Lokman Ömer. Türk Rejiminin Politik Yapısı ve Dış Değişkenler, İbrahim Halil Elallaf, Sürdürülebilir ve Değişken Arap Ve Bölgesel Siyasi Sistem Yapı, Bölgesel Çalışmalar Merkezinin 29. Semineri, 2008.

MARUFOĞLU Sinan, "Irak Türkleri", Türkler, C.20, Ed: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

MEHDAVİ Müsenna Ali, Seçimlerden sonra Türkiye'nin Irak Siyaseti, Siyasi Bilimler Dergisi, Bağdat Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi. Y.17, S. 32, Şubat 2006.

MCDOWALL David, Modern Kürt Tarihi, (N. DOMANIÇ, Çev.) İstanbul: Doruk Yayınları, 2004.

NASİ Erdem, Turkish-American Relations under the Shadow of March 1 Resolution, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2006.

MUAVVAZ Celal Ali. Irak-Türkiye Ekonomik İlişkiler, Birleşik Arap Emirlikleri Stratejik Araştırmalar ve Çalışmalar Merkezi, Abu Dabi, 1988.

ORAN Baskın, Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler, 50(3), 1996.

ORSAM, Kuzey Irak'ın Toplumsal ve Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetiminin Türkiye ile İlişkileri, ORSAM, Ankara, 2011.

ÖZCAN Mesut. Türkiye'nin Irak Politikası 2009, Türk Dış Politikası Yıllığı, SETA Yayınları, Ankara, 2009.

PİRİNÇÇİ Ferhat, 2003 Savaşı Sonrası Süreçte Irak'ta Siyasal Planlama, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü İkinci Orta Doğu Semineri: Dünden Bugüne Irak (Uluslararası Katılımlı), cilt.2, Elazığ Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ, 27-29 Mayıs 2004.

PİRA Aylin, Bir Halkla İlişkiler Hedef Kitle; Halkın tamamı veya büyük bir kısmı olarak Kamu; Kavramsal Çerçeve, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), 2004, ss. 224 - 234.

RADU Michael. The Rise and Fall of The PKK, Orbis, 45(1), 2001.

SALİH Yüsrâ Mehdi, Irak Dış Siyasetinin Arap Körfez Bölgesine Karşı Etkili Olan Değişkenler, Siyasal Bilimler Dergisi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, Adet 41 (Yıl 21), Temmuz, 2010.

SEZGIN Sennur. Irak Ticaret Bakanlığı - Komşu Ülkeler Departmanı Türkiye Şubesi – 2012 – Yayınlanmamış Beyanat, Türkiye 1990-2000 Yıllar Arasında Dış Ticaret Büyüme İlişkisi, Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara, 2012.

SİRKECİ İbrahim, Irak Türkmenlerinin Yurtdışına Göçü, Global Strateji Dergisi, 2005.

ŞAHİN C. Engin, Gündoğdu Saddam Hüseyin Sonrası Irak Anayasal Yapısı ve Siyasi Sistemi. Akademik Araştırmalar Dergisi. Sayı 68, 2016.

TOĞA Hakan, Siyasi Çerçeve ve Algı Yönetimi ve Türevleri, AFASAM, 2012.

VAROL Tuğçe Sevim, Ankara'nın Kuzey Irak Politikasında Genel Enerji ve Siyah Kalem, 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı 55, s. 9. 4

TEZLER

BAĞBOZAN Şeref, Baas Yönetimi Altındaki Iraklı Türkler, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2007, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

BAYHAN Halil, Irak Kürtlerinin Yönetimsel Arayışı ve Federalizm Seçeneği: Tarihsel ve Teorik Bir Analiz, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler, İstanbul, 2013, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

BİLGİN Burcu Şahin. Amerika'nın Irak İşgalinden Günümüze Kuzey Irak'ta Devlet İnşa Süreci, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı, Ankara, 2015, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

ÇAKIR Recep, Irak Ekseninde ABD ve Türkiye Politikaları, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2009, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

DELİCEOĞLU Serap, Kuzey Irak'taki Etnik ve Dini Gruplar ve Bölge Politikalarındaki Etkileri, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2006, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

DURSUN İsmail, Kuzey Irak Kürtleri, Ayrılıkçı Kürt Hareketinin Devletleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri, Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

İKBAL M. Ali, Irak Kürt Bölgesinin Jeopolitiğine İlişkin Stratejik Öngörüler, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

ÖZTÜRK Onur, Türkiye-İrak İlişkileri ve Kürt Sorunu (1926-1990), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

RABİL Robert ,Iraqiopposition: Fromconflicttounity?, 18 Ocak 2003, Aktaran: Evren Barut, Irak Kürt Bölgesel Yönetiminde Dış Politika Ve Güvenlik Ekseninde Türkiye Algısı, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, Ankara, 2013, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

MUSTAFA Avni Abdurrahman, 1932 – 1958 tarihleri arasında Irak – Türkiye İlişkileri, Ulusal Ve Sosyal Araştırmalar Yüksek Enstitüsü, Bağdat, 1981, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**.

SAIT Haşim Muhammed, 1980 – 2001 Yılları Arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Yaptığı Ticaretin Yapısı, Yönetim Ve Ekonomi Fakültesi, Musul Üniversitesi, 2010, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

ŞANLI Kevser. ABD'nin Müdahalesi Sonrası Değişen Irak Yayıncılık Sistemi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**.

İNTERNET KAYNAKLARI

AKYOL Taha. Barzani'den Ne Beklenebilir?, 22 Haziran 2012, Hürriyet Gazetesi: <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=20817017> (Erişim Tarihi: 17.11.2017.)

KAŞTAN Yüksel, II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-İrak siyasi ilişkileri, 2008, www.researchgate.net: http://www.researchgate.net/publication/26517211_II._DNYA_SAVAI_SON_RASI_TRKYE-_IRAK_SYAS_LKLER (Erişim Tarihi: 19.09.2017).

TASAM, (2012), TASAM Siyasal İletişim Enstitüsü: <http://www.siyasaliletisim.org/index.php/sie-modul/128-sie-modul/303kamuoyu.html> (Erişim Tarihi: 25.12.2017)

<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709251030288797-kuzey-irak-referandum-bagimsizlik/> (Erişim Tarihi: 27.09.2017.)

<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709261030318050-irak-ikby-avalimani-sure/>

<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709291030363850-irani-ikby-petrol-yasak/> (Erişim Tarihi:30.11.2017.)

<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709271030328699-ibadi-ikby-referandum-iptal/> (Erişim Tarihi: 30.11.2017.)

<https://www.ntv.com.tr/dunya/ikby-referandumunun-resmi-sonuclari-aciklandi,ZiWka2RtuE-4ejUlfHmJoA> (Erişim Tarihi: 01.10.2017.)

<https://tr.sputniknews.com/analiz/201711011030838623-unlu-ortadogu-uzmani-barzani-yenileme/> (Erişim Tarihi: 30.11.2017.)

<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709291030363850-irani-ikby-petrol-yasak/>

<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709211030246205-barzani-danisman-garanti-referandum/> (Erişim Tarihi: 23.09.2017.)

<http://www.kanalahaber.com/haber/dunya/barzani-donemi-sona-erdipeki-yerine-kim-gecti-378578/> (Erişim Tarihi: 01.12.2017.)

<http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41798875> (Erişim Tarihi: 30.11.2017.)

<http://www.dunyabulteni.net/irak-ikby-pesmerge/410911/erbil-fishabur-sinir-kapisina-ortak-olmak-istiyor> (Erişim Tarihi: 30.11.2017)

<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41981889>

<http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41798875>

<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201711261031152358-bagdat-kerkuk-petrolunu-ceyhan-limanina-tasiyacak-boru-hattinin-insasina-basladi/>

<http://www.dunyabulteni.net/gunun-haberleri/411977/ikby-referandum-sonuclari-iptal-edildi> (Erişim Tarihi: 03.12.2017.)

<http://www.petoil.com.tr/tr/operasyonlar.html> (Erişim Tarihi:12.11.2017.)

<http://www.haberturk.com/kuzey-irak-referandumunun-ekonomik-etkileri-ikby-referandumu-1647108-ekonomi> (Erişim Tarihi: 1.12.2017.)

<http://www.isfikirleri-girisimcilik.com/kuzey-irak-pazari-ve-ekonomik-durumlar> (Erişim Tarihi: 02.12.2017.)

GAZETE VE RAPORLAR

BİLGESAM, Afrika'da Türkiye Algısı (Mısır-Fas-Senegal-Tanzanya), Rapor No: 39, Ankara, 2011.

CNN TURK, Bağdat'tan Erbil'e, Türkiye'ye Petrol Satışı Uyarısı, 23 Mayıs 2012.

HÜRRİYET, Zebari Şanlıurfa'dayken Bağdat'tan Ankara'ya Sert 'Petrol' Uyarısı, 17 Ocak 2014.

MİLLİYET, Tüpraş Irak Rafinerilerine Talip, 20 Haziran 2003.

NTVMNSBC, Kuzey Irak'ta 300 Türk Firması var. 24 Ekim 2010